

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

مجموعه کتب ایچ ال ایچ دانشی

روشهای تحقیق در

فنیج البلاغة

محمد دشتی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روشهای تحقیق در نهج البلاغه

نویسنده:

محمد دشتی

ناشر چاپی:

موسسه امیرالمومنین علیه السلام

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۱	روشهای تحقیق در نهج البلاغه
۱۱	مشخصات کتاب
۱۱	پیشگفتار
۱۳	مقدمه حضرت آیه الله محمد تقی جعفری
۱۵	ضرورت پردازش نوین منابع روائی
۱۵	اشاره
۱۷	اصلاح و چاپ مجدد معجم نهج البلاغه با کیفیتهای جدید
۱۷	تدوین دروس ضروری پیرامون نهج البلاغه
۱۸	تهیه فرهنگ لغات نهج البلاغه
۱۸	ضرورت استفاده از جاذبه‌ها هنری، نمایشی
۱۹	فراهم آوردن زمینه‌های تحقیق
۲۰	نهضت فهرست نامه‌ها و فرهنگ نویسی
۲۰	اشاره
۲۰	فرهنگ موضوعات کلی نهج البلاغه
۲۰	فرهنگ معارف نهج البلاغه
۲۰	دائرة المعارف بزرگ نهج البلاغه
۲۱	شناخت پل ارتباطی فرهنگها
۲۲	راهنمای آموزشی
۲۳	روش‌ها و کلیدها
۲۳	توضیحاتی در پیرامون روش‌ها و کلیدها
۲۳	اشاره
۲۳	قابل فهم و شناخت عموم مراجعه کنندگان

- ۲۳ مباحث نیازمند به روش‌ها و کلیدهای شناسائی
- ۲۴ روش‌های دروغین تحقیق
- ۲۴ اشاره
- ۲۵ چه کسانی به سراغ نهج‌البلاغه رفتند؟
- ۲۸ علل ناکامی‌ها
- ۳۰ ضرورت روش‌ها و کلیدهای شناسائی
- ۳۰ مراحل پنجگانه آشنائی و تحقیق در نهج‌البلاغه
- ۳۱ روش‌های تحقیق در نهج‌البلاغه
- ۳۱ ضرورت تجزیه و تقسیم مطالب نهج‌البلاغه
- ۳۱ اسم گذاری کلی خطبه‌ها و استخراج مطالب موجود در نهج‌البلاغه
- ۳۲ تقسیم مفهومی نهج‌البلاغه
- ۳۳ اشاره
- ۳۳ مباحث ساده و روان و قابل فهم و درک عموم مردم
- ۳۳ مباحث فنی و تخصصی
- ۳۶ تقسیم مباحث نهج‌البلاغه با فن مطلب یابی
- ۳۶ اشاره
- ۳۶ چگونگی تحقق فن مطلب‌یابی در نهج‌البلاغه از نظر تنوری
- ۳۷ چگونگی انجام فن مطلب‌یابی در نهج‌البلاغه از نظر عملی
- ۳۹ انواع فیش برداری
- ۳۹ فیش برداری کلی (اطلاعات عمومی)
- ۳۹ اشاره
- ۳۹ شرائط فیش برداران
- ۴۰ فیش برداری موضوعی
- ۴۱ فیش برداری تخصصی

- ۴۱ اشاره
- ۴۲ شرائط و ویژگیهای فیش بردارن فیش‌های تخصصی
- ۴۳ تحقیق و بررسی
- ۴۳ روشهای یافتن
- ۴۳ سیر از لغت تا نهج‌البلاغه
- ۴۳ شناخت واژه‌های مترادف و هم‌خانواده
- ۴۵ مطالعه کامل نهج‌البلاغه با روش مطلب‌یابی
- ۴۵ روش‌های تحقیق و پروراندن
- ۴۵ اشاره
- ۴۶ کیفیت آماده‌سازی مباحث
- ۴۶ مراحل تحقیق
- ۴۸ شرایط و ویژگیهای محقق
- ۴۹ شناخت طرح‌های آموزشی نهج‌البلاغه
- ۴۹ روش تحقیق در علوم تجربی نهج‌البلاغه
- ۴۹ اشاره
- ۵۰ مراحل تحقیق در علوم نهج‌البلاغه
- ۵۱ مراحل تحقیق در شناخت یکی از مسائل علمی نهج‌البلاغه
- ۵۲ روش تحقیق در اسناد و مدارک نهج‌البلاغه
- ۵۳ دیگر روش‌های تحقیقاتی پیرامون نهج‌البلاغه
- ۵۳ مطالعه جریان‌ی
- ۵۳ اشاره
- ۵۳ مراحل انجام مطالعه جریان‌ی
- ۵۵ فکر تدوین دایره‌المعارف نهج‌البلاغه
- ۵۵ اشاره

۵۵	تدوین دائرة المعارف بزرگ علوم علوی
۵۵	دائرة المعارف علمی نهج البلاغه
۵۶	دائرة المعارف تخصصی
۵۶	مراحل پیدایش
۵۶	تدوین فرهنگ جامع نهج البلاغه
۵۷	استخراج و شناخت متشابهات نهج البلاغه
۵۷	اشاره
۵۷	چرا در منابع اسلامی و نهج البلاغه متشابهات وجود ندارد؟
۵۸	مراحل استخراج و شناخت متشابهات
۵۸	نهج البلاغه در شعر شاعران فارسی
۵۸	اشاره
۵۹	روش اجرای طرح
۶۰	بررسی ضرب‌المثل‌های نهج البلاغه
۶۰	اشاره
۶۱	مراحل تکاملی بررسی ضرب‌المثل‌های نهج البلاغه
۶۱	فرهنگ علمی مصور نهج البلاغه
۶۱	اشاره
۶۲	مراحل تدوین فرهنگ مصور نهج البلاغه
۶۳	بررسی تاریخ از دیدگاه نهج البلاغه
۶۳	اشاره
۶۴	مراحل اجرای طرح تاریخی
۶۴	بررسی مسائل تفسیری در نهج البلاغه (قرآن شناسی)
۶۵	اشاره
۶۵	روش و مراحل بررسی مسائل تفسیری

۶۶	استخراج شان نزول خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها
۶۶	شناخت مخاطب‌های نهج‌البلاغه
۶۶	بررسی جاذبه‌های نهج‌البلاغه
۶۶	اشاره
۶۸	روش بررسی جاذبه‌های نهج‌البلاغه
۶۸	کشف و شناسایی ویژگی‌های نهج‌البلاغه
۷۰	استخراج حکم‌های امام در نهج‌البلاغه
۷۰	اشاره
۷۰	روش استخراج احکام نهج‌البلاغه
۷۰	کشف و شناسایی رسالت نهج‌البلاغه
۷۱	تفسیر نهج‌البلاغه با نهج‌البلاغه
۷۱	اشاره
۷۲	ره آورد تفسیر نهج با نهج
۷۲	روش تفسیر نهج‌البلاغه
۷۳	بازسازی و پرداختن
۷۳	نمونه‌ها
۷۴	کشف و شناسایی استدلال‌های امام
۷۴	اشاره
۷۵	انواع دلیل و برهان در نهج‌البلاغه
۷۵	چگونگی شناسایی استدلال‌های نهج‌البلاغه
۷۶	شناخت تکیه گاه‌های امام در نهج‌البلاغه
۷۶	اشاره
۷۶	چگونگی استخراج تکیه گاه‌ها
۷۷	بررسی جامعیت نهج‌البلاغه

۷۷	اشاره
۷۸	روش بررسی جامعیت نهج البلاغه
۷۸	از نظر رشد و تکامل
۷۸	شناخت آفات و روش‌های درمان
۷۹	شناخت تاریخ زندگی امام و بررسی آن در نهج البلاغه
۷۹	اشاره
۷۹	روش استخراج تاریخ زندگی امام
۸۱	شناخت رمز جاودانگی نهج البلاغه
۸۱	اشاره
۸۱	علل کهنه شدن تالیفات بشری
۸۲	روش شناخت جاودانگی نهج البلاغه
۸۴	استخراج شیوه‌های برخورد با مخالفان در نهج البلاغه
۸۴	اشاره
۸۵	روش استخراج و بررسی شیوه‌های برخورد با مخالفان
۸۷	کشف و استخراج روش‌های تربیتی نهج البلاغه
۸۷	اشاره
۸۸	روش استخراج روش‌های تربیتی
۸۸	نمونه‌ها
۸۸	پاورقی
۹۰	درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

روشهای تحقیق در نهج البلاغه

مشخصات کتاب

سرشناسه: دشتی محمد، - ۱۳۳۰
 عنوان و نام پدید آور: روش‌های تحقیق در نهج البلاغه محمد دشتی
 مشخصات نشر: قم موسسه امیرالمومنین ع، ۱۳۷۴.
 مشخصات ظاهری: ۱۹۸ ص نمونه
 فروست: (مجموعه آشنائی با نهج البلاغه [۶])
 شابک: بها: ۲۲۰۰ ریال؛ بها: ۲۲۰۰ ریال
 وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی قبلی یادداشت: چاپ قبلی امام علی علیه السلام ۱۳۶۸.
 یادداشت: کتابنامه به صورت زیر نویس
 موضوع: علی بن ابی طالب ع، امام اول ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ق نهج البلاغه -- تحقیق
 رده بندی کنگره: BP۳۸/۰۵/د۹۵ ۱۳۷۵
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۱۵
 شماره کتابشناسی ملی: م ۷۵-۸۵۶۶

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم

پیرامون کتاب ارزشمند نهج البلاغه، از آغاز تا کنون کارهای فرهنگی مفیدی و اقدامات ارزنده‌ای صورت پذیرفت، محققان و دانشمندان و مولفان و شاعران شیعه، همه برای شناسایی و شناساندن این کتاب عظیم، تلاش مستمر و همه جانبه‌ای نمودند و شکر خدا را که پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران برهبری امام خمینی (روحی له الفداء). نهج البلاغه بیشتر از پیش دارد معرفی می‌شود و در فرهنگ ملت ما و مدارس و دانشگاه‌ها راه می‌یابد و نفوذ بایسته می‌کند.

در اینجا باید از همه تلاش گران تشکر کرد و به روان پاک آنها که رفتند درود فرستاد و سلامت و موفقیت دیگر عاشقان کلام حضرت امیرالمومنین علی (علیه السلام) را از خداوند بزرگ مسئلت نمود.

هدف ما در این سری درسهایی که تقدیم علاقمندان می‌گردد و بارها در مراکز مختلف تدریس شده است، با کار انجام شده‌ی دیگر تلاش گران و محققان از چند نظر فرق دارد:

۱- در این سری درسه‌ها، کار موضوعی و مشخص نداریم و موضوع معینی را در نهج البلاغه تعقیب و جستجو نمی‌نمائیم (گرچه موضوعات فراوانی مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت).

۲- تدرسی کلاسیک معارف نهج البلاغه نیز مورد نظر ما نیست.

[صفحه ۶]

۳- و بررسی مسائل و موضوعات پراکنده در نهج البلاغه را قبول نداریم و عملاً هم به آن نپرداختیم.

طی بررسیهایی که در کلاسهای نهج البلاغه بعمل آوردیم (کار موضوعی) یا (تدریس کلاسیک) و یا (بررسی موضوعات پراکنده) را مفید نمی‌دانیم. زیرا شاگردان در اغلب کلاسها پس از سپری شدن دوره‌های از پیش تعیین شده، به نوعی شناخت واقعی دست

نیافتند و اغلب کلاسها، به صورت تشریفاتی و متاسفانه دکوری برگزار می‌گردد و بازدهی خوبی ندارد و تنها فرازهایی یا قسمتهایی از این کتاب گرانسنگ، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

ما می‌خواهیم در این سری درسها با نهج البلاغه آشنا شویم و کیفیت استخراج و استنباط و مطلب یابی صحیح را بدانیم، می‌خواهیم چگونگی شنا کردن در این دریای نور و علوم علوی را بیاموزیم و راه‌های باز یافتن به آستانه‌ی نهج البلاغه را بشناسیم، که چگونه می‌شود از چشمه سارش آب زلال علوم و معارف الهی را نوشید؟ و در آبشار موج و بی تاب آن شنا کرد؟

برای دسترسی به اهداف یاد شده، ابتداء ابزار ضروری کار مطرح می‌شوند و سپس فنون لازم شناسایی می‌گردند و آنگاه علوم مورد نیاز جهت ارزیابی قرار می‌گیرند، وقتی مراحل یاد شده بخوبی سپری شد، روشهای بررسی، همراه با تمرینات ضروری، مطرح و بهره برداری از آنها آغاز می‌شود و در تداوم بکارگیری روشها، کلیدهای شناسائی نهج البلاغه در دست پویندگان تشنه‌ی حقیقت قرار داده شده که همواره قدرت مراجعه و بهره‌مند شدن از علوم و معارف این کتاب را خواهند داشت.

[صفحه ۷]

از این رو نسبت به اهداف یاد شده «مجموعه‌ی آشنایی با نهج البلاغه» را در سطوح فکری مختلفی بشرح زیر تهیه و تنظیم نموده‌ایم. و امیدواریم تا انشاء الله مورد قبول حضرت مولی الموحدين حضرت امیرالمومنین علی (علیه السلام) قرار گرفته و ما را مورد توجه غیبی خود قرار دهد و دست ما را در تداوم حرکت تکاملی، برای کسب رضایت حضرت حق (جل و علی) از دامن پر فیضش کوتاه نفرماید.

اول- «المعجم المفهرس»

برای همه‌ی طبقات و سطوح فکری محققان علوم اسلامی

دوم- «شناخت نهج البلاغه»

بعنوان ۲ واحد درسی جهت کسب اطلاعات عمومی، پیرامون نهج البلاغه برای سطح فکری دیپلم و فوق دیپلم و دروس متوسطه حوزه‌های علمیه

سوم- «اطلاعات مقدماتی تحقیق در نهج البلاغه»

۲ واحد درسی جهت آشنایی با تحقیق و ابزار تحقیق در نهج البلاغه برای سطوح فکری فوق دیپلم و لیسانس و دروس پایانی سطح حوزه

چهارم- «روشهای تحقیق در اسناد و مدارک نهج البلاغه»

برای سطح معلوماتی لیسانس و فوق لیسانس و دکتری و دروس پایانی سطح و خارجی حوزه.

پنجم- «کلیدهای شناسایی نهج البلاغه»

۲ واحد درسی برای سطح فکری لیسانس و فوق لیسانس و دکتری و دروس پایانی سطح و دروس پایانی سطح و دروس خارج حوزه

ششم- «روشهای تحقیق در نهج البلاغه»

[صفحه ۸]

برای همه طبقات و سطوح فکری محققان علوم اسلامی جهت راهنمایی تهیه انواع رساله‌های تحقیقاتی

هفتم- «طرحهای آموزشی نهج البلاغه»

۲ واحد درسی برای فوق دیپلم و لیسانس و فوق لیسانس بخصوص معلمان و دبیران دینی و دروس پایانی سطح و خارجی حوزه، جهت راهنمایی طرحهای نوبت آموزش، در دروس اعتقادی

هشتم- فرهنگ واژه‌های معادل نهج البلاغه
برای سطوح مختلف فکری محققان اسلامی جهت یافتن واژه‌های معادل به زبان فارسی، عربی، تا راههای کشف و ارزیابی موضوعات انتخابی در نهج البلاغه هموار گردد.

نهم- فرهنگ موضوعات کلی نهج البلاغه
برای سطوح مختلف فکری محققان اسلامی جهت آشنایی با موضوعات و معارف گسترده در کتاب گرانسنگ نهج البلاغه

دهم- فرهنگ معارف نهج البلاغه
برای سطوح مختلف فکری محققان اسلامی جهت آشنایی با معارف نهج البلاغه

یازدهم- نهج البلاغه در شعر شاعران
برای سطوح مختلف فکری محققان اسلامی، جهت بکارگیری جاذبه هنری شعر در تدریس و آموزش مفاهیم نهج البلاغه

دوازدهم- دائرة المعارف بزرگ نهج البلاغه
برای سطوح مختلف فکری محققان اسلامی، که پل ارتباطی نسل جوان ما با معارف گسترده نهج البلاغه می‌باشد و کارهای فراوان موضوعی دیگر که در طول سالیان گذشته به انجام رسیده و راهنمای

[صفحه ۹]

پژوهشگران کشور شد.

اللهم ما بنا من نعمه فمَنك لا اله الا انت سبحانه انى كنت من الظالمين و الحمد لله رب العالمين.

محمد دشتی

[صفحه ۱۱]

مقدمه حضرت آیه الله محمد تقی جعفری

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و سپاس بی پایان مر خدای راست که با حکمت بالغه‌ی ربوبی خود خلعت هستی بر موجودات بخشید و از میان آنها آدم ابوالبشر (علیه السلام) و فرزندان او را تکریم نموده و آنان را با استعدادهای علی، ممتاز، ساخت که اگر با تکاپو و مسابقه در خیرات و کمالات آن استعدادها را به فعلیت برسانند، در جاذبه‌ی کمال اعلا، رهسپار کوی لقاء الله و رضوان الله گردند، خداوندی که برای به فعلیت رسانیدن آن نهادها و بهره برداری صحیح از آنها، پیامبرانی فرستاد که هماهنگ با عقول نافذ وجدانهای پاک، مردم را به طرق هدف اعلاى «حیات معقول» که مسیر جاذبه‌ی کمال اعلاست، هدایت نمایند.

درود خالص و بیکران ما بر پیامبران عظام بخصوص سرور و خاتم همهی آنان محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و آله و سلم) و اوصیای معصوم او باد که مشعلهای فروزان کاروانیان راه حق و پرچمداران قافله‌ی جویندگان حقیقتند.

در بامداد طلوع مکتب نجات بخش اسلام، از خورشید فروزان رسالت

[صفحه ۱۲]

عظماى خاتم رسولان (صلی الله علیه و آله و سلم) دو نور بسیار درخشان که بیک کانون پیوسته بودند در صفحه‌ی تاریخ بشریت تابیدن گرفتند:

یکی از آن دو کتاب الله و دومى عترت طیب و طاهر آن حضرت. [۱].

هر کس که از اسلام اطلاع لازم و کافی دارد این دو حقیقت مسلم را می‌داند و می‌پذیرد:

حقیقت یکم اینکه سر سلسله خاندان عصمت که پس از پیامبر عظیم الشان السلام، امیرالمومنین علی بن ابیطالب (علیهما السلام) است، تجسمی است از قرآن مجید- آن کتاب الهی که خاتم و جامع همه‌ی کتب آسمانی- است.

اینکه: «امیرالمومنین (علیه السلام) قرآن ناطق و وجودش تبلوری از آن کتاب الهی است» از منابع معتبر اسلامی بر آمده، همانند شعاری بس مقدس بر چهره‌ی قرون و اعصار می‌درخشند.

حقیقت دوم اینکه روایاتی متنوع در منابع اولیه‌ی اسلام مخصوصاً حدیث مقدس: «مساوات امیرالمومنین علی بن ابی طالب (علیه السلام) با رسولان الهی در امتیازاتی که خداوند سبحان به آن عطا فرموده است» [۲] باضافه‌ی آیه‌ی [صفحه ۱۳]

مباهله که «علی بن ابیطالب (علیه السلام) در آن، نفس رسول اعظم منظور شده است» [۳]. با کمال وضوح اثبات می‌کنند که علی (علیه السلام) آن بزرگ بزرگان و آن یگانه نسخه‌ی انسان کامل که پس از وجود نازنین محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله) نظیر او به عرصه‌ی هستی گام نگذاشته است، تجلی گاه نمونه‌ی همه‌ی امتیازات والای پیشوایان معصوم می‌باشد.

نتیجه‌ی بسیار با اهمیتی که از بیان این دو حقیقت می‌گیریم، اینست که سخنان امیرالمومنین علی بن ابیطالب (علیه السلام) بازگو کننده حقائق قرآن و تفسیر و توجیه کننده‌ی آن کتاب آسمانی است و از زبان شخصیتی صادر شده است که نفس او تجلی گاه امتیازات همه‌ی پیامبر و رسولان الهی بوده و مطابق آیه‌ی شریفه‌ی مباهله حتی با نفس مقدس حضرت رسول الله (صلی الله علیه و آله) اتحادی داشته است.

نتیجه‌ی دیگری که از بیان دو حقیقت فوق بدست می‌آید، ابدیت

[صفحه ۱۴]

سخنان امیرالمومنین (علیه السلام) است که بیان کننده‌ی رسالات انبیاء حقائق قرآن مجید است.

با نظر باین دو نتیجه که صاحب نظران بزرگ اسلامی، حتی بنا به گفته‌ی ابن ابی الحدید، متفکران غیر اسلامی نیز در طول قرون و اعصار خود را بی نیاز از درک و فهم سخنان آن بزرگ پیشتاز قافله‌ی معارف و حکمت و عرفان الهی ندیده، از آن سخنان برای همه‌ی ابعاد حیات مادی و معنوی بشر بهره برداری‌ها نموده‌اند، لذا همانگونه که می‌دانیم کتاب نهج البلاغه که عالم بزرگوار و سید شریف و عظیم مرحوم سید رضی مقداری فراوان از سخنان علی (علیه السلام) را در آن جمع کرده است. همواره مطمح نظر و مورد توجه و تحقیق و تامل کاروانیان علم و معرفت بوده است.

در دوران معاصر ما کارهای مفیدی پیرامون ابعادی از نهج البلاغه صورت گرفته است که باید گفت: همه‌ی آنها مفید و گامهایی ثمربخش در آشنا ساختن جامعه، مخصوصاً اندیشمندان و صاحب نظران با سخنان امیرالمومنین (علیه السلام) که فوق کلام مخلوق و تحت کلام خالق جل و علا است، برداشته شده است. [۴].

از جمله‌ی این کارها، تلاش و کوشش بلیغ و بسیار ارزنده‌ایست که محقق ارجمند و دانشمند محترم آقای محمد دشتی پیرامون ابعاد متنوع این کتاب بزرگ انجام داده است. شکی نیست در اینکه آشنایی با نهج

[صفحه ۱۵]

البلاغه برای تحصیل معارف حقیقی الهی و عمل به آن بدون شناخت آن ابعاد متنوع یا امکان پذیر نیست و یا نتیجه‌ای جز اطلاعی ناقص و محدود نخواهد داشت.

این کار بزرگ بقدری ارزنده و مورد نیاز جامعه‌ی ماست که می‌توان گفت:

یکی از کارهای کم نظیر حوزه‌ی مبارکه‌ی قم در مقوله‌ی خود می‌باشد که مخصوصاً دانشجویان دانشکده‌ها و طلاب حوزه‌های علمیه را به یک حرکت علمی و عملی بسیار پر معنی وادار می‌کند. می‌توان گفت: ارزش اینگونه تلاشهای سازنده موقعی بخوبی

روشن می‌گردد که نونهالان باغ علم و معرفت، نخست با یک بینایی و صفای فطری از آراء و نظرات و عقائد دیگر متفکران جوامع بشری ما درباره‌ی معارف انسانی در دو قلمرو «انسان آنچه‌انکه هست» و «انسان آنچه‌انکه باید» نیز اطلاعات لازم بدست بیاورند و سپس سخنان امیرالمومنین (علیه‌السلام) را با کمال بصیرت و خلوص مطالعه و بررسی نموده و درک کنند، تا بدانند که کار و تلاش درباره‌ی چنین سخنان و سطوح و ابعاد متنوع آن چه معنی دارد؟

مؤلف ارجمند تتبع و تحقیق در مباحث خود را پیرامون جهات و ابعاد کتاب جاودانی نهج البلاغه در ۱۲ مجلد در معرض مطالعه و تحقیق طلاب محترم و دانشجویان عزیز و محققان عالیقدر گذاشته است و اینجانب این مجلدات را در حد لازم برای بیان نظر مطالعه نمودم.

این مجلدات در نوع کار خود که تحقیق و بررسی موضوعات و مسائل گوناگون پیرامون نهج البلاغه است، نخستین گام است که توانسته نتایج کارهای گذشته را هم باضافه‌ی حقایق تازه، در اختیار کاروانیان علم و معرفت قرار بدهد. [صفحه ۱۶]

از خداوند متعال مسالت می‌نمایم که توفیقات و عنایات خود را به محقق ارجمند و دانشمند محترم آقای محمد دشتی بیفزاید.

محمد تقی جعفری

۱۳۶۹ / ۱ / ۱۵

مطابق ۸ رمضان مبارک ۱۴۱۰

[صفحه ۱۷]

ضرورت پردازش نوین منابع روایی

اشاره

عصر ما، عصر ابزارهای نوین، عصر ظهور روشها و متدهای شگفتی آور تحقیق و بررسی است، با بصره آمدن ابزار و ادوات پیشرفته و کامپیوترهای متفکر، تغییرات اساسی و غیر قابل تصویری در بسیار از علوم و فنون بشری، و کیفیت مطالعه و ارزیابی و یافتن مفاهیم ارزشمند نهفته در تالیفات بشری، پدید آمد و سبکها و متدهای تحقیق را دچار تحولات چشمگیری نمود، از این رو نیازمندیهای جدید و تازه‌ای برای نسل تشنه‌ی حقیقت عصرمان مطرح است.

همانگونه که غذا خوردن و نوع غذاها و روشهای بدست آوردن غذاها مورد لزوم، به نوع زندگی، به کیفیت کار و مسائل شغلی، به مشکلات ترافیک و زندگی شهری، به نوع مدیریت و سرگرمیهای اداری، پیوند خورده است، کار تحقیقاتی و روشهای یافتن و پرداختن مفاهیم ارزشمند آثار و تالیفات بشری و فراهم آوردن غذای معنوی جان و روان نیز نمی‌تواند از اینگونه تحولات و دگرگونی‌ها، جدا باشد.

با توجه به محدودیتهای زندگی و مشکلات فراوان اجتماعی، پیچیدگی صنعتی شدن زندگی، به روشها و ابزار و ادوات و امکانات نوینی در تحقیق نیازمندیم و به دیدگاههای تازه‌ای در مطالعه و یافتن مطالب ارزشمند، باید اندیشید.

[صفحه ۱۸]

(یاد اوقات فراغت و اعصاب سالم و وجود وقت لازم و فراوانی امکانات دورانه‌ی گذشته، همواره جاویدان باد).

یکی از عوامل پیشرفت کشورهای مرقی دنیا، بازنگری جدی در پیدایش و کاربرد ابزار و ادوات و روشهای تحقیقاتی است که با جدیدترین و متکاملترین روشها به حیات مرکزی تحقیقاتی تداوم می‌بخشند.

کشورهای پیشرفته دنیا ممکن است منابع غنی و آثار فرهنگی، علمی، ادبی جهان سوم، بخصوص حوزه‌های علمیه شیعه را نداشته باشند و با توطئه فرار مغزها و تاراج آثار فرهنگی دنیا نیز نتوانند سرمایه‌های لازم را فراهم آورند اما با مدرنیزه کردن، ابزار و ادوات تحقیقاتی و با بهره برداری صحیح و بایسته، از سرمایه‌های موجود در مراکز تحقیقاتی، به اوج ترقی رسیدند و پیشرفت‌های شایسته‌ای داشته و دارند.

در یک نگاه واقع بینانه، اعتراف برخی از واقعیتها، ضروری و تلخ است که:

الف- کشورهای پیشرفته با سرمایه‌های اندک تنها با بکارگیری ابزار و ادوات پیشرفته و روشهای تحقیقاتی شایسته موفقند و ما با برخوردار از منابع غنی، هنوز ب فکر یافتن نیازمندیهای ضروری، اندر خم یک کوچه‌ایم.

ب- آنها با سرمایه‌های اندک، رفتند و رسیدند و ما بر روی دنیایی از ذخائر و معادل علوم، گرسنه مانده‌ایم.

ج- آنها با مدرنیزه کردن ادوات تحقیق و کامپیوتری شدن کتابخانه‌ها و مراکز تحقیقاتی، در عمق زلال علوم شنا می‌کنند و ما در کنار دریای موج و خروشان علوم و معارف قرآنی و آثار اهل بیت (ع)،

[صفحه ۱۹]

سرگردانیم و بقول شاعر:

ماهیان ندیده غیر از آب

پرس و پرسان زهم که آب کجاست؟

د- آنها بهمهی سرمایه‌های خود رسیده و در فکر فرار مغزها و تاراج سرمایه‌های فرهنگی ملل جهانند و تازه احساس کمبود نموده، در فکر طرحهای دراز مدت تحقیقاتی بسر می‌برند و ما در شناخت و کشف و استخراج سرمایه‌های خود عاجزیم و پلهای ارتباطی لازم را بوجود نیاورده‌ایم.

ه- محققان فراوان کشورهای پیشرفته بدنبال انتخاب موضوعات قابل تحقیق و ارزیابی تلاش می‌کنند و می‌گویند: درباره‌ی کدام موضوع مفید باید ارزیابی نمود؟

اما در دیار ما و روزگاران آشفته ما، مفاهیم بلند و ارزشمند اسلامی، بدنبال محققان اندک و انگشت شمارند که:

چه کسی باید، روزی، روزگاری، به کنکاش و تحقیق پیرامون مباحث حیاتی و سرنوشت ساز منابع قرآنی و حدیثی پردازد.

یعنی در آنجا محقق بدنبال موضوعات تحقیقاتی است و اینجا، موضوعات و مفاهیم در پی انتخاب محققان متعهد سرگردانند!

و- در آن دیار می‌گویند چه داریم؟ و چه دارند؟ و چه می‌شود داشت؟ که در این دیار می‌گوئیم، چه باید کرد؟ و چگونه باید یافت؟

«اگر در این قلم زدن بی حاصل و دردمندانه، بیش از این بگوئیم می‌ترسم شامل این شعر باشم که:

سالها دل طلب جام جم از ما می‌کرد

آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا می‌کرد

[صفحه ۲۰]

بنابراین بهتر است بجای مطرح کردن دردها به راه حلها پردازیم.

راه حلها

با توجه بهمشکلات و ناهماهنگی‌های یاد شده:

باید به روشهای نوین تحقیق اندیشید و مدرنترین ابزار تحقیق را بکار گرفت.

باید مراکز تحقیقاتی ما به بهترین و پیشرفته‌ترین امکانات مجهز گردند.

باید بین نسل عصر ما و منابع ارزشمند و بی مانند روائی، پلهای ارتباطی بایسته‌ای ایجاد گردد تا هر کس با ظرفیتهای گوناگون بتواند از منابع غنی اسلامی بهره مند گردد.

باید برای تمام منابع علمی، فلسفی، تفسیری، حدیثی، تاریخی، ادبی، فهرست نامه‌های متکامل و شایسته‌ای نوشته شود و نهضت معجم نویسی و تدوین فرهنگ نامه‌های ضروری را نباید فراموش کرد.

باید برای کامپیوتری شدن منابع ارزشمند اسلامی، همه‌ی امکانات را استخدام کرد و نمودار درختی، منابع اسلامی را در اسرع وقت فراهم نمود.

باید زمینه‌های لازم مطالعه و بهره برداری همه‌ی اقشار و طبقات جامعه را تحقق بخشید تا هر محقق و مراجعه کننده‌ای به نیازمندیهای دلخواه خود دسترسی پیدا کند و سیراب بر گردد.

باید همراه با رشد ادوات و ابزار تحقیق، مراکزی برای تربیت و تعلیم محققان گوناگون علوم اسلامی، بسیج شوند تا در دیار ما نیز هزاران محقق و پژوهنده در پی انتخاب موضوع و مفاهیم قابل ارزیابی در تلاش مداوم بسر برند. و باید و باید‌های دیگر...

[صفحه ۲۱]

با توجه به بایدها و راه حل‌های مطرح شده تنها با شناخت نهج البلاغه از سالهای دور قبل از انقلاب اسلامی بفرکر تدوین «المعجم المفهرس نهج البلاغه» افتادیم تا تشنگان علوم علوی موضوعات دلخواه خود را براحتی بیابند و کلیدهای گنج معارف نهج البلاغه را همواره در دست داشته باشند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه) نهج البلاغه رد محافل و مجالس و مراکز دانشگاهی و دروس حوزه‌های علمیه راه یافت و تدرسی کلاسیک مفاهیم آن ضرورت پیدا کرد، آرام آرام بانیازها و واقعتهای نوینی آشنا شدیم و مشکلات فراوانی را یافتیم که بدون کنار زدن آنها، راه یابی به علوم علوی دشوار می نمود، از این رو به تلاشهای تحقیقاتی زیر همت گماشتیم:

اصلاح و چاپ مجدد معجم نهج البلاغه با کیفیتهای جدید

(جلد اول مجموعه آشنایی)

پس از انتشار معجم نهج البلاغه و اظهار نظرهای گوناگونی از طرف پژوهندگان حوزه و دانشگاه و تشکر و قدر دانی و نقد و ارزیابی محافل مختلف تحقیقاتی و مطرح شدن تقاضاهای فراوانی از کشورهای اسلامی مانند: لبنان، سوریه، مصر، پاکستان، بنگلادش، هند.

[صفحه ۲۲]

و نامه‌های فراوانی که از مراکز تحقیقاتی، کامپیوتری مسلمانان فرانسه، کانادا، آمریکا، لندن بدست ما رسید، متوجه این واقعیت شدیم که معجم نهج البلاغه را باید با ویژگیهای و کیفیت‌های متفاوتی عرضه نماییم ۶هـم اکنون برای فارسی زبانها «معجم نهج البلاغه» را همراه با متن کامل و ترجمه‌ی همه‌ی فرازها و جدول ۱۰ نسخه‌ی معروف، منتشر نمودیم تا مراجعه کنندگان در فصل اول موضوعات دلخواه خود را یافته و در فصل دوم مورد مطالعه قرار دهند. برای مسلمانان دیگر کشورها نیز با کیفیت دیگری انشاء الله اقدام خواهد شد.

تدوین دروس ضروری پیرامون نهج البلاغه

پس از مطرح شدن نهج البلاغه در جامعه اسلامی، این واقعیت غیر قابل انکار بود که قرآن کریم و منابع روائی را بدون کسب

اطلاعات مقدماتی و فراهم آوردن ابزار و ادوات بایسته تحقیق، نمی‌توان شناخت و نمی‌شود عرضه کرد. در این رابطه با در نظر گرفتن سطوح مختلف فکری مراکز آموزشی کتب زیر تهیه گردید:

الف- شناخت نهج البلاغه (جلد دوم مجموعه آشنایی)

ب- اطلاعات مقدماتی تحقیق در نهج البلاغه (جلد سوم مجموعه آشنایی)

ج- روش تحقیق در اسناد و مدارک نهج البلاغه (جلد چهارم مجموعه آشنایی)

د- کلیدهای شناسائی نهج البلاغه (جلد پنجم مجموعه آشنایی)

ه- روشهای تحقیق در نهج البلاغه (جلد ششم مجموعه)

[صفحه ۲۳]

و- طرحهای آموزشی نهج البلاغه (جلد هفتم مجموعه آشنایی)

تهیه فرهنگ لغات نهج البلاغه

از آغاز کار تحقیقاتی پیرامون نهج البلاغه تا کنون، این حقیقت غیر قابل انکار بود که تدوین فرهنگ لغات نهج البلاغه، بادیگر فرهنگها، فرق اساسی دارد. گرچه در ابزار و روشهای تحقیق، علم لغت و مطالعه‌ی فرهنگ نامه‌ها را بعنوان یکی از مقدمات ضروری و کانال ارتباطی شناخت مفاهیم نهج البلاغه، مطرح کرده‌ایم، اما به این نکته مهم نیز باید توجه نمود که در بسیاری از فرازها، واژه‌ها در معانی مصطلح خودشان استعمال نشده‌اند و با کمک لغت نامه‌ها نیز نمی‌شود معارف بلند و گران سنگ این کتاب وحی گونه را شناسایی کرد.

باید با امکانات گسترده

مراجعه‌ی به شروع نهج البلاغه

و تحقیق در فرازها و جملات قبل و بعد واژه‌ها

و در نظر داشتن شان نزول خطبه‌ها

و با بکارگیری متد تفسیر

و مبانی اصولی و جرح و تعدیل شایسته، معانی واقعی و کاربردها و موارد استعمال امام (ع) را کشف نمود.

[صفحه ۲۴]

بدیهی است تنها با مراجعه به لغت نامه‌ها، یا فرهنگ لغاتی که بدون رعایت نکات فوق الذکر تدوین شده‌اند نمی‌شود به مفاهیم ارزشمند نهج البلاغه دسترسی پیدا کرد.

ضرورت استفاده از جاذبه‌ها هنری، نمایشی

هیچکس منکر جاذبه‌های هنری و ضرورت بکارگیری آن در آموزش و پرورش نیست. برای آموزش مفاهیم قرآنی و و حدیثی نیز حداکثر استفاده را از هنر و بیان تجسمی باید نمود که در قشر عظیمی از جامعه بایسته‌ای دارد.

و سید رضی (رضوان الله تعالی علیه) نیز از این کانال پر جاذبه در آن روزگاران غربت و تنهایی، استفاده‌ی شایسته‌ای نمود و با نشان دادن جاذبه‌های هنری (فصاحت و بلاغت) نهج البلاغه، همه‌ی خطباء و شعراء و ادباء معاصر را مات و مبهوت کلمات وحی گونه امام (ع) کرد تا آنکه نهج البلاغه جایگاه واقعی خود را بازیافت.

در این رابطه کتب زیر تدوین شد.

الف- ضرورت بکارگیری هنر فیلم سازی در نهج البلاغه

ب- نهج البلاغه در شعر شاعران فارسی زبان [۵] جلد یازدهم مجموعه آشنایی)

هنرمندان فیلم ساز بدنبال سوژه‌های مناسب سرگردانند و بخلق سوژه‌های پرجاذبه تلاش می‌کنند تا ۰ سناریوی کامل و دلخواه را تدوین نمایند، اگر با معارف نهج البلاغه آشنا گردند، انواع سوژه‌های مناسب و

[صفحه ۲۵]

بی نظیر را پیدا خواهند نمود که گوینده و مطرح کننده آن، مشاهده صادق، وحی، امام علی (ع) است و باطل و ناروا! در آن راه ندارد که همه‌ی سوژه‌ها و سناریوها بر واقعیت تکیه دارند.

در مفاهیم بلند نهج البلاغه، سوژه‌های گوناگونی برای فیلم سازان بچشم می‌خورد مانند.

۱- سوژه‌ی فیلمهای بلند سینمایی

الف- ماجرای ناکثین (جنگ جمل)

ب- ماجرای بیعت با امام

ج- ماجرای قاسطین و جنگ صفین

د- ماجرای مارقین و جنگ نهروان

۲- سوژه سریالهای تلویزیونی

الف- مباحث تاریخی

ب- مباحث سیاسی

ج- مباحث علمی

د- مباحث نظامی

ه- مباحث اخلاقی

و چون برای فارسی زبانها، حفظ و کاربرد اشعار ادیبانه و پرجاذبه، امری آسان و ممکن است اگر مفاهیم بلند نهج البلاغه در پرتو جاذبه

[صفحه ۲۶]

هنری اشعار شاعران فارسی مطرح شود از نظر کیفیت آموزشی اثر چشم گیری خواهد داشت.

فراهم آوردن زمینه‌های تحقیق

برای فراهم آوردن زمینه‌های تحقیق و تهیه‌ی امکانات بیشتر برای محققین، کتب زیر ضروری و تدوین آنها جنبه‌ی حیاتی دارد.

الف- اطلاعات مقدماتی تحقیق در نهج البلاغه

ب- روش تحقیق در اسناد و مدارک نهج البلاغه

ج- روشهای تحقیق در نهج البلاغه

د- کلیدهای شناسایی نهج البلاغه

ه- طرحهای آموزشی نهج البلاغه

و- روشهای آموزش مفاهیم نهج البلاغه

ز- روشهای برداشت از نهج البلاغه

نهضت فهرست نامه‌ها و فرهنگ نویسی

اشاره

برای مطرح شدن بایسته‌ی منابع روائی در مراکز فرهنگی کشور ما، که با زبان عربی و فرهنگ قرآن و روایات آشنایی کامل ندارند. تهیه‌ی و تدوین فهرست نامه‌ها و فرهنگهای فارسی ضروری است، تا پل ارتباطی لازم ایجاد شده و فارسی زبانها معارف دلخواه خود را بسهولت بیابند.

بدیهی است که فهرستها و فرهنگ فارسی نهج البلاغه، نظم الفبایی نوینی را می‌طلبد تا در بردارند و معرفی کننده‌ی معارف بلند روائی و تفسیری آن باشند.

[صفحه ۲۷]

از این رو اقدام به تهیه و تدوین کتابهای زیر نمودیم:

فرهنگ موضوعات کلی نهج البلاغه

(جلد نهم مجموعه آشنایی)

در این فهرست نامه، معارف نهج البلاغه را در ۶۶ عنوان اصلی و ۴۸۵۰ عنوان تشریحی گرد آورده‌ایم، تا رهنمود عملی برای سیاحت گران بوستان علوی باشد.

فرهنگ معارف نهج البلاغه

(جلد دهم مجموعه آشنایی)

در این کتاب موضوعات و فهرستهای استخراج شده نهج البلاغه، با نظم الفبای فارسی گرد آمده که همراه با نهج البلاغه بچاپ می‌رسد.

دائرة المعارف بزرگ نهج البلاغه

(جلد دوازدهم مجموعه آشنایی)

پس از انتشار معجم المفهرس نهج البلاغه و شرکت در سمینارهای مختلف فرهنگی و بدست آوردن نامه‌ها و تقاضای فراوان از فرهنگیان سراسر کشور، به این واقعیت پی بردیم که فارسی زبانان ما از معجم المفهرس نهج البلاغه نمی‌توانند برداشتهای لازم را داشته باشند که ترجمه‌ی معجم الفهرس نهج البلاغه ضروری است، پس از درک این ضرورت با جمعی از پژوهشگران به ترجمه‌ی ۴۷۵۰۰ واژه‌ی موجود در معجم المفهرس پرداخته، سپس به استنباط و اجتهاد و استخراج مفاهیم نهج البلاغه با فن مطلب یابی، روی آوردیم و برداشتها را با نظم الفبای فارسی، سازمان دادیم تا مراجعه کنندگان فارسی زبان بسهولت، مطالب انتخابی خود را بیابند.

[صفحه ۲۸]

کار فهرست نویسی، چون با تفکر و ارزیابی و نوع استنباط و اجتهاد محققان هر عصر و زمانه‌ای گره خورده است و دیدگاههای جدید و افقهای روشن تفکرات بشری، هر روز در حالی گسترش است و اثر چشمگیری در برداشتها و استنباط دارد، هرگز یک اقدام کامل پایان یافته‌ای تلقی نخواهد شد، که هر قشر و طبقه‌ای، هر موسسه، هر مرکز فرهنگی پژوهنده‌ای و سرانجام هر انسان متفکر مجتهدی، می‌تواند فهرست نامه‌ی مستقلی از منابع روائی و تفسیری داشته باشد، بقول مولوی:

این جهان نو می‌شود دنیا و ما بی‌خبر از نو شدن اندر بقا اقدامات فرهنگی یاد شده‌ی ما، تنها زمینه‌های تحقیق ر مطرح می‌کند و باید‌ها را در معرض افکار عمومی جامعه قرار می‌دهد که راه تحقیق هم چنان باز و رهروان تلاشگر می‌طلبند.

شناخت پل ارتباطی فرهنگها

پژوهندگان و محققان هر قوم و ملتی در رابطه با فهم و شناخت منابع فرهنگی دیگر اقوام و ملل جهان که از نظر خط و زبان با هم اختلاف دارند، مشکلات تحقیقاتی خاصی را مشاهده می‌نمایند که بدون یادگیری زبان و فرهنگ مورد نظر نمی‌توانند از منابع غنی و سرشار دیگران استفاده نمایند، لذا راه‌های فرهنگی مناسبی را مطرح کرده‌اند.

۱- یادگیری زبان و خط دیگران

[صفحه ۲۹]

۲- ترجمه‌ی منابع ارزشمند دیگر اقوام و ملل

۳- تهیه و تدوین فرهنگ نامه‌ها و لغت نامه‌ها مانند: فرهنگ فارسی عربی، یا فارسی، عربی، انگلیسی و یا چند زبان دیگر.

گاهی نوشتن و تهیه‌ی لغت نامه‌ها نیز نمی‌تواند گویا باشد و محقق تلاشگر نیازمند به کشف و شناسائی واژه‌ها هم خانواده (مشترک) و معادل‌های کاربردی واژه‌هاست، تا موارد استعمال گوناگون یک واژه را بداند و جوانب گسترده‌ی آن را بشناسد که در تحقیقات، نقش بسزائی خواهد داشت، از این رو حرکت حساب شده‌ی دیگری برای ایجاد پل ارتباطی فرهنگهای بشری تحقق یافت مثل: کتاب (المعجم الذهبی) و (قاموس الفارسیه)

۴- تهیه‌ی فرهنگ نامه‌هایی که معادل واژه‌ها را در دو یا چند فرهنگ نشان دهد برای ایجاد رابطه‌های فرهنگی بین دو زبان فارسی، عربی، دکتر محمد التوبخی، کتاب (المعجم الذهبی) و دکتر عبدالنعیم محمد حسنین، کتاب (قاموس الفارسیه) را تدوین نمودند تا معادل واژه‌های فارسی را در زبان عربی بشناسانند.

و اگر کتاب‌های زیر توسط محققان کشور با نظم و هماهنگی خاصی بهم آمیخته شود معادل واژه‌های عربی در زبان فارسی برای محققان فارسی زبان در عالیترین شکل ممکن شناسائی خواهد شد از قبیل:

الف- فرهنگ جامع فارسی نوشته احمد سیاح

ب- فرهنگ صبا نوشته دکتر محمد بهشتی

ج- فرهنگ بیان اندیشه‌ها نوشته دکتر محسن صبا

د- فرهنگ عمید نوشته دکتر عمید

ایجاد پل ارتباطی میان فرهنگها و تهیه و تدوین کتابهایی که بتوانند

[صفحه ۳۰]

معادل واژه‌ها را نشان دهند نقش مهمی در تحقیقات و شناخت جوانب گسترده‌ی علوم و معارف بشری، اسلامی دارد که بدون اینگونه رابطه‌های فرهنگی، شناخت مفاهیم و مباحث موجود در منابع اقوام و ملل میسر نیست، بلکه محال است، زیرا هر محقق و نویسنده‌ی فارسی زبانی برای تحقیق در علوم اسلامی یا دیگر منابع ملتها پس از انتخاب موضوع مثلا (تربیت کودک)، باید معادل آن را بشناسد که در زبان عرب یا دیگر زبانها، معادل کودک، یا تربیت کودک، چه واژه‌ای باید بررسی شود.

پس از شناخت معادل موضوع انتخابی، باید دیگر واژه‌های معادل و مترادف را نیز شناسایی کند مثل:

«الطفل، الصغیر، الحدث، الولد، ابن، بنی»

تا با مطالعه و ارزیابی همه جانبه، جایگاه اساسی موضوع انتخابی و جوانب آن را بشناسد و بتواند مقاله‌ای تحقیقی و اجتهادی ارائه نماید.

۵- تدوین فرهنگ نام‌های اختصاصی برای شناخت معادل واژه‌های موجود در منابع تحقیقاتی

گرچه با تدوین فرهنگ نام‌های معادل یاب و معجمها و فهرست نام‌هایی که معادل و مترادف واژه‌ها را در دو یا چند زبان و فرهنگ شناسائی کرده‌اند، می‌شود پل ارتباطی میان فرهنگهای بشری ایجاد نمود و راه تحقیق و بررسی را باز نگهداشت، اما نواقص و مشکلات تحقیقات تکاملی هنوز مرتفع نخواهد گردید، زیرا در منابع ارزشمند اقوام و ملل، گاهی مباحث ارزنده و مفیدی، در ضمن چند فراز یا چند خط یا در پرتو چند واژه نهفته است که در هیچ یک واژه‌ها و معادلهای کشف شده بچشم نمی‌خورد، اینجاست که هر منبع تحقیقاتی در نوع خود احتیاج به فرهنگ نام اختصاصی دارد تا معادلهای نهفته در

[صفحه ۳۱]

قالب واژه‌ها و ماروا و واژه‌ها و قالبها نیز کشف و شناسائی کردند.

در فصل ۰ فرهنگ لغات نهج البلاغه (تذکر دادیم که برای قرآن و نهج البلاغه و دیگر منابع روایی شیعه، فرهنگ لغات دقیقی لازم است تا در مرز ترجمه‌ی واژه‌ها نمایم و همه‌ی موارد استعمال واژه‌ها را شناسایی کنیم، در این قسمت نیز به این واقعیت اشاره می‌کنیم که برای هر کدام از منابع اسلامی «فرهنگ واژه یاب» اختصاصی ضرورت دارد تا همه‌ی مباحث نهفته در قالب واژه‌ها و جملات، گرد آوری شده به کشف جوانب گوناگون مباحث ارزشمند علوم اسلامی موفق گردیم، در این رابطه برای شناسائی معادل واژه‌های فارسی عربی، نهج البلاغه به تدوین کتابهای زیر روی آوردیم:

الف- فرهنگ واژه‌های معادل نهج البلاغه (جلد هشتم مجموعه آشنایی)

ب- شناخت ضرب‌المثلهای نهج البلاغه

ج- فرهنگ معارف نهج البلاغه

از این پس محققان علوم علوی، پس از انتخاب موضوع، ابتدا باید با مطالعه کتاب فرهنگ واژه‌های معادل و مترادف را کشف نموده سپس آدرس تک تک آن را در المعجم المفهرس ببینند و آنگاه همه‌ی موارد بدست آمده را در نهج البلاغه مورد مطالعه و ارزیابی قرار دهند.

[صفحه ۳۲]

راهنمای آموزشی

پس از تهیه و تدوین کتب یاد شده نسبت به کلاسهای آموزشی نهج البلاغه و تدرسی کلاسیک مفاهیم آن، جهت راهنمایی اساتید دروس نهج البلاغه همه‌ی تجربیات سالهای طولانی گذشته را گرد آورده و کتب زیر را تهیه نموده‌ایم:

الف- شناخت نهج البلاغه

ب- کلیدهای شناسایی نهج البلاغه

ج- اطلاعات مقدماتی نهج البلاغه

در پایان تذکر این نکته ضروری است که تحقیقات و کتابهای زنجیره‌ای مجموعه آشنایی با نهج البلاغه، در راستای انجام تحقیقاتی جامع و متکامل پیرامون یک منبع روایی شیعه تحقق پذیرفته است که در واقع برای قرآن کردیم و دیگر منابع روایی نیز قابل اجراست و ضرورت دارد که تلاشگران محقق کشورمان برای تک تک منابع اسلامی به تهیه و تدوین کتب یاد شده همت گمارند

انشاء الله.

[صفحه ۳۴]

روش‌ها و کلیدها

توضیحاتی در پیرامون روش‌ها و کلیدها

اشاره

مباحث و مفاهیم ارزشمند موجود در نهج البلاغه، به چند دسته تقسیم می‌گردند:

قابل فهم و شناخت عموم مراجعه کنندگان

بسیاری از سخنان امام علی (علیه السلام) و برخی از نامه‌ها و شماری از حکمت‌ها، با در برداشتن اطلاعات مفیدی اخلاقی، تاریخی، سیاسی، قابل شناخت و استفاده‌ی عموم طبقات جامعه اسلامی است. هر کس می‌تواند با مطالعه‌ی این قسمت از فرازهای مفید و سودمند نهج البلاغه، رهنمودهای لازم را دریافت نماید و از چشمه سار زلال همیشه جاری علوم علوی سیراب شود. افرادی که با زبان و ادبیات عرب آشنائی ندارند می‌توانند تنها با فراهم کردن یکی از ترجمه‌های دقیق و کامل نهج البلاغه به این گونه از اهداف بلند تربیتی راه یابند.

مباحث نیازمند به روش‌ها و کلیدهای شناسائی

دسته‌ای دیگر از مطالب و مباحث نهج البلاغه بگونه‌ای مطرح شده‌اند که برای درک و شناسائی آن باید از ابزار و اطلاعات خاصی برخوردار بود تا رابطه‌ها را بتوان کشف نمود و جوانب مختلف یک موضوع را مورد شناسائی قرار داد. [صفحه ۳۵]

و برخی از مباحث نهج البلاغه را بطور جداگانه نمی‌شود در مورد بررسی و ارزیابی قرار داد که ارتباط بسیار ظریفی با دیگر مباحث اصولی اسلام دارند و بدون فراگیری کلیدهای شناسائی، قابل فهم و شناخت عموم نمی‌باشند. با مطرح شدن این دو کتاب (روش‌ها و کلیدها) ممکن است بسیاری بپرسند که:

الف- روش‌های تحقیق چه فرقی با کلیدهای شناسائی دارند؟

ب- چرا باید جدای از هم مطرح شوند؟

د- آیا بدون کلیدها و روش‌ها نمی‌شود نهج البلاغه را شناخت؟

برای پاسخ دادن دقیق به سئوالات یاد شده ناچاریم در یک مقایسه‌ی همه جانبه، فرق‌های اساسی کلیدهای شناسائی با روش‌های تحقیق را مورد شناسائی قرار دهیم و این حقیقت را اثبات کنیم که آموزش هر دو ضروری است و برای درست فهمیدن مباحث نهج البلاغه و تدرسی صحیح آن به روش‌ها و کلیدها هر دو، نیازمندیم در این قسمت به بررسی و مقایسه‌ی کوتاهی در رابطه با روش‌ها و کلیدها توجه کنید.

۱- شناخت بسیاری از مباحث نهج البلاغه به کلیدهای شناسائی نیازمند است که بدون آنها نمی‌شود نهج البلاغه را شناسائی کرد و شناساند، اما این گونه نیازمندی نسبت به روش‌ها وجود ندارد.

۲- کلیدهای شناسائی به روش‌های تحقیق نیازی ندارند اما بدون کلیدهای شناسائی نهج‌البلاغه، روش‌های تحقیق مطرح [صفحه ۳۶]

نخواهند شد و کاربردی ندارند پس روش‌ها به کلیدها متکی می‌باشند.

ابتداء باید با کمک کلیدها مفاهیم نهج‌البلاغه را بشناسیم و درک نمائیم، سپس با کمک روش‌ها کیفیت آگاهی بدست آمده را بالا برده تا در جهت آموزش نیز موفق باشیم.

۳- با کلیدها درهای بسته‌ی معانی را باز می‌کنیم و با روش‌ها به بهره‌برداری و آموزش آنها همت می‌گماریم، کلیدها به ما می‌گویند، نهج‌البلاغه چیست. و روش‌ها به ما می‌آموزند که چگونه باید از آن استفاده نمود.

۴- بدون روش‌ها دچار انحراف و سرگردانی نمی‌شویم اما بدون کلیدها می‌شویم، اگر کلیدها را ندانیم و در فهم نهج‌البلاغه می‌گردیم و مانند مستشرقین باورهای غلط و تفکر التقاطی دامنگیرمان خواهد بود.

۵- با کمک کلیدها به دربار راه می‌یابیم و با کمک روش‌ها در عمق آن شنا می‌کنیم.

۶- در بکارگیری کلیدها رسیدن به آب مطرح است و در آموزش روش‌ها چشیدن آن.

۷- در کلیدها یادگیری شنا مطرح است و در روش‌ها شناگری.

۸- در کلیدها راه را پیدا نمودن است و در روش‌ها راه را پیمودن و به مقصد رسیدن.

در نتیجه بدون کلیدهای شناسائی نمی‌شود نهج‌البلاغه را شناخت و پس از شناسائی، از روش‌های تحقیق نیز نباید غفلت نمود.

[صفحه ۳۷]

(چون در فصل سوم همین کتاب با کلیدهای شناسائی نهج‌البلاغه آشنا می‌شویم و کاربرد هر یک از آنها را با ذکر نمونه مورد بررسی قرار می‌دهیم از آوردن توضیحات و تذکرات بیشتر خودداری نمائید).

[صفحه ۳۸]

روش‌های دروغین تحقیق

اشاره

پس از تهیه و تدوین نهج‌البلاغه (۴۰۰ هجری) توسط یکی از دانشمندان بزرگ شیعه، جناب سید رضی (رحمه الله علیه) متفکران و صاحب نظران فراوانی بسوی این مجموعه‌ی نورانی وحی گونه، کشیده شده و مجذوب معارف گران سنگ آن گردیدند و از انوار پر فیض آن بهره‌ها بردند و انسانهای فراوانی را به کمال واقعی رساندند.

اما در این میان و در دوره‌های مختلف اسلامی، بوده‌اند صاحب نظران و محققانی که از نهج‌البلاغه نتوانستند استفاده‌های لازم را ببرند و از برکات وجودی آن محروم مانده‌اند و بر شک و تردید و گمراهی آنان افزوده شد چرا؟

مگر نور به جز روشنائی و روشنگری کار دیگری دارد؟

و آب حیات بخش مگر می‌شود عطش آور و کشنده باشد؟

چرا برخی، از مرواریدهای همیشه درخشنده‌ی نهج‌البلاغه سودی نبردند.

و گروهی از این چشمه سار همیشه جاری علوم علوی بهره مند نگشته‌اند؟

جواب این قبیل سؤال‌ها را مولانا در شعر کوتاهی داده است که

مثنوی من چو قرآن مدل

هادی بعضی و برخی را مضل

[صفحه ۳۹]

یعنی قرآن هدایت گر نیز برای برخی‌ها می‌تواند مفید نباشد و آنها نتوانند از نور الهی بهره مند شوند.

علت اساسی اینگونه دوری‌ها و محرومیت‌ها را باید در مراجعه کنندگان به قرآن و نهج البلاغه جستجو نمود که چرا نور الهی در آنها اثری نمی‌کند و شفافبخش جان و دل تاریکشان نمی‌باشد؟

باید دید با کدام راه و روشی برای نهج البلاغه رفتند؟ و با چه اهداف و اغراضی به بررسی سخنان امام پرداختند؟

چه کسانی به سراغ نهج البلاغه رفتند؟

۱- گروهی با اغراض سیاسی به نهج البلاغه روی آوردند تا ابتداء عظمت و توانائی آن را بشناسند و قدرت جذب و دگرگونی سخنان امام (علیه‌السلام) را کشف کنند و برای مقابله‌ی آن بسیج گردند و نگذارند نهج البلاغه در جهان علم و دانش مطرح شود و اگر هم بناست به جهان اسلام و کشورهای غیر اسلامی راه یابد حتما از کانال‌های مشخص یهودیان اسلام شناس!! و مستشرقین تحریف گر عبور نماید که با اهداف و ایده‌آلهای آنان هماهنگ باشد و تضادی را بوجود نیاورد. تاریخ سیاسی و عملکرد اسلام شناسان نشان داده است که مستشرقین و محققان جهان استکبار اگر کتابی را در رابطه با اسلام و قرآن و نهج البلاغه مطرح می‌کنند اهداف و اغراض سیاسی داشته و دلشان برای اسلام و امام علی (علیه‌السلام) نسوخته است.

گاهی ۶۰ سال تحقیق و مطالعه می‌کنند تا کرسی اسلام شناسی را در فلان کشور تصاحب نمایند.

و گاهی با سالها تحقیق به تالیف کتابی در رابطه با اسلام یا قرآن و نهج البلاغه تن در می‌دهند تا یک واقعت اسلام یا یک حادثه‌ی تاریخی

[صفحه ۴۰]

را تحریف کنند. و موسسه‌های فراوان با امکانات مدرن و بودجه‌های سرسام آور بوجود می‌آورند تا اسلام را بشناسند و کرسی اسلام شناسی را بدست‌دیگران نسپارند که هم اکنون در تمام دانشگاه‌های کشورهای جهان، کرسی «اسلام شناسی» در دست یهودیان است و اسلام را اینها دارند معرفی می‌نمایند!!

اینجاست که می‌بینیم ناگهان فلان یهودی در رابطه با نهج البلاغه مقاله می‌نویسد و آن مسیحی دیگر به تدوین کتابی در رابطه با شناخت نهج البلاغه همت می‌گمارد تا علی (علیه‌السلام) را آنگونه که دوست دارند بشناسانند نه آنگونه که بود.

حقائق اسلامی را آنگونه که می‌خواهند معرفی نمایند نه آنگونه که هست.

مثلا: جرج جرداق مسیحی گر چه ادعا می‌کند که ۱۰۰ بار نهج البلاغه را مطالعه کرده است و به خود اجازه می‌دهد چندین جلد کتاب در رابطه با امام (علیه‌السلام) تالیفات نماید اما تمام اهداف سیاسی خود را آرام آرام بخورد جوانان مسلمان می‌دهد و پس از سم پاشیهای لازم نهج البلاغه را آنگونه که دوست دارد می‌شناساند.

در کتاب «زیبائیهای نهج البلاغه» جرج جرداق موارد فراوانی از تحریف و دگرگون جلوه دادن واقعت‌ها وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

. در ص ۶۷ می‌گوید (چون علی «علیه‌السلام» طبیعت را دوست دارد و بیان گرد است سر در چاه فرومی‌برد).

یعنی درد دلی در کار نبود، شکوه و نگرانی و شکایتی وجود نداشت. بلکه چون طبیعت را دوست می‌داشت بسراغ چاه بیابان می‌رفت!!

و باز می‌گوید (چون علی «علیه‌السلام» به کشاورزی علاقه

[صفحه ۴۱]

فراوان دارد همه چیز را می‌گذارد و رها می‌کند و به باغداری می‌پردازد).

دیگر گویا هیچ چیز در مدینه رخ نداده است، شوری کودتائی سقیفه و ماجراجوییهای دیگر و منزوی کردن اهل بیت (علیهم‌السلام) همه و همه نوعی خیالات است و اصلاً امام را کنار زده‌اند این عشق به باغداری است که امام را از مردم گرفته است!! و آنگاه امام را آنقدر معمولی و عادی معرفی می‌کند که:

چون در بیابان زندگی می‌کرد از یک وسعت نظر جالبی برخوردار بود.

و مانند سقراط به دنیا می‌نگریست ص ۷۶

و همانند دیوژن بود.

و ادیبی مانند دیگر ادیبان بود چون ویتکتور هوگو و ... ۱۸۴.

و سادگی امام مانند گالیله و مولیر و ملتون بود ص ۲۰۲ و در اخلاق هم شبیه بودا و مسیح ص ۲۳۴.

و سرانجام سنگ تمام می‌گذارد که:

فرزند ابوطالب به زبان دانشمندان جدید سخن می‌گفت ص ۲۱۱.

و تازه برخی از آقایان به ترجمه‌ی این کتاب در مصر و ایران پرداخته و چقدر هم خوشحال شدند که قدم مثبتی در رابطه با امام (علیه‌السلام) برداشتند.

هر مسلمان غیرتمندی می‌داند که مستشرقین، یا جناب جرج جرداق چه اغراض و اهدافی را دنبال می‌کنند اگر تنها در عبارات فوق دقت کنیم می‌بینیم که چقدر به امام (علیه‌السلام) اهانت شده است. می‌خواهد

[صفحه ۴۲]

بگوید امام علی (علیه‌السلام) چیز جددی ندارد و همه آنچه را دارد و معرفی کرده است ما در غرب نیز داریم و از اینگونه نوابغ زبر دست فراوان است و تازه امام شما شیعیان به زبان دانشمندان جدید ما غریبان سخن می‌گفت.

یعنی: علم (غیب) و (عصمت) و رابطه با وحی و مقام (امامت و ولایت) و مظهر یکتائی خدا بودن و شاهد اعمال بندگان خدا شدن، همه‌ی اینها را باید انکار نمود و علی (علیه‌السلام) را چون دیگر نوابغ جهان علم و دانش بحساب آورد، طبیعی است این گونه افراد و مترجمان آثارشان اگر هزاران بار هم نهج البلاغه را بخوانند و بررسی نمایند تماشاگر چهره‌ی واقعیت‌های موجود در آن نخواهند بود.

۲- گروهی با تعالیم دروغین احزاب سیاسی و با شعارهای تند غرب پسندانه، به نهج البلاغه روی آوردند تا برای فریب عوام الناس بهانه‌ای بدست آورند، مانند سازمان منافقین (در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی روحی له الفداء) این گروه نهج البلاغه را می‌شناختند و نه با امام علی (علیه‌السلام) میانه‌ی خوبی داشتند، همه وجودشان را علوم و تئوریهای غرب و شرق پر کرده بود و جنون و قدرت بی تابشان نموده هر روز بدنال فرصت‌های مناسب می‌گشتند و گوش به فرمان اجنبی داده از هر گونه قتل و غارت و ترور و آدم کشی پروائی نداشتند آنگاه در شعار و تراکت و روزنامه و سخن رانی، ادعای اسلام علی (علیه‌السلام) را داشتند و به مردم نهج البلاغه را معرفی می‌کردند و عدل علی (علیه‌السلام) را به رخ می‌کشیدند.

این گروه بخش‌ها و قسمت‌هایی از نهج البلاغه را که با اهدافشان تطبیق می‌نمود انتخاب می‌کردند و به بهانه درس‌هایی از

نهج البلاغه

[صفحه ۴۳]

آموزش می‌دادند.

۳- گروهی برای ساکت کردن مردم و به انحراف کشیدن آنان به برخی از شعارهای نهج‌البلاغه روی می‌آوردند و می‌گفتند:

چون مردم ایران مذهبی و علاقمند به قرآن و نهج‌البلاغه را باید در راس همه‌ی امور قرار داد مانند حزب توده و...

۴- گروهی با باورهای دروغین از تعالیم غربی‌ها یا شرقی‌ها و مکاتب سست پایه‌ی آنها، بسراغ نهج‌البلاغه آمدند، یعنی ابتداء باروهای لازم را گرفتند و از نظر علوم و مکاتب مصطلح شرق و غرب کاملاً توجیه شدند. سپس برای نفوذ و ضربه یا زندگی در جامعه‌ی اسلامی به فزائیه‌ی از نهج‌البلاغه روی می‌آوردند تا مهر تاییدی برای باورهای خود یافته و آن‌ها را در جامعه اسلامی بگونه‌ی قابل توجهی مطرح نمایند.

۵- گروهی دیگر که با خط فکری تشیع در تضاد دائمی بوده و کاملاً مخالف باروهای دینی شیعه و اصول فکری امامان معصوم (علیهم‌السلام) می‌باشند، به مطالعه و تحقیق در نهج‌البلاغه پرداختند و مانند دایه‌ی دلسوزتر از مادر، ادعای ترویج و آموزش مفاهیم نهج‌البلاغه را می‌کنند، هر کس مقدمه‌ی دکتر صبحی‌الصالح را در ابتدای نهج‌البلاغه مطالعه کند می‌فهمد که این مرد با چه اهدافی به نشر و ترویج نهج‌البلاغه روی آورده است. ابتداء تمام کارهای تحقیقاتی دانشمندان شیعه را انکار می‌کند و اهانت آمیز وارد بحث می‌شود که (هیچ کار ارزشمندی در رابطه با نهج‌البلاغه انجام نگرفته است تا آنکه اینجانب وارد صحنه شدم) در صورتی که در طول ۱۰۰۸ سال گذشته هر ۳ سال

[صفحه ۴۴]

یک کار تحقیقی ارزشمندی از طرف دانشمندان شیعه در رابطه با نهج‌البلاغه انجام گرفته است سپس در نسخه‌ی مورد نظر ده‌ها مورد جعل و تحریف و ادعاهای دروغین را گنجانده و در جوامع اسلامی و متاسفانه جهان تشیع رواج داده است مثلاً:

الف- بسیاری از حوادث تاریخی سیاسی را تحریف و بگونه‌ای دلخواه معرفی می‌نماید مانند ماجرای سقیفه، شوری عمر و...

ب- در رابطه با فدک مغرضانه بر خورد می‌کند و آن را جزو اموال مسلمین بحساب می‌آورد تا خیانت سران شوری سقیفه را انکار نماید.

ج- از نظر عقیدتی هر جا به واژه‌ی عدالت، شفاعت، عصمت، که می‌رسد توضیحات دروغین را عنوان می‌کند تا مراجعه کننده معانی واقعی اینگونه واژه‌ها را نشناسد که جزو اساسی ترین اعتقادات شیعه می‌باشد.

د- گاهی در متن نهج‌البلاغه به تحریف روی می‌آورد و جمله‌ی (و الامامه تطاماً للامه) را به (و الامانه تطاماً للامه) تبدیل می‌کند چون خودش به امامت اعتقاد ندارد. [۶] این قبیل افراد با اینگونه غرض ورزی‌های سیاسی عقیدتی، چگونه می‌توانند از نهج‌البلاغه نور هدایت بگیرند؟ و هدایت شوند.

۶- برخی با فرض‌های از پیش ساخته شده می‌خواهند به نهج‌البلاغه روی بیاورند و برای تئوری‌ها و باروهای خود، شواهد و مدارکی فراهم کنند، برای این گروه نهج‌البلاغه اصالت ندارد و نمی‌تواند

[صفحه ۴۵]

تئوری‌ها و فرض‌های از پیش ساخته آنان را تصحیح کرده یا رد نماید و روشن است که نمی‌توانند از رهنمودهای نهج‌البلاغه استفاده کنند، زیرا با فرض‌های از پیش ساخته شده بسراغ قرآن هم نمی‌شود رفت و حقیقت و واقعیت را اینگونه نمی‌شود شناخت، نباید پیش داوری‌ها را بر قرآن و نهج‌البلاغه تحمیل نمود و امید یافتن واقعیت را داشت، این روش یکی از روش‌های دروغین تحقیق است که در علوم و کشفیات بشری نیز راه ندارد اگر با فرض‌های از پیش ساخته شده بسراغ جهان و طبیعت برویم نمی‌توانیم واقعیت‌های موجود در نظام آفرینش را کشف نموده و به حقیقت دست رسی پیدا نمائیم برخی از علل عقب ماندگی و رکود فکری جوامع بشری تا حدود به این شیوه‌ی غلط مربوط می‌گردد.

۷- و برخی دیگر با روش‌های دروغین تحقیق خواستند حقائق موجود در نهج‌البلاغه را بشناسند،

به قیاس روی آوردند که انحرافات فکری فراوانی دامنگیرشان شد.

و استحسان را ملاک کشف و شناسائی قرار دادند که در خود محوری و خودپسندی سقوط نموده و بر تاریکی دل‌هایشان افزوده شد و آنگاه در خط التقاط و انحراف انوار هدایت گر نهج البلاغه فایده‌ای بحالشان نبخشید.

۸- بعضی دارای راه و رسم زندگی خاصی بوده و از مکتب یا مسلک مشخصی اطاعت می‌کنند و برای ترویج مرام و مسلک باطل خود دنبال سوژه‌های مناسب می‌گردند و در این راستا به نهج البلاغه روی می‌آورند مانند دراویش و صوفی مسلکان عارف نما. این گروه به آرمان و عقیده‌ی امام (علیه‌السلام) و به اظهار نظرهای [صفحه ۴۶]

جامع و وحی گونه‌ی آنحضرت کاری ندارند، تنها مواردی از نهج البلاغه که در ظاهر با مسلک و مرامشان تطبیق می‌گردد را به رخ می‌کشند و از آنها جانبداری می‌نمایند.

۹- و بعضی دیگر قبل از آنکه با نهج البلاغه آشنا شوند دل و جان به خرافات حاکم بر فرهنگ جامع خود سپردند و رنگ خرافه گرفتند و آنگاه در مطالعه نهج البلاغه به مواردی برخورد کرده‌اند خرافاتشان را بنظر خودشان تایید می‌کنند، دیگر به تحقیق و بررسی نهج البلاغه کاری ندارند و کشف واقعیت‌های سخنان امام را نمی‌طلبند (مانند کسانی که در ترجمه برخی از سخنان امام (علیه‌السلام) واژه‌های مصطلح فرهنگ طاعت را مطرح کرده و با نهج البلاغه می‌خواهند تطبیق دهند از قبیل: بدبختی و خوشبختی، سرنوشت و ...)...

۱۰- و تعدادی از نویسندگان حتی بدون اطلاعات بسیار ساده و ابتدائی بسراغ نهج البلاغه رفتند و فکر می‌کردند هر کس با هر گونه امکاناتی می‌تواند از منابع اسلامی استفاده کند [۷] وقتی دارای شرائط و امکانات تحقیق نبودند بجای شناخت به گمراهی و خرافه‌ی گویی پرداختند.

۱۱- و بسیاری به ترجمه‌ی تحت اللفظی اکتفاء نموده و باورشان آمد که می‌شود با همین ترجمه‌های ساده نهج البلاغه را شناسائی نمود و از معارف آن استفاده کرد گرچه در بسیاری از موارد ترجمه‌های نهج البلاغه مفید و ارزشمندند اما کافی نیستند. ما ضمن تشکر و قدردانی از همه‌ی مترجمان نهج البلاغه ناچاریم [صفحه ۴۷]

این حقیقت تلخ را عنوان کنیم که بسیاری از ترجمه‌ها یک بعدی و ناقصند و بدون اطلاعات مقدماتی و شناخت امام علی (علیه‌السلام) و بدون توجه به موارد کاربرد واژه‌ها تدوین شده‌اند که بجای رهنمون شدن مسئله ساز گردیدند.

۱۲- و دسته‌ای، با موانع فراوانی که در سر راه تحقیق و شناخت نهج البلاغه داشته و دارند بدون آنکه ابتداء به جنگ موانع رفته و آنها را از سر راه بردارند و سپس از چشمه‌ی همیشه جوشان علوم الهی آن بهره مند شوند، موانع را از یاد بردند و بدون هر گونه آمادگی لازم در آستانه‌ی نهج البلاغه معطل مانده و نتیجه مطلوب را بدست نیاورده‌اند، این گروه ابتداء باید موانع تحقیق را از سر راه خود بردارند [۸] و پس از بوجود آوردن زمینه‌ی مناسب به بررسی و شناسائی نهج البلاغه بپردازند که مولانا می‌فرماید:

اول ای جان دفع شر موش کن
وانگهی در جمع گندم کوش کن

علل ناکامی‌ها

با اندک مطالعه و بررسی در روش برداشت ۱۲ گروه یاد شده می‌توانیم علل ناکامی آنان را به شرح زیر جمع آوری نموده و در شناخت نهج البلاغه از اینگونه روش‌های دروغین تحقیق اجتناب کنیم.

۱- اول- تطبیق نهج البلاغه با فرض‌های از پیش ساخته شده.

۲- دوم- تطبیق نهج البلاغه با باورهای دروغین و خرافاتی.

۳- سوم- اصالت دادن به باورهای و تئوری‌های شرقی و غربی

[صفحه ۴۸]

۴- چهارم- اصالت ندادن به نهج البلاغه و دیگر منابع اسلامی

۵- پنجم- علم زدگی و روح خود باختگی در برابر بیگانگان

۶- ششم- خود محوری و خود پسندی

۷- هفتم- غرض ورزیهای گروهکی و سازمانی

۸- هشتم- اهداف شوم استعماری و تبشری

۹- نهم- جهل و نادانی

۱۰- دهم- فراهم نکردن اطلاعات مقدماتی تحقیق در نهج البلاغه

۱۱- یازدهم- عدم فراگیری علوم مقدماتی

۱۲- دوازدهم- عدم آگاهی به عظمت و ارزش‌های علمی معنوی نهج البلاغه

و در یک جمع بندی و بازنگری مجدد، ۱۲ گروه ناکام و سرگردان را می‌شود به چند دسته‌ی محدودی تقسیم نمود و از زوایای جدیدتری به علل ناکامی‌های آنان نگریست.

الف- دسته‌ای قبل از ورود به مباحث نهج البلاغه از یک خط فکری و عقائد مذهبی خاصی حمایت می‌کنند، فکر دارند، باورهای خاصی را پذیرفته‌اند برای اصلاح کجی‌ها و خط گرفتن و تنظیم تفکرات بسوی نهج البلاغه نمی‌روند می‌خواهند هر طور که شده افکار و خطوط فکری خود و سازمان و گروه خود را آب و رنگ مذهبی داده در جامعه اسلامی مطرح نمایند که در این حرکت دروغین همه نهج البلاغه را بررسی نمی‌کنند و تنها برخی از مواردی که به درد کارشان می‌خورد را عنوان می‌کنند مانند:

احزاب سیاسی، سازمان منافقین، روشنفکران خود باخته

[صفحه ۴۹]

توده‌ای‌های سیاست باز.

و آنگاه انواع جعل و تحریف و التقاط و تفسیر برای و انحرافات فکری را در جوامع اسلامی منتشر نموده و مرزهای عقیدتی جامعه ما را آسیب پذیر نمی‌نمایند.

ب- دسته‌ای دیگر گروه مغرضی نمی‌باشند و خط و ربط خاصی هم ندارند و از سیاست‌های اسعماری و تبشیر اطاعت نمی‌کنند اما برای خودشان تفکرات و نظریات گوناگونی قائلند و به آن دسته از نظریات پای بندند. چه نهج البلاغه افکار آنها را تایید نماید یا خط بطلان کشیده مردود بشمارد، فرقی نمی‌کند.

این گروه تلاش می‌کند تا برای نظریات خود از نهج البلاغه تائیدی را کشف نماید و اگر نتوانست خیلی هم نگران نیست زیرا او بدون تبرک و تیمن بطرف نهج البلاغه کشانده شده است. بدیهی است که این دسته از مراجعه کنندگان چون به نهج البلاغه اصالت ندادند و در برابر آن تسلیم نیستند و نظر خود را بر نظر امام (علیه السلام) مقدم می‌دارند و می‌خواهند بعنوان تبرک و مهر تائید از آن استفاده نمایند نمی‌توانند از انوار تابناک آن بهره مند شوند.

ج- و گروهی مانند دسته دوم (فوق الذکر) خط و ربط خاصی ندارند و برای اهداف سیاسی مشخصی نیز تلاش نمی‌کنند و وابستگی به احزاب و خطوط فکری موجود در آنها راه ندارد و برای تبرک و تیمن هم بسراغ نهج البلاغه نمی‌روند اما قبل از راه

یافتن به آستانه‌ی نهج‌البلاغه زمینه‌های جان و دلشان را مکاتب شرقی و غربی پر نموده است و با علم زدگی و

[صفحه ۵۰]

خودباختگی بسیاری از ثنوری‌های به اثبات نرسیده را علم پنداشتند و برخی از باورهای دروغین را حقیقت دانستند و به آنها اعتقاد دارند، گرچه قصد تحریف و دگرگونی ندارند و هدفشان التقاط گرائی نیست اما باورهای غلط و خط روشنفکری و علم زدگی نمی‌گذارد که از آب زلال چشمه سار نهج‌البلاغه بوشند و خود را اصلاح نمایند.

اگر نهج‌البلاغه را هم قبول دارند بخاطر این است که فلاّن مستشرق از آن تعریف کرده است و فلاّن پرفسور آمریکائی سفارش نموده که کتاب بخوبی است، یا فلاّن موسسه اسلام شناسی در پیرامون نهج‌البلاغه تحقیقی را منتشر کرده است. بدیهی است که این قبیل باورها، سرانجام آنها را به انحراف و التقاط می‌کشاند.

د- و گروه چهارمی نیز همانند افراد یاد شده از نهج‌البلاغه سودی نبرده‌اند و برای مشکلات زندگی خود راه حل مناسبی را کشف نکرده‌اند نه از آن جهت که وابستگی فکری داشتند و یا علم زدگی دامنگیرشان گردید بلکه ابزار تحقیق را فراهم ننموده و اطلاعات مقدماتی را بکار نگرفته‌اند.

حتی بدون فراگرفتن زبان عربی و آگاهی از علوم ضروری می‌خواهند به تحقیقی و بررسی نهج‌البلاغه پردازند و با کمک لغت نامه‌ها و فرهنگ‌های موجود و ترجمه‌های تحت اللفظی، معارف نهج‌البلاغه را بشناسند و بکار گیرند آنگاه در همان قدم‌های آغازین به انحراف و اضطراب کشانده می‌شوند و نمی‌توانند از فیض و برکات این کتاب نورانی استفاده کنند.

[صفحه ۵۱]

ضرورت روش‌ها و کلیدهای شناسائی

نهج‌البلاغه مجموعه‌ی سخنان ارزشمند و نامه‌های گران سنگ و حکمت‌های وحی گونه امام علی (علیه‌السلام) می‌باشد که در عینیت جامعه اسلامی شکل گرفته است. یک کتاب معمولی و تراوشات مغز بشر عادی نیست، کتاب روایی حساب شده‌ای است که همانند قرآن کریم و دیگر منابع روایی دارای عام و خاص و مطلق و مقید به نکات رمزی و اشارات دقیق عقیدتی می‌باشد و به این سادگی‌ها قابل فهم و درک عموم مردم نیست (گرچه بخش‌هایی از نهج‌البلاغه را با کمک ترجمه و برخی از شروح می‌توان فهمید).

از این رو در قدم‌های آغازین ناچاریم با زبان نهج‌البلاغه آشنا شده و «ابزار و اطلاعات مقدماتی» را فراهم کنیم و سپس به فراگیری «علوم ضروری» به بررسی نهج‌البلاغه بپردازیم ضرورت «روش‌های تحقیق» و «کلیدهای شناسائی نهج‌البلاغه» در همین رابطه روشن می‌گردد که بدون کلیدهای شناسائی درب‌های بسته معارف اسلامی را نمی‌شود باز کرد و جان و روان را درمان نمود.

و چون طبقات فکری گوناگونی در جامعه ما وجود دارند و همه نیازمند به رهنمودهای نهج‌البلاغه می‌باشند، کلیدهای شناسائی را سعی کرده‌ایم با سطوح مختلف فکری تطبیق دهیم و در هر مرحله‌ای از تحقیق کلیدهای خاص همان مرحله را معرفی کنیم هدف ما در ارائه کلیدها و روش‌ها، نشان دادن روش‌های صحیح فهمیدن و آموزش و بکارگیری درست نهج‌البلاغه است که در واقع اختصاص به نهج‌البلاغه ندارد کسانی که این قبیل آموزش‌های ضروری را فراهم کنند در بررسی و تحقیق سایر منابع روایی و در شرح و تفسیر قرآن کریم نیز قطعاً موفق خواهند بود.

[صفحه ۵۳]

مراحل پنجگانه آشنائی و تحقیق در نهج‌البلاغه

(چون این فصل بطور مشروح در کتاب کلیدهای شناسائی نهج‌البلاغه بررسی و شناسائی شده است از تکرار مجدد این فصل خودداری می‌گردد)
[صفحه ۵۷]

روش‌های تحقیق در نهج‌البلاغه

ضرورت تجزیه و تقسیم مطالب نهج‌البلاغه

اسم‌گذاری کلی خطبه‌ها و استخراج مطالب موجود در نهج‌البلاغه

برای بررسی و شناخت مفاهیم نهج‌البلاغه در قدم‌های آغازین، ناچاریم به اصل «تجزیه و تقسیم» توجه کنیم، زیرا بدون تجزیه و تقسیم و دسته‌بندی مباحث موجود در خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌های نهج‌البلاغه، نمی‌توانیم با معارف بلند و گوناگون آن آشنا گردیم و مباحث همگون و مشترک را یکجا گرد آوریم و تحقیقات موضوعی تخصصی را بارور سازیم.
اصل «تجزیه و تقسیم» را در شناخت سیستم‌ها و مباحث کلاسیک در آشنائی با اشیاء و عناصر مرکب، در فهم فرمول‌های علمی، در تعریف موضوعات و مبادی علوم، در ابتدای آشنائی با بسیاری از علوم و فنون و تالیفات بشری و کتب آسمانی، بکار می‌گیریم تا قدرت آگاهی و آشنائی ما بالا آمده بتوانیم مباحث یا فرمول‌ها و یا کتب مورد نظر را شناسائی کنیم.
فهم و شناخت مباحث نهج‌البلاغه و بررسی و تحقیق پیرامون
[صفحه ۵۹]

مطالب ارزشمند و وحی گونه آن، از این اصل نیز بی‌نیاز نمی‌باشد و جالب آنکه اصل «تجزیه و تقسیم» از روش‌های آغازین تحقیق در نهج‌البلاغه می‌باشد و بسیاری از روش‌های تحقیق و بررسی به آن متکی بوده و بدون تقسیم مباحث نهج‌البلاغه، پیاده شدن دیگر روش‌های تحقیق، ره آورد مطلوبی نخواهد داشت.

اصل «تجزیه و تقسیم» را در مراحل اساسی و ارزشمند زیر می‌شود تحقق بخشید:

- ۱- اسم‌گذاری کلی خطبه‌ها
 - ۲- استخراج مطالب موجود در نهج‌البلاغه
 - ۳- تقسیم مفهومی
 - ۴- تقسیم مباحث نهج‌البلاغه با فن مطلب‌یابی
- ابتداء باید روخوانی و مطالعه‌ی دوره، با مباحث موجود در خطبه‌ها و حکمت‌ها آشنا گردید و سپس به «اسم‌گذاری خطبه‌ها» پرداخت که کدام خطبه اخلاقی سیاسی و یا نظامی است؟
با ادامه‌ی مطالعه‌ی دوره و شناخت اهداف کلی امام (علیه‌السلام) در خطبه‌ها و ... و اسم‌گذاری دقیق و مناسب، به یک آشنائی مقدماتی مفید و ضروری دسترسی پیدا می‌کنیم که ما را در مراحل بعدی تحقیق کمک شایسته‌ای خواهد نمود [۹].
در این مرحله نخست، با مباحث کلی نهج‌البلاغه آشنا می‌شویم و شناسنامه‌ی واقعی و سمت‌گیریهای کلی خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها را بدرستی می‌دانیم و با تنظیم صحیح الفبائی، مباحث و موضوعات بدست آمده، هر گاه که بخواهیم خطبه‌ی دلخواه خود را پیدا نموده و
[صفحه ۶۰]

مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

پس از پایان مطالعه دوره‌ی نهج البلاغه، در مرحله‌ی نخست و اسم گذاری کلی خطبه‌ها و تنظیم الفبائی موضوعات و اسامی بدست آمده، حال باید بگونه دیگری در معارف ارزشمند نهج البلاغه شنا کرد تا به ژرفای بی پایان مباحث معنوی آن اعتراف نمود باید مطالعه‌ی یک دوره‌ی کامل دیگری را جهت استخراج مطالب موجود در خطبه‌ها و ... آغاز کرد و با دقت بیشتری به کشف و شناسائی مباحث موجود در نهج البلاغه پرداخت در مرحله اول، به اهداف کلی و سمت گیریهای اساسی توجه داشتیم، اما در مرحله دوم، به همه‌ی مطالب موجود در نهج البلاغه می‌پردازیم و روشن است که در این مرحله، مباحث و موضوعات و عناوین بسیار ارزشمند و فراوانی را بدست می‌آوریم [۱۰] که برای تنظیم و سازماندهی صحیح آن، به «سیستم بایگانی» مطالب [۱۱] نیازمندیم تا عناوین فراوان و گوناگون نهج البلاغه را بر اساس حروف الفبا بگونه‌ای مرتب تنظیم نمائیم که در هر شرائط و فرصت دلخواهی بتوانیم خطبه، یا فرازهای مورد نظر را مورد مطالعه و ارزیابی قرار دهیم و پل ارتباطی درستی بین ما و نهج البلاغه بوجود آید.

در این رابطه توجه به مراحل زیر ضروری است.

۱- اول- مطالعه دوره‌ی کامل نهج البلاغه

۲- دوم- تجزیه و تقسیم مباحث نهج البلاغه

۳- سوم- اسم گذاری کلی خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها

[صفحه ۶۱]

۴- چهارم اسم گذاری برای فرازهای مورد نظر ما در نهج البلاغه

۵- پنجم- استخراج همه‌ی مباحث و موضوعات موجود در نهج البلاغه

۶- ششم- تنظیم الفبائی موضوعات بدست آمده «سیستم بایگانی».

(سیستم بایگانی مطالب نهج البلاغه را بصورت‌های گوناگونی می‌توان به انجام رساند از دفترچه‌های کلاسور بزرگ می‌شود استفاده نمود و در کارت‌های مخصوص فیش برداری نیز می‌توان تنظیم الفبائی فهرست‌ها و عناوین گوناگون را تحقق بخشید.) هر محقق تلاشگری باید در قدم‌های نخستین شناسائی نهج البلاغه یا قرآن و دیگر منابع روائی اسلام، به اصل «تجزیه و تقسیم» در دو مرحله‌ی آغازین یاد شده، توجه لازم نماید تا در مراحل تکاملی تحقیق از یک آگاهی مطلوبی برخوردار باشد.

زیرا پس از دو دوره مطالعه‌ی دقیق نهج البلاغه یا قرآن کریم و اسم گذاری کلی خطبه‌ها و سوره‌ها و سپس استخراج همه‌ی مباحث و موضوعات نهفته‌ی در آن و تنظیم و سازماندهی مباحث، دایره‌ی معارف ارزشمندی بوجود می‌آید که برای هر محقق تشنه‌ی حقیقت ضروری است و پایه‌های اصلی تحقیق به آن بستگی کامل دارد و بدون آن نمی‌شود ادعای شناخت و درک مباحث نهج البلاغه یا قرآن را داشت.

تذکر

آغاز و پایان این دو مرحله را می‌شود در شکل‌های زیر به انجام رساند:

[صفحه ۶۲]

۱- اول- مطالعه گروهی تحت نظر استاد مشاور با بحث و بررسی‌های فردی یا جمعی.

۲- دوم- مطالعه‌ی انفرادی با مشورت اساتید متخصص.

۳- سوم- مطالعه‌ی سته جمعی استاد و شاگردان در کلاس درس و تمرین‌های لازم در نوع انتخاب و اسم گذاری‌های کلی خطبه‌ها یا فرازها و استخراج مباحث و اسم گذاری آن (روش اول و سوم بسیار مطلوب بوده و غالباً بدون انحراف و اشتباه می‌باشد).

[صفحه ۶۳]

اشاره

در روش اول و دوم، اصل «تجزیه و تقسیم» را تنها در اسم گذاری کلی خطبه‌ها یا فرازهایی از نهج البلاغه و یا استخراج مباحث آن بکار می‌گرفتیم، اما به معنی و مفهوم ارزشمند کلمات و عبارات نهج البلاغه نپرداخته و میزان درک عقل بشری را بحساب نمی‌آوردیم، در تقسیم مفهومی نهج البلاغه.

هم به اولائی و ارزشمند بودن مطالب و مباحث نهج البلاغه توجه داریم.

و هم توانائی عقل بشری را مورد ارزیابی قرار می‌دهیم، که در چه عمقی از این اقیانوس بی انتها می‌شود شنا کرد؟ و در کجاها نمی‌شود به شناگری پرداخت؟

عقل‌های معمولی و عادی انسانها چه مقدار می‌توانند به استخراج مرواریدهای همشه درخشان نهج البلاغه بپردازند؟

[صفحه ۶۴]

و عقل‌های متفکران و متخصصان ژرف نگر، تا چه اندازه توانائی درک مفاهیم آن را دارند؟

کدام قسمت از فرازهای نهج البلاغه ساده و روان و قابل استفاده عموم مردم است؟

و کدام یک برای عقل‌های معمولی مثل بوده و نیازمند به توانائی عقلی بسیار والائی است؟

و چه مقدار از مباحث نهج البلاغه، فوق درک و عقل بشری است و هرگز مرغ بلند پرواز عقل و تفکرات انسانی نمی‌تواند به بلندای بی مانند معارف نهج البلاغه به پرواز در آید که خود فرمود «ولا یرقی الی الطیر»

در «تقسیم مفهومی نهج البلاغه» باید با مطالعه‌ی درک دوره‌ی کامل نهج البلاغه، مباحث ساده و روان و عقلی و فوق درک عقول را شناسائی کرد و میزان مباحث و تعداد فرازهای مربوط به آن را مشخص نمود و روش درک و شناخت یا شناگری در عمق‌های متفاوت رانشان داد [۱۲].

برای تحقق صحیح روش سوم تحقیق «تقسیم مفهومی نهج البلاغه» توجه به مراحل تکاملی زیر ضروری است:

۱- اول- مطالعه‌ی دوره‌ی کامل نهج البلاغه

توجه ما در این مطالعه دوره، به سادگی و روان بودن مفاهیم با مشکل و فنی بودن مباحث نهج البلاغه و یا فوق درک عقل بودن برخی از مطالب آن است.

۲- دوم- استخراج عناوین و موضوعات نهج البلاغه از نظر مفهومی

[صفحه ۶۵]

۳- سوم- تقسیم مفهومی

تقسیم مفهومی نهج البلاغه بشرح ذیل انجام می‌پذیرد.

مباحث ساده و روان و قابل فهم و درک عموم مردم

(بسیاری از مباحث نهج البلاغه برای عموم مردم قابل درک می‌باشد که تنها با انتخاب یکی از ترجمه‌ها یا شروع می‌توانند به مفاهیم ارزشمند و نورانی آن دست رسی پیدا کنند، زیرا علی (علیه السلام) با مردم به زبان خودشان سخن می‌گفت برای ارشاد و هدایت آنها خطبه می‌خواند و افکار عمومی را همواره مورد توجه فرار می‌داد).

مباحث فنی و تخصصی

الف- برخی از مباحث فنی و تخصصی نهج البلاغه را بدون ابزار و وسائل مربوط به آن نمی‌شود شناخت مانند (لغات نهج البلاغه و ...)

ب- دسته‌ای دیگر از مباحث فنی و تخصصی نهج البلاغه، به اطلاعات مقدماتی نیازمند است که بدون آن نمی‌شود اهداف کلی و اساسی امام را شناخت و موضوع گیری‌های متفاوت امام را تحلیل نمود (مانند علم تاریخ و اطلاعات عمومی)

ج- قسمت‌های دیگری از مباحث فنی نهج البلاغه به علوم و فنون مربوط به خودش بستگی کامل دارد که بدون فراگیری علوم و فنون لازم و کسب تخصصی‌های ضروری، درک و شناخت این قبیل از مطالب نهج البلاغه مشکل است.

[صفحه ۶۶]

که بدون ابزار و اطلاعات مقدماتی و کسب تخصص‌های لازم می‌خواهند منابع روایی ما را مورد شناسائی و ارزیابی قرار دهند که به انواع انحرافات و التفاظ فکری دچار می‌شوند در نتیجه قبل از ورد به مباحث نهج البلاغه آگاهی به علوم مقدماتی ضروری است مانند:

۱- علم صرف و نحو (ادبیات عرب)

۲- علم لغت و قدرت شناسائی و کشف ریشه‌های اصلی واژه‌ها.

۳- علم منطق و شناخت انواع استدلال‌ها

۴- علم اصول و کاربرد آن در مباحث اصولی نهج البلاغه

۵- علم فقه و مبانی آن

۶- علم معانی و بیان برای شناخت زیبایی‌های ترکیبی کلمات عرب

۷- علم فلسفه اسلامی

۸- علم تاریخ و تاریخ سیاسی قرن اول اسلام

در تقسی مفهومی، خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها باید دقیقاً مورد مطالعه قرار گرفته و هر کدام جایگاه اصلی خود را یافته و میزان نیازمندی ما به ابزار و اطلاعات و علوم مقدماتی روشن شود.

که در کجا احتیاج به ابزار لازم داریم

و در کجاها اطلاعات مقدماتی ضروری و مفید است

و در چه قسمت‌هایی بدون تخصص و علوم مقدماتی، نمی‌توانیم به شناخت و درک صحیح دست رسی پیدا کنیم [۱۳].

[صفحه ۶۷]

(انجام دقیق تقسیم مفهومی، خود به تنهایی یک جلد کتاب مفصل و طولانی خواهد بود که مورد لزوم همه‌ی شارحان و مفسران اساتید نهج البلاغه قرار خواهد گرفت).

د- مباحث فوق درک عقل:

برخی از مباحث و مطالب نهج البلاغه، فوق درک عقل بشری می‌باشند اطلاعات مقدماتی و فراهم نمودن ابزار لازم و بدست آوردن تخصصی‌های ضروری نیز قابل درک عقل معمول نمی‌باشد.

. آنها را شناسائی می‌کنیم.

. و با استدلال‌ها و براهین قوی به اثبات می‌رسانیم.

. و با علم و عقل باورشان داریم.

و از راه اثر و آثار آنها در نظام آفرینش هیچگونه تردیدی در آن نداریم اما درک ماهیت و حقیقت آنها برای عقل بشری مشکل است و نباید از تفکر و تعقل محدود، انتظار شناخت همه‌ی واقعیت‌های موجود جهان هستی را داشت. از این رو این قبیل از مباحث باید بطور جداگانه تنظیم شده و روش‌های اثبات آنها و آثار و ره آورد باور ما نسبت به آنها، مورد ارزیابی قرار گیرد تا مراجعه کنندگان به نهج البلاغه بدانند که همه‌ی مباحث این کتاب وحی گونه را نمی‌توانند درک نمایند: «که برخی از آنها فوق درک عقل می‌باشند» نه اینگونه از مباحث را موهوم پندارند و نه عقل را متهم نمایند مانند:

۱- مباحث نهج البلاغه در رابطه با ازلیت خداوند بزرگ

۲- مباحث نهج البلاغه در رابطه با خداوند نظام هستی

۳- مباحث نهج البلاغه در رابطه با آغاز و انجام جهان و انسان

[صفحه ۶۸]

۴- مباحث نهج البلاغه در رابطه با متافیزیک و جهان غیب و شهود

۵- مباحث نهج البلاغه در رابطه با جهان فرشتگان و ملائکه

۶- مباحث نهج البلاغه در رابطه با قیامت و جهان واپسین

۷- مباحث نهج البلاغه در رابطه با روح و عالم ارواح

۸- مباحث نهج البلاغه در رابطه با عالم برزخ (زندگی میانه دنیا و آخرت)

۹- مباحث نهج البلاغه در رابطه با حیات و ماهیت هستی

۱۰- مباحث نهج البلاغه در رابطه با چگونگی آفرینش هستی

۱۱- مباحث نهج البلاغه در رابطه با امدادهای غیبی

۱۲- مباحث نهج البلاغه در رابطه با صفات و ویژگیهای پیامبران الهی (علیهم السلام)

۱۳- مباحث نهج البلاغه در رابطه با صفات و ویژگیهای امامان معصوم (علیهم السلام)

۱۴- مباحث نهج البلاغه در رابطه با وحی و معجزه و کیفیت نزول وحی.

۱۵- مباحث نهج البلاغه در رابطه با علم غیب و قدرت‌های غیبی فوق بشری

۱۶- مباحث نهج البلاغه در رابطه با ابدیت خدا و جاودانگی هستی آفرین

۱۷- مباحث نهج البلاغه در رابطه با بعد معنوی وجود انسانی و ...

در تقسیم مفهومی، خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌های مربوط به موارد یا شده‌ی فوق دقیقاً باید مشخص گردد.

[صفحه ۶۹]

در نتیجه تقسیمات کلی این بخش بشرح زیر می‌باشد.

اول- مباحث عمومی و قابل درک عموم مردم جامعه

دوم- مباحث درک عقل بشری

سوم مباحث قابل درک با کمک ابزار و اطلاعات و علوم مقدماتی

چهارم- مباحث قابل درک که تا کنون کشف شده‌اند (مباحث علمی)

پنجم- مباحث قابل درک که در حال کشف می‌باشند

ششم- مباحث قابل درک اما بسیار مشکل و خصوصی

هفتم- مباحث قابل درک با کمک تخصص‌های ضروری

. هشتم - مباحث فوق درک عقل بشری

[صفحه ۷۰]

تقسیم مباحث نهج البلاغه با فن مطلب یابی

اشاره

در روش اول، سمت گیری‌های کلی و اهداف اساسی خطبه‌ها برای اسم گذاری فرازهای نهج البلاغه در مورد نظر ما بود و در روش دوم، استخراج مطالب موجود در آن. اما هنوز همگی مطالب نهج البلاغه را نتوانستیم حتی با تقسیم مفهومی کشف و شناسائی نمائیم در روش چهارم با فن مطلب یابی می‌خواهیم که:

. تمام موضوعات و مباحث نهج البلاغه را استخراج کنیم

. و همگی ابعاد و جوانب مباحث مطرح شده را بشکافیم

. و تمام رابطه‌های اصلی و فرعی آن را با دیگر مسائل اسلامی و علوم و فنون بشری بسنجیم.

و اهداف کلی و جزئی امام (علیه السلام) را در قالب الفاظ و عبارات و مباحث نهج البلاغه کشف و مورد ارزیابی قرار دهیم.

. و همگی استعارات و کنایات و تشبیهات آن را بدانیم

تا با انجام این آرزوی بزرگ، بزرگ‌ترین و بی‌مانندترین دایره المعارف علوم علوی را پدید آورده و نسل تشنه‌ی حقیقت عصرمان را

[صفحه ۷۱]

از چشمه سار همیشه زلال نهج البلاغه سیراب نمائیم که در این رابطه ناچاریم تا:

. از قدرت علمی همگی محققان و آشنایان به علوم علوی بهره مند گردیم.

. و از همگی ذوق‌ها استعداد‌های متفاوت و ابتکار آفرین استفاده کنیم.

. و هنر همگی هنرمندان را در راستای این هدف بزرگ هماهنگ نمائیم.

. و از ره آوردن همگی علوم و فنون و ابتکارات بشری کمک بگیریم.

. و نهج البلاغه را در معرض افکار و آراء عموم پژوهندگان قرار داده و زمینه‌ی مناسب برای اظهار نظرهای مفید و سازنده را فراهم آوریم.

(که تنها راه موفق آن، اجراء «فن مطلب یابی» در نهج البلاغه می‌باشد.)

(این فن ارزنده را از نظر تعریف و چگونگی پیاده شدن، در کتاب ابزار و وسائل تحقیق، فصل ۷، ص ۱۶۲ الی ۱۸۲ مورد شناسائی و

ارزیابی قرار داده و در کتاب، ابزار و اطلاعات مقدماتی تحقیق در نهج البلاغه فصل ۷ ص ۸۳ الی ۹۶ از نظر تئوری و عملی و طرز

پیاده شدن در نهج البلاغه به بحث گذاشته‌ایم و از آوردن دوباره‌ی آن خودداری می‌نمائیم.)

[صفحه ۷۲]

چگونگی تحقق فن مطلب یابی در نهج البلاغه از نظر تئوری

۱- مطالعه گروهی نهج البلاغه و فهرست نویسی:

در این رابطه باید همگی متخصصان علوم حوزه و دانشگاه را با یک هماهنگ خاصی به مطالعه‌ی همه جانبه‌ی نهج البلاغه گرد

آورده تا فهرست نامه‌های کامل و همه جانبه‌ای از نهج البلاغه پدید آورند و بدیهی است که همه‌ی فهرست نویسان باید از استعداد و ذوق سرشار و قدرت ابتکار و خلاقیت شایسته‌ای برخوردار باشند.

۲- مشترک نمودن و سازماندهی فهرست‌های بدست آمده:

تا با سازماندهی و تنظیم فهرست‌ها اهداف کلی و جزئی امام (ع) را کشف نمائیم.

۳- ارزیابی و مقایسه:

پس از فهرست نویسی و سازماندهی فهرست‌ها، باید عناوین و موضوعات بدست آمده را با یکدیگر و در رابطه با دیگر مباحث ارزنده‌ی علوم و فنون بشری، مقایسه و ارزیابی نمائیم تا در این مقایسه و ارزیابی، جوانب دیگری از زوایای علوم مورد شناسائی قرار گیرد.

۴- کشف رابطه‌ها:

کشف و شناسائی رابطه‌های سخنان امام (ع)، بار دیگر منابع روایی و اسلامی و قرآن کریم و علوم و فنون بشری و اطلاعات عمومی، یکی دیگر از راه‌های شناخت جوانب گوناگون و متفاوت کلمات ارزشمند علوی است.

۵- ایجاد سیستم ارتباط بین فهرست‌ها و عناوین بدست آمده:

پس از آنکه هزاران عنوان و فهرست کشف شده را تحت عناوین

[صفحه ۷۳]

کلی و سازماندهی شده، نوشته و با شماره‌های خاصی، با تنظیم الفبائی، بیگانی کردیم، حال باید بین موضوعات کلی و جزئی، سیستم ارتباط درستی را پدید آوریم تا یک موضوع انتخابی را در اسرع وقت با همه‌ی رابطه‌هایش بتوانیم استخراج و مورد مطالعه قرار دهیم که در این رابطه هزاران فهرست دیگر نیز متولد و بازسازی خواهند شد.

۶- کل نگری و شناخت اهداف کلی امام (ع)، در لابلای هزاران فهرست بدست آمده. [۱۴].

۷- تهیه‌ی مقالات و کتب تخصصی از طرف صاحب نظران و متخصصان حوزه و دانشگاه و جمع آوری ره آورد دانشمندان گذشته و حال.

۸- تاسیس یک مرکز بایگانی صحیح، جهت کنترل و جمع آوری درست فیش‌ها و فهرست‌های بدست آمده و ارسالی، بر اساس حروف الفباء فارسی و عربی.

چگونگی انجام فن مطلب‌یابی در نهج البلاغه از نظر عملی

۱- ایجاد مرکز مطالعاتی، تحقیقاتی، (از طرف بنیاد نهج البلاغه).

۲- استفاده از رسانه‌های گروهی مانند: رادیو و تلویزیون مانند:

الف- برگزاری مسابقات (که به بهترین برداشت‌ها جایزه

[صفحه ۷۴]

داده شود).

ب- توجیه متفکران در رابطه با فن مطلب‌یابی

ج- هماهنگ نمودن صاحب نظران در بررسی و استخراج عناوین نهج البلاغه

۳- استفاده از روزنامه‌های رسمی کشور:

یعنی از اول نهج البلاغه قسمت‌های کوتاهی چاپ و همراه با برخی از فهرست‌ها و برداشت‌ها در معرض افکار عمومی قرار داده شود

و ستونی را با شماره‌های مخصوص برای درج اظهار نظرهای صاحب نظران اختصاص دهیم تا پس از پر کردن ستون مربوطه، آن را بمرکز جمع آوری فهرست‌ها ارسال دارند.

و فرم اظهار نظرها باید در رابطه با مسائل زیر صورت پذیرد.

اول- برداشت‌های نوین

دوم- کشف رابطه‌ها، رابطه‌ی این قسمت از نهج البلاغه با دیگر مسائل علوم و فنون بشری.

۴- استفاده از مجلات رسمی و پرتیراژ کشور

۵- تاسیس شوری عالی، جهت کنترل و بررسی برداشت‌ها و اظهار نظرهای ارسالی:

در مطلب یابی و استخراج عناوین گوناگون، از نهج البلاغه و تطبیق و تفسیر آن، و کشف رابطه‌های گوناگون، همواره انحرافات و خطراتی مطرح بوده و هست مانند:

الف- حکم به رای، برداشت‌های دروغین فردی و قضاوت‌های نادرست عجولانه.

ب- قیاس، قیاس و تشبیه نادرست.

ج- استحسان و نیکو شمردن اظهار نظرهای فردی

[صفحه ۷۵]

«خود محوری» و «خود پسندی».

د- استصلاح، مصلحت اندیشی‌های انحرافی و دروغین

ه- تفکر انحرافی و التقاطی

خطرات و انحرافات یاد شده حتی دامنگیر اصحاب رسول خدا (ص) نیز شده است، آنها که در کنار پیامبر خدا و در کلاس درس پرفیض بودند و علوم اسلامی را بدون واسطه می‌آموختند، چه رسد به صاحب نظران و متفکران عصرهای دیگر و تا آنجا خطرات یاد شده مشکل ایجاد کرده بود، که رسول گرامی اسلام (ص) و امامان معصوم (علیهم السلام) فوراً ب فکر چاره افتادند و راه حل‌های اصولی و منطقی ارائه فرمودند تا خطر ارتداد و انحراف و التقاط ریشه کن گردد [۱۵] مانند:

۱- بررسی و ارزیابی برداشت‌ها از دید قرآن کریم

«عرضه‌ی به کتاب»

۲- بررسی و ارزیابی برداشت‌ها از دید گاه روایات اسلامی

«عرضه به سنت»

۳- بررسی و ارزیابی برداشت از نظر عقل و اجماع دانشمندان اسلامی

۴- بررسی و ارزیابی برداشت‌ها از نظر مسائل اسلامی

۵- بررسی و ارزیابی برداشت‌ها از نظر اصول مسلم اعتقادی

۶- بررسی و ارزیابی برداشت‌ها از دید گاه خود نهج البلاغه شوری عالی باید برداشت‌های ارسالی را از نظر مبانی یاد شده بررسی و تصویب نماید.

[صفحه ۷۶]

تذکر

اگر اجرای چنین طرح جامعی فراهم نیست، هر محقق می‌تواند در حد توان خویش این آرزوی سازنده را لباس عمل بپوشاند و به بررسی همه جانبه‌ی نهج البلاغه پرداخته و برداشت‌ها را در دفترچه‌های کلاسور بزرگ بگونه الفبائی تنظیم نماید تا همواره مورد

استفاده قرار گیرد.

[صفحه ۷۸]

انواع فیش برداری

فیش برداری کلی (اطلاعات عمومی)

اشاره

هر پژوهنده‌ی تلاشگری که رشته تخصصی خود را به نهج البلاغه یا قرآن کریم و دیگر منابع روایی اختصاص داده است، باید به فکر فیش برداری کلی یا عمومی منبع مورد علاقه خود باشد تا با فراهم آمدن فیش عمومی و کلی زمینه‌ی مناسب فکری را برای قدم‌های تکاملی آینده بردارد. [۱۶].

چون فیش‌های کلی و عمومی نهج البلاغه از موارد زیر بدست می‌آید و آنها را در فصل «تجزیه و تقسیم» مورد شناسائی قرار داده‌ایم، از توضیح تکراری آن صرف نظر می‌شود مانند ۶

. الف- اسم گذاری کلی خطبه‌ها

. ب- استخراج مطالب موجود در نهج البلاغه

. ج- استخراج مطالب نهج البلاغه با کمک فن مطلب بایب فیش برداری عمومی از نهج البلاغه و دیگر منابع اسلامب به مراحل حساب شده‌ای نیازمند است، که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

. اول- شناخت دائره المعارف‌ها

. دوم- شناخت کتب و مقالاتی که در بر دارنده‌ی اطلاعات عمومی مفید می‌باشند.

[صفحه ۷۹]

. سوم- استخراج انواع فهرست‌ها و عناوین ضروری

. چهارم- مطالعه‌ی دوره‌ی کامل نهج البلاغه و استخراج مباحث آن

. پنجم- سازماندهی و تنظیم فهرست‌ها و عناوین بدست آمده بر اساس حروف الفباء

شرائط فیش برداران

طبیعی است که هر کسی با هر سطح معلوماتی مخصوص بخودش، نمی‌تواند از نهج البلاغه یا دیگر منابع روایی و اسلامی، فیش عمومی یا کلی، تهیه نماید که قابل استفاده‌ی عموم باشد (گرچه هر محقق و هر تلاشگری علاقمندی حق دارد برای خودش و در رابطه با نیازمندیهای خویش از نهج البلاغه فیش‌هایی هر چند ناقص تهیه کرده تا توان و قدرت برداشتن قدم‌های تکاملی بیشتر را داشته باشد).

از این رو ناچاریم بطور اختصار، از شرائط و ویژگیهای فیش برداران را در فیش‌های عمومی و کلی به شرح زیر مورد توجه قرار دهیم از قبیل:

۱- آشنائی با نهج البلاغه یا دیگر منبع روایی

۲- داشتن روح تحقیق و ارزیابی

- ۳- داشتن زمینه‌های مناسب جهت تشخیص و تطبیق عنوان‌ها
 ۴- آگاهی به ابعاد گوناگون نهج‌البلاغه یا دیگر منابع اسلامی
 ۵- داشتن ذوق و خلاقیت، در کشف و خلق عنوان‌های زیبا و مناسب
 ۶- فراگیری معانی واقعی واژه‌ها

[صفحه ۸۰]

- ۷- قدرت فهم و کشف اهداف اصلی و فرعی امام (علیه‌السلام)
 ۸- قدرت سازماندهی عناوین بدست آمده
 ۹- داشتن قدرت کشف رابطه‌های اساسی بین مباحث فراهم شده
 ۱۰- داشتن قدرت شناخت عناوین کلی و جزئی

[صفحه ۸۱]

فیش برداری موضوعی

در فیش برداری عمومی، هدف خاصی را تعقیب نمی‌کردیم بلکه می‌خواستیم بدانیم در نهج‌البلاغه چه گوهرهای تابناکی وجود دارد، اما در فیش برداری موضوعی، هدف و غرض روشن و مشخصی داریم و پس از انتخاب درست، به سراغ نهج‌البلاغه می‌رویم و گمشده‌ی خود را جستجو می‌کنیم، طبیعی است که هر گونه بحث و عنوان و موضوعی را یادداشت نکرده و به جمع وری آنها نمی‌پردازیم.

فیش‌های موضوعی نیز از موارد یاد شده در اصل تجزیه و تقسیم بشرح زیر پدید می‌آید که از توضیح مکرر آنها خودداری می‌گردد از قبیل:

۱- اول- مطالعه‌ی دوره‌ی کامل نهج‌البلاغه و اسم گذاری کلی خطبه‌ها

۲- دوم- استخراج مطالب موجود در نهج‌البلاغه و سازماندهی آنها

۳- سوم- استخراج همه‌ی مباحث نهج‌البلاغه با کمک فن مطلب یابی

فیش‌های موضوعی نیز به مراحل تکاملی حساب شده‌ای به شرح ذیل نیازمند است مانند:

[صفحه ۸۲]

۱- انتخاب یک یا چند موضوع ضروری (انسان شناسی یا اخلاق)

(در رابطه با انتخاب و کیفیت و عوامل انتخاب درست، به کتاب ابزار و وسائل تحقیق درس دوم ص ۴۰ مراجعه شود)

۲- کتاب شناسی:

پس از انتخاب یک موضوع، قبل از آنکه بسراغ فیش برداری نهج‌البلاغه برویم، باید با آن موضوع و عناوین کلی و جزئی آن و مباحث مربوطه آشنا گردیم که راهی به جز کتاب شناسی نداریم، باید دید در رابطه با رشته‌ی انتخابی ما چه کتابهائی وجود دارد زیرا برخی از نویسندگان، موضوع مورد نظر ما را تا اندازه‌ای پرورانده و مورد نقد و ارزیابی قرار داده‌اند و جوانب گوناگون آن را توانسته‌اند کشف نمایند، که این قبیل اطلاعات مفید ما را در فهم و استخراج عناوین نهج‌البلاغه کمک می‌کند.

۳- کسب اطلاعات عمومی پیرامون موضوع انتخابی

برای فیش برداری موضوعی هر مقدار که اطلاعات عمومی ما بالا- بیاید و گستردگی لازم پیدا نماید، بهمان میزان قدرت فیش برداری و استخراج عناوین، در ما تقویت می‌گردد.

۴- مطالعه‌ی موضوعی و استخراج عناوین کلی و جزئی مربوط به آن

این قبیل مطالعات و استخراج عناوین کلی و جزئی مربوط به موضوع انتخابی، به ما نوعی وسعت فکری و بینش در سطح عالی می‌بخشد تا بتوانیم موضوع انتخابی خود را کالما شناخته و در پیرامون آن تصمیم بگیریم و پس از ورد به نهج البلاغه یا دیگر منابع روائی، بگونه‌ی شایسته‌ای به تفسیر

[صفحه ۸۳]

و تطبیق آنها پردازیم.

۵- سازماندهی فهرست‌ها و عناوین بدست آمده

۶- مطالعه دوره‌ی نهج البلاغه

و یافتن و استخراج مباحث مربوط به موضوع انتخابی

۷- تنظیم فهرست‌ها و عناوین کلی و جزئی بدست آمده از نهج البلاغه در رابطه با موضوع انتخابی

تذکر

الف- شرائط و ویژگیهای فیش برداران این فصل مانند فصل گذشته می‌باشد.

ب- فیش موضوعی را گروهی با نظارت استاد مشاور می‌توانند به انجام برسانند که در بحث و بررسی گروهی تزلزل و انحراف کمتر پدید می‌آید.

ج- برای بدست آوردن فیش‌های موضوعی کامل و قابل استفاده، باید از اساتید فن و متخصصین علوم و صاحب نظران مجرب کمک گرفت.

قطع این مرحله بی هم‌رهی خضر مکن

ظلماتست بترس از خطر گمراهی

[صفحه ۸۴]

فیش برداری تخصصی

اشاره

فیش تخصصی همان فیش‌های موضوعی است که با انتخاب و هدف‌داری روشنی پدید می‌آید، اما از یک گستردگی و عمق بیشتری بر خوردار است که طبعاً شرائط و ویژگیهای فیش برداران فیش‌های تخصصی، با دیگر مراحل یاد شده، فرق‌های اساسی دارد و مراحل تکاملی پیدایش آن نیز، بیشتر از مراحل دو فصل گذشته می‌باشد.

گر چه برای پیدایش فیش‌های تخصصی، از مراحل دو فصل گذشته می‌باشد.

گر چه برای پیدایش فیش‌های تخصصی، از روش اول «اسم گذاری کلی خطبه‌ها» و روش دوم «استخراج مطالب موجود در نهج البلاغه» استفاده می‌کنیم، اما، روش سوم «تقسیم مفهومی» و بخصوص روش چهارم «فن مطلب یابی» نقش تعیین کننده‌ای در آن دارند که برای بدست آوردن فیش‌های تخصصی باید بیشترین توجه خود را به فراگیری و بکارگیری «فن مطلب یابی» اختصاص دهیم.

فراهم شدن فیش‌های تخصصی به مراحل اساسی زیر نیاز دارد مانند:

۱- انتخاب رشته‌ی تخصصی

۲- کتاب شناسی، زیر نظر اساتید متخصص و صاحب نظر در نهج البلاغه.

۳- مشورت مداوم با استاد مشاور و متخصصین با تجربه.

[صفحه ۸۵]

۴- بدست آوردن اطلاعات عمومی پیرامون رشته انتخابی

۵- مطالعه‌ی کتب موضوعی و مقالات تخصصی و استخراج عناوین کلی و جزئی مربوط به رشته انتخابی.

۶- سازماندهی فهرست‌ها و عناوین بدست آمده.

۷- آگاهی به نظریات دانشمندان غربی و شرقی، پیرامون موضوع انتخابی.

۸- آگاهی به آخرین نظریات مطرح شده در محافل علمی.

۹- مطالعه‌ی یک دوره‌ی کامل نهج البلاغه و استخراج مباحث مربوط به موضوع انتخابی همراه با:

الف- کشف رابطه‌های مباحث با یکدیگر

ب- ایجاد سیستم ارتباط صحیح بین مطالب فراهم شده.

۱۰- سازماندهی عناوین و موضوعات استخراج شده از نهج البلاغه

۱۱- ترکیب و بازسازی همه‌ی فهرست‌های فراهم آمده از نهج البلاغه و دیگر کتب و منابع تخصصی.

۱۲- تطبیق و تفسیر و ارزیابی صحیح پیرامون رشته انتخابی، با کمک اطلاعات عمومی و ارزشمندی که تا نهائی‌ترین مرحله‌ی تحقیق بدست آورده‌ایم.

که در این مرحله‌ی دوازدهم، تحقیقات چند ساله‌ی ما، یا گروه کاوش کننده، به نتیجه می‌رسد و ثمر می‌دهد و اصلاح و بازسازی اطلاعات بدست آمده آغاز می‌گردد که نهج البلاغه با کدام یک از آنها موافق است؟ و با کدامین مخالف؟ و در رابطه با کدام یک از نظریه‌ها و تئوری‌ها ساکت بوده و مخالفت یا تاییدی ندارد.

[صفحه ۸۶]

شرائط و ویژگیهای فیش بردارن فیش‌های تخصصی

۱- آشنائی با رشته‌ی انتخابی در حد بسیار خوب «داشتن تخصص مورد نظر»

۲- آشنائی با نهج البلاغه در سطح عالی.

۳- داشتن روح تحقیق و ارزیابی.

۴- داشتن قدرت تحلیل و جمع بندی و نتیجه گیری

۵- داشتن قدرت تشخیص و تطبیق عنوان‌ها با واژه‌ها.

۶- داشتن ذوق و خلاقیت مناسب در کشف و خلق عنوان‌های زیبا و درست.

۷- آگاهی به جوانب و ابعاد متفاوت نهج البلاغه.

۸- قدرت کشف و شناسائی معانی واقعی واژه‌های نهج البلاغه.

۹- قدرت کشف و شناسائی اهداف اصلی امام (علیه السلام).

۱۰- قدرت سازماندهی مناسب، در رابطه با عناوین بدست آمده «کلی و جزئی».

۱۱- قدرت کشف رابطه‌های اساسی بین مباحث علوم و نهج البلاغه

۱۲- قدرت شناخت عناوین کلی و استخراج عناوین جزئی مربوط به آن.

تذکر

برای تحقق صحیح و بایسته‌ی فیش برداری در ۳ مرحله یاد شده «عمومی و موضوعی و تخصصی» حتما باید فصل دوم کتاب، کلیدهای شناسائی نهج البلاغه (مراحل پنجگانه آشنائی و تحقیق) از ص ۳۱ الی ۶۱ را به دقت مطالعه و مورد شناسائی قرار دهیم. [صفحه ۸۸]

تحقیق و بررسی

روشهای یافتن

سیر از لغت تا نهج البلاغه

با این روش اکثر موضوعات انتخابی را می‌شود یافت و در پیرامون آن از نظر نهج البلاغه، به بررسی و تحقیق پرداخت مراحل روش اول به شرح ذیل است:

- ۱- انتخاب موضوع مورد نیاز: مانند، «اجتهاد». یا «جنگ و جهاد» در نهج البلاغه.
 - ۲- پیدا کردن معادل واژه‌ی انتخابی از کتب لغت یا قاموس الفارسیه «قتال و جهاد».
 - ۳- ریشه یابی واژه‌ی انتخابی «قتال از قتل و جهاد از جهد».
 - ۴- تعیین آدرس دقیق موضوع انتخابی از باب القاف و باب الجیم کتاب معجم المفهرس نهج البلاغه.
 - ۵- پس از بدست آوردن آدرس واژه‌ی مورد نظر با کمک ترجمه یا شرح نهج البلاغه، به مطالعه و بررسی بحث مورد نظر می‌پردازیم و از معارف و مبانی اعتقادی این کتاب بزرگ بهره مند می‌گردیم.
- روش اول که در اکثر موضوعات و مسائل مفید است و نتیجه‌ی مطلوب می‌دهد، در برخی از موضوعات نمی‌تواند ما را به اهداف تحقیقاتی رهنمون گردد. و نیازمند به روش دوم است.

[صفحه ۸۹]

شناخت واژه‌های مترادف و هم خانواده

در روش دوم تنها به پیدا کردن معادل واژه‌ی انتخابی (در قاموس و معجم المفهرس) اکتفاء نمی‌کنیم بلکه باید واژه‌های هم خانواده (و مترادف) موضوع انتخابی خویش را نیز پیدا کرده و آدرس دقیق آنها را بدست بیاوریم مثلا- عدل. قسط در زبان عرب با هم اشتراک معنوی دارند و به یک معنی استعمال می‌گردند، پس اگر موضوع انتخابی ما (عدالت در اسلام و نهج البلاغه) است. معادل و مترادف، هر دو را باید یافت و مورد ارزیابی قرار داد، زیرا امام علیه‌السلام ممکن است جوانب یک بحث عمیق اسلامی را در قالب واژه‌های گوناگونی آورده باشد، در نتیجه نباید همیشه به ترجمه‌ی تحت اللفظی واژه‌های قناعت کرد.

اگر تنها به معادل یک واژه توجه نمائیم و ترجمه‌ی تحت اللفظی همان عبارت ملاک قضاوت و بررسی ما باشد و تنها به ۵ مرحله از روش اول (سیر از لغت تا نهج البلاغه) اکتفاء کنیم، نتیجه‌ی مطلوب بدست نمی‌آید و نمی‌توانیم از دریای نور نهج البلاغه استفاده لازم را ببریم.

مثلا: اگر موضوع انتخابی ما (خشم و دفاع مقدس) باشد. نیازمند به روش دوم می‌باشیم.

به نمونه روشن آن توجه کنیم:

۱- انتخاب موضوع - (خشم و دفاع مقدس).

۲- پیدا کردن معادل واژه‌ی انتخابی از کتاب لغت یا قاموس مانند: الحده

۳- ریشه یابی واژه‌ی انتخابی، که «الحده از حد می‌باشد»

[صفحه ۹۰]

۴- تعیین آدرس دقیق واژه‌ی انتخابی از باب الحاء معجم نهج البلاغه (الحده قصار الحکم ۲۵۵).

۵- استفاده از شرح یا ترجمه نهج البلاغه.

الحده ضرب من الجنون لان صاحبها یندم (خشم و تندخویی نوعی جنون و دیوانگی است چرا که صاحبش پشیمان می‌شود). آیا پژوهش گر تشنه‌ی واقعیت، تنها با مطالعه‌ی یافتن همین مورد، مطلوب خود را می‌یابد؟ و تازه آیا ترجمه‌ی تحت اللفظی این کلام حق امام، درست است؟ آیا حق داریم بر اساس همین ترجمه، خشم و تند خویی را نشانه دیوانگی و جنون بیندازیم؟ و راستی آیا نظر اما همین است؟ آیا امام بر خلاف نظام هستی و فلسفه آفرینش سخن می‌گوید؟ تندخویی و خشم جزو طبیعت انسان است و خداوند برای مصالح و تکامل زندگی فردی و اجتماعی، غریزه‌ی خشم را در انسان آفریده است، پس چرا امام اینگونه سخن می‌گوید؟ برای پاسخ دادن به این همه سئوالات و درک و فهم کلام امام باید به روش دوم توجه کنیم و آن (شناخت واژه‌های مترادف) و هم خانواده است.

اگر پس از ۴ مرحله‌ی روش اول به ترجمه و شرح نهج البلاغه روی بیاوریم و ۲ مرحله دیگر بر آن بیافزاییم، دیدگاه امام در رابطه با خشم و دفاع مقدس روشن می‌شود مانند:

۱- انتخاب، خشم و دفاع مقدس

۲- پیدا کردن معادل، الحده

۳- ریشه یابی لغوی، حد

۴- شناخت واژه‌های مترادف (واژه‌هایی که با الحده اشتراک معنوی دارند ۹ از طریق کتاب لغت یا قاموس

[صفحه ۹۱]

الفارسیه مانند: الحده، الغضب، الغیظ.

۵- بدست آوردن آدرس دقیق. الحده، الغضب الغیظ از باب الحاء و باب الغین کتاب المعجم نهج البلاغه.

۶- استفاده از شرح یا ترجمه‌ی نهج البلاغه.

۷- مطالعه و بررسی همه‌ی موارد ۳ واژه‌ی معادل و مترادف «خشم».

با این روش می‌توانیم مفاهیم نهج البلاغه را بدرستی بشناسیم و هر گونه سئوالی را پاسخ دهیم. زیرا در بررسی ۳ واژه‌ی فوق به نتایج زیر دست می‌یابیم که:

الف: امام در ماده‌ی غضب، از خشم مقدس و دفاع از حق تعریف فرمودند و آن را یک وظیفه الهی، اسلامی، انسانی شمردند. که انسان باید در راه خدا عصبانی شود و از دین خدا و خلق خدا حمایت نمایند و آنگاه به سرزنش اهل کوفه می‌پردازد و می‌فرماید شما بد مردمی هستید زیرا که در راه خدا غضب نمی‌کنید.

ب: در ماده غیض امام سفارش می‌کند که در خط عفو و بخشش بر گردیم و تا می‌توانیم خشم خود را فروشانیم و برای خدا به صبر و بردباری روی بیاوریم.

ج: و در ماده‌ی الحده. خشم بی مورد را طرد می‌فرمایند و آن را نوعی جنون می‌دانند.

چرا می‌گوییم خشم بی مورد نشانه‌ی جنون است؟ و خشم در راه خدا و برای نجات کشور محرومین از چنگال ظالمان و برای نجات

دین و استقلال کشور نه تنها عیب نیست بلکه یک ارزش الهی و نشانه‌ی

[صفحه ۹۲]

جوانمردی و آزادی و تعهد اسلامی است؟ علت این برداشت روشن است زیرا با پیدا کردن واژه‌های مترادف و هم خانواده، همه‌ی جوانب بحث را از نهج البلاغه استخراج کردیم که ره آورد روش دوم است در این روش: به ترجمه تحت اللفظی اکتفاء نمی‌شود.

واژه‌های معادل و مترادف، همه، شناسائی و استخراج می‌گردند.

به همه‌ی جوانب یک بحث توجه می‌کنیم.

مطالعه کامل نهج البلاغه با روش مطلب یابی

درست است که پس از انتخاب موضوع ضروری و شناخت واژه‌ی آن موضوع. و واژه‌های مترادف آن می‌توانیم با معجم نهج البلاغه، کار تحقیق و بررسی را آغاز کنیم و در تداوم یافتن مباحث مورد نظر از قاموس الفارسیه یا دیگر کتب فرهنگ برای شناسائی معادل واژه‌ی فارسی نیز کمک بگیریم. و در این راه از کتب لغت نیز حداکثر استفاده را بکنیم. اما باز هم کافی نیست و مطالعه‌ی یکدوره‌ی کامل نهج البلاغه هم چنان ضروری است، چرا؟

زیرا گاهی امام (علیه السلام) بحث مورد نظر ما را بگونه‌ای بیان فرمودند که در واژه‌های معمولی و معادل و مترادف گنجانده نشده است، ناچار باید در کنار استفاده از لغت نامه‌ها و معجم و شروح نهج البلاغه، مطالعه‌ی همه آن را با روش مطلب یابی فراموش نکنیم.

مثلا بحث روانشناسی را انتخاب کنیم و معادل عربی این واژه را از قاموس الفارسیه مشخص می‌نمائیم که واژه‌ی «علم النفس، علم

[صفحه ۹۳]

الروح، معروفه النفس» است و سپس این واژه‌ها را از طریق معجم المفهرس مورد مطالعه قرار داده وارد آستانه نهج البلاغه می‌شویم. اگر به همین مقدار قناعت کنیم بحث روانشناسی در نهج البلاغه هنوز کامل نشده است زیرا امام (علیه السلام) درباره‌ی روانشناسی بگونه‌ی دیگری، خارج از واژه‌های یاد شده تذکر داده‌اند، در قصار الحکم شماره‌ی ۲۶ فرمودند: ما اضمر احد شیئا الاظهر فی فلتات لسانه و صفحات وجهه...

(کسی چیزی را در دل پنهان نمی‌کند مگر اینکه در سخنان او و در چهره‌ی او قیافه‌ی او بگونه‌ای آشکار می‌گردد)

این جملات هم، روانشناسی است و هم به رفتارشناسی و علم قیافه شناسی مربوط می‌شود، که بدون مطالعه‌ی کامل نهج البلاغه این عبارت زیبا را نمی‌توانستیم از طریق واژه شناسی و کتاب لغت و معجم المفهرس بدست آوریم زیرا در قالب‌های یاد شده قرار نگرفته است.

[صفحه ۹۴]

روش‌های تحقیق و پروراندن

اشاره

شناخت معارف و علوم نهج البلاغه و درک اهداف اصلی امام (علیه السلام) و شناسائی حقیقت‌های نهفته در کلمات و عبارات این کتاب ارزشمند و شناساندن آن، به روش‌های تحقیق و بررسی و پروراندن صحیح مطالب، بستگی کامل دارد، اگر روش‌های

- صحیح تحقیق و شناخت را بدانیم و در رابطه با مفاهیم و مباحث نهج البلاغه بکار بندیم از چشمه‌سار زلال همیشه جاری آن می‌توانیم بهره مند گردیم در این رابطه بای واقیعت‌های زیرا را مورد مطالعه و ارزیابی قرار دهیم.
- ۱- اول- روش‌های یافتن (در فصل گذشته به آن اشاره کردیم).
 - ۲- دوم- کیفیت آماده سازی مباحث.
 - ۳- سوم- مراحل تحقیق و بررسی.
 - ۴- چهارم- شرائط محققان و پژوهندگان.

کیفیت آماده سازی مباحث

پس از انتخاب یکی از موضوعات ضروری و مورد نیاز فرد و جامعه و استخراج آن از نهج البلاغه با کمک روش‌های یافتن، حال باید به آماده سازی بحث مورد نظر بشرح زیر پردازیم:

[صفحه ۹۵]

۱- کتاب شناسی:

باید با تلاش و تحقیق دیگر محققان و نویسندگانی که موضوع انتخابی ما را به بحث و بررسی گذاشته‌اند آشنا گردیم و از ره آورد تحقیقاتی آنان بهره مند شویم (در فصل فیش برداری در این رابطه بطور گسترده بحث کرده‌ایم).

۲- مصاحبه با متخصصین موضوع انتخابی، برای بوجود آوردن زمینه‌های مناسب تحقیق.

۳- کسب اطلاعات عمومی پیرامون موضوع انتخابی.

۴- کشف و استخراج دیگر جوانب بحث مورد نظر با استفاده از:

الف- کتاب معجم و دیگر فهرست نامه‌ها

ب- دائره المعارف‌ها

ج- قرآن و معجم قرآن

د- کتب روایی و معجم آنها

ه- انواع فیش‌های نهج البلاغه (موضوعی، عمومی، تخصصی)

۵- مطالعه‌ی یک دوره‌ی کامل نهج البلاغه جهت تکمیل بحث مورد نظر.

۶- استفاده از ضرب المثل‌ها برای آموزش روان و آسان

۷- استفاده از شعر شاعران (تا بحث مورد نظر ما از یک شیرینی و زیبایی هنری خاص بر خوردار باشد).

۸- یافتن و خلق طرح‌های نوین و زیبای آموزشی

تا بحث مورد نظر را در قالب‌ها و شکل‌های زیبایی به علاقمندان عرضه نمائید و از نظر آموزشی، بهترین

[صفحه ۹۶]

دست آوردها را داشته باشد. (به روش دهم پیاپی طرح و طراحی مراجعه نمائید)

۹- سازماندهی و تنظیم عناوین مربوط به رشته‌ی انتخابی.

۱۰- جمع بندی و نتیجه گیری‌های اساسی.

مراحل تحقیق

پس از یافتن بحث انتخابی با کمک «روش‌های یافتن» از نهج البلاغه و آماده سازی بحث با روش‌های گوناگون آماده سازی «پرواندن صحیح مباحث» توجه به مراحل تکاملی تحقیق و نتیجه گیری ضروری است تا تلاش مداوم ما به اهداف ارزنده‌ی آموزشی نزدیک گردد و به بار بنشیند مانند:

اول- یافتن موضوع انتخابی در نهج البلاغه «مثلاً: دنیا یا حکومت» (در روش‌های یافتن به سیر از لغات تا نهج البلاغه اشاره کردیم).
دوم- جمع آوری همه‌ی سخنان امام (علیه‌السلام) در رابطه با موضوع انتخابی (با استفاده‌ی از کتب فهرست و معجم نهج البلاغه یا مطالعه‌ی دوره).

سوم- استخراج همه‌ی جوانب بحث (پرورداندن درست).

چهارم- کل نگری برای استخراج اهداف کلی امام (ع) در مباحث نهج البلاغه.

پنجم- ارزیابی و مقایسه‌ی بحث مورد نظر با دیگر مباحث موجود در نهج البلاغه و علوم و فنون بشری، برای کشف رابطه‌های ضروری از قبیل:

الف- ربط دادن

[صفحه ۹۷]

ب- مقایسه کردن

ج- گسترش دادن

د- قاعده ساختن و سپس نتیجه گرفتن

ششم- سوال کردنو پی جوئی علل و عوامل.

مانند: آیا دنیا بد است؟ پس چرا خداوند آن را خلق کرده است؟ اگر نه پس چرا امام (ع) دنیا را مذمت می کند و مورد نکوهش قرار می دهد؟ راستی آیا امام (علیه‌السلام) دنیا را بگونه‌ای مطلق نکوهش می کند؟ و در نهج البلاغه دنیا را تعریف نکرده است؟ یا توجه امام (ع) به زشتی‌های کردار آدمی است، که فریب خوردن‌ها و اغفال شدن‌ها و فساد زدگی‌ها را نکوهش می کند؟

هفتم- بررسی‌های همه جانبه: (بررسی احتمالات)

برای نتیجه گیری‌های درست و مطلوب باید به همه‌ی جوانب یک بحث نگریست و تمام ابعادش را در نظر گرفت و با توجه به همه‌ی جوانب نتیجه گیری‌ها را شکل داد و سازمان بخشید.

هشتم- رعایت ترتیب و درجه بندی سیر تحقیق و بررسی

الف- مقدم داشتن تعریف و اظهار نظرهای مثبت

ب- طرح کردن مباحث و اظهار نظرها بگونه‌ای مقایسه‌ای

ج- بررسی هشدارها و مذمت‌ها در پایان تحقیق و نتیجه گیری

(برای اطلاع بیشتر به کتاب ابزار و اطلاعات مقدماتی تحقیق

[صفحه ۹۸]

در نهج البلاغه، درس نهم، روش و مراحل تحقیق در نهج البلاغه، ص ۱۲۲ الی ۱۳۵ مراجعه فرمائید).

تذکر

مراحل کلی یاد شده در رابطه با تحقیقات ابتدائی و معمولی مطرح شده‌اند زیرا شکل و محتوی هر تحقیقی در مراحل مربوط به آن اثر چشم گیری دارد و طبیعی است که در تحقیقات علی و تخصصی به تذکرات جامع تر و بیشتری نیازمندیم و در تحقیقات تجربی، در رابطه با علوم نهج البلاغه، مراحل دیگری را باید بدان افزود.

شرایط و ویژگیهای محقق

می‌پرسند چرا ره آورد تحقیقات تلاشگران گوناگون و متفاوت است؟ چرا دو محقق در برداشت از یک منبع تحقیق با هم اختلاف نظر داشته و گاهی عکس هم می‌اندیشند؟ جواب اینگونه پرسش‌ها به میزان وجود شرائط و ویژگیهای تحقیق، در محققان بشری مربوط می‌شود، آنها که شرائط لازم تحقیق را در جان و دل خود زنده نموده و با آگاهی و شناخت و ویژگیهای مطلوب به تحقیق و کاوش و بررسی روی می‌آورند و روش یافتن و آماده سازی و مراحل تحقیق را می‌دانند و در عمل نیز آنها را بکار می‌بندند کمتر به انحراف و تزلزل دچار می‌شوند و همواره جمال زیبای حقیقت را می‌توانند بنگرند و افرادی که در تحقق شرائط و ویژگیهای تحقیق ناتوانند و نتوانستند قدم‌های اساسی آغازین تحقیق را به درستی بردارند در تداوم کاوش و پژوهش سرگردان شده به نتیجه گییهای مطلوبی نخواهند رسید.

در این قسمت به برخی از شرائط و ویژگیهای محقق اشاره می‌شود

[صفحه ۹۹]

از قبیل:

۱- انتخاب درست و شایسته و متناسب با آمادگیهای خویش و نیازهای اساسی فرد و جامعه.

۲- دارا بودن استعداد و آمادگیهای لازم برای تحقیق

۳- داشتن قدرت تحمل مشکلات و از میان برداشتن آنها.

۴- برخوردار بودن از عشق و جاذبه‌های اساسی جهت کشف واقعیت‌ها

۵- تشخیص صحیح نیازهای ضروری و بنیادی جامعه

۶- قدرت فهم و درک مسائل علمی، سیاسی

۷- دارا بودن از یک سری اطلاعات عمومی مطلوب

۸- داشتن برخی از تخصص‌های ضروری

۹- برخورداری از گستردگی فکری (فکر جوال و فعال داشتن ۹

۱۰- داشتن تیزهوشی و ژرف نگری لازم

۱۱- برخورداری از قدرت جمع بندی و نتیجه گیریهای اساسی و مطلوب

۱۲- آشنائی کامل از ابزار تحقیق و فراهم نمودن و بکار گیری صحیح آنها

۱۳- آشنائی کامل با علوم مقدماتی تحقیق

۱۴- گذراندن کلاس‌های نویسندگی و تحقیق

۱۵- برخورداری از قدرت تطبیق و کشف رابطه‌های موجود بین مباحث

[صفحه ۱۰۰]

۱۶- قدرت بکار گیری علوم و فنون ضروری در تحقیق

۱۷- هدفداری صحیح بر اساس مسئولیت‌ها

۱۸- حق گرائی و عشق به کشف واقعیت‌ها

۱۹- داشتن روح امیدواری و پرهیز از هر گونه منفی بافیهای دروغین

[صفحه ۱۰۱]

شناخت طرح‌های آموزشی نهج البلاغه

در مرحله آموزش مفاهیم نهج البلاغه، می‌دانیم که تنها آشنائی با روش‌های تحقیق و روش‌های یافتن و پروراندن مباحث کافی نیست بلکه باید با طرح‌های و شیوه‌های صحیح آموزشی، آشنا گردیم و طرح‌های آموزشی امام علی (علیه‌السلام) را در نهج البلاغه کشف نموده و در آموزش کلاسیک معارف آن بکار بندیم که توجه به تذکرات زیر ضروری است.

اول- آشنائی با طرح‌های آموزشی رایج در مراکز آموزشگاهی جهان

دوم- آگاهی از جدیدترین طرح‌های آموزشی [۱۷].

سوم- مطالعه یکدوره‌ی کامل نهج البلاغه جهت استخراج و کشف انواع طرح‌ها و شیوه‌های آموزشی امام (ع) در نهج البلاغه [۱۸].

الف- طرح‌های عقیدتی

ب- طرح‌های نظامی و رزمی

[صفحه ۱۰۲]

ج- طرح‌های علمی

د- طرح‌های اخلاقی و...

چهارم- بکارگیری طرح‌های آموزشی در آموزش مفاهیم نهج البلاغه

پنجم- خلق و طراحی طرح‌ها و شیوه‌های مورد نیاز آموزشی

(چون در دو جلد کتاب، طرح‌های نوین آموزشی، و طرح‌ها و شیوه‌های آموزشی نهج البلاغه، در این رابطه بگونه‌ی مفصل بحث گردیده است از تکرار مباحث مربوط به طرح و طراحی در این قسمت خودداری می‌نمائیم).

[صفحه ۱۰۳]

روش تحقیق در علوم تجربی نهج البلاغه

اشاره

هر محقق تلاشگری که به مطالعه و بررسی مطالب نهج البلاغه روی بیاورد بخوبی می‌نگرد که مباحث علمی فراوانی در نهج البلاغه بچشم می‌خورد و امام (ع) در رابطه با آفرینش انسان و نظام هستی و اثبات وجود خدا و اقامه‌ی برهان برای یگانگی پروردگار جهان و در پاسخ به سئوالات اصحاب و یاران خویش مسائل گوناگون و ارزشمندی از علوم تجربی را مطرح فرموده‌اند، به نظام هستی و ویژگی‌های آن پرداختند به طبیعت و قوانین حاکم بر آن خیره شدند، ظرافت‌های جسمی و فیزیکی بدن انسان را با بیان ساده‌ای روشن کرده‌اند. که وجود این قبیل از مباحث علمی در قرآن و نهج البلاغه انگیزه‌ی اصلی دانشمندان اسلامی در کشف و شناسائی علوم تجربی شده است.

عزیز الدین نسفی را در قرن هشتم هجری می‌نگریم که روش طبیعت‌نگری را در تفسیر قرآن بکار گرفته و به مقایسه‌ی قرآن و طبیعت پرداخته است.

طرح این قبیل از مسائل علمی و دیدگاه‌های مقایسه‌ای نهج البلاغه و دیگر منابع روایی بود که انگیزاننده‌ی متفکران اسلامی در کشف بسیاری از نظریات علوم تجربی شده است.

ابن سینا، حرکت نوینی در علوم تجربی و درمانی و فلسفی

[صفحه ۱۰۴]

کلامی آغاز می‌کند که هنوز محافل بزرگ علمی جهان در برابر عظمت علمی او کرنش نموده و برای او جشن هزاره می‌گیرند و او اول کسی بود که نظریه نیرو و حرکت را کشف و شناساند.

و خواجه نصرالدین طوسی اولین رصدخانه را در تبریز تاسیس می‌نماید و حرکت سیارات را بگونه‌ای نوین مطرح می‌کند در آن روزها که غرب در توحش بسر می‌برد.

و ابن هیشم به درک و دریافت مفهوم شتاب، که یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم فیزیک جدید است نائل می‌آید.

و سهروردی در پیرامون اشیاء محسوس و نور، کشفیات شگفتی آفرینی را عرضه می‌دارد.

و شیخ بهائی تقریباً در همه‌ی علوم و فنون تجربی زمان، مخصوصاً علوم طبیعی، تجربی حرکت نوینی را پدید می‌آورد و با طرح بکارگیری بیوگاز با یک شمع حمامی را برای همیشه گرم نگهدارد و مناره‌ی متحرک می‌سازد و برای آبیاری زمین‌های اصفهان اقدام به سد سازی و طرح نقشه‌های جغرافیائی نوینی می‌نماید که همه‌ی صاحب نظران را متحیر می‌سازد.

و همه‌ی متفکران و صاحب نظران اروپا و شرق و غرب اعتراف دارند که جیره خوار سفره‌ی علمی دانشمندان اسلامی می‌باشند و اصلاً روش علمی در علوم امروزی همان روش علمی مسلمانان است.

از این رو یکی از روش‌های ارزنده‌ی تحقیق در نهج البلاغه، استخراج علوم و مباحث علمی این کتاب وحی گونه و آگاهی به روش تحقیق در علوم تجربی نهج البلاغه می‌باشد که به برخی از آنها

[صفحه ۱۰۵]

اشاره می‌کنیم.

۱- علم فلک شناسی، شناخت منظومه‌ها

۲- علم فضا شناسی (و قوانین میتورولوژی)

۳- علم حیوان شناسی

۴- علم گیاه شناسی

۵- علم زمین شناسی (ژئوفیزیک)

۶- علم انسان شناسی (از نظر جسم و فیزیک بدن)

۷- شناخت عناصر طبیعی و [۱۹ ...].

مراحل تحقیق در علوم نهج البلاغه

۱- آشنائی با علوم روز و ره آورد آن

۲- بدست آوردن اطلاعات عمومی پیرامون علوم تجربی.

۳- مطالعه‌ی یکدوره‌ی کامل نهج البلاغه و استخراج علوم و مباحث علمی نهج البلاغه.

۴- تطبیق و ارزیابی اطلاعات علمی با نظریات علمی نهج البلاغه.

۵- شناخت میزان کاربرد علوم رد فهم مطالب نهج البلاغه [۲۰] طبیعی است اگر با علم زمین شناسی آشنا نباشیم نمی‌توانیم مباحث برخی از خطبه‌ها را که به خلقت زمین و ویژگی‌های آن می‌پردازد درک نمائیم و اگر علوم مربوط به فضا شناسی و پدیده‌های جوی را فرانسیریم نمی‌توانیم مباحث فضا شناسی نهج البلاغه را بفهمیم و ...

[صفحه ۱۰۶]

مراحل تحقیق در شناخت یکی از مسائل علمی نهج البلاغه

پنج تذکر کلی گذشته در رابطه با مباحث علمی نهج البلاغه مطرح گردید اما در تحقیق و شناخت یکی از مسائل علمی نهج البلاغه، مراحل تحقیق و بررسی بگونه گسترده تری شکل می گیرد مانند:

۱- تذکرات پنجگانه گذشته (۱-۵)

۶- یافتن یک مسئله از مسائل علمی نهج البلاغه از قبیل:

الف- طرق السماء «راه‌های آسمانها»

ب- قانون زوجیت در سراسر نظام هستی

ج- تاثیر هوای فصول سال در جسم انسان

د- طاوس شناسی

ه- حیات شناسی و خلقت هوا در آغاز آفرینش

و- گردش زمین و منظومه و همه سیارات

ز- وجود موجودات زنده در تمام سیارات آسمانی

۷- طرح احتمالات متفاوت علمی

قانون زوجیت یعنی چه؟ آیا واقعا هر چیزی زوج آفریده شدند؟ آیا به دو جنس مخالف از یک نوع زوج می گویند؟ و...

۸- آزمایش کردن و ثبت اثرها

۹- اندازه گیریهای ضروری

۱۰- تداوم آزمایش و تجربه

۱۱- نمونه برداری‌ها و ارزیابی و مقایسه و کشف رابطه‌ها

۱۲- تعمیم دادن (در این مرحله اعتبار یابی اعتباری یک فرضیه به اثبات می رسد که اگر گسترده‌گی پیدا نمود

[صفحه ۱۰۷]

و تعمیم داده شد می تواند یک قانون کلی و ثابت باشد و الا یک بازتاب مقطعی و غیر قابل اعتماد است)

۱۳- میانگین گرفتن- اگر نتوانستیم تعمیم بدهیم و آن واقعیت نیز قابل انکار نیست باید بصورت یک قانون نسبی آن را پذیرفت.

۱۴- استفاده از علوم آماری

۱۵- جمع بندی و نتیجه گیری

دانشمندان مراحل یاد شده را در کشف بیماری مالاریا و شناخت علل تب و لرز شدید در انسان‌ها، بکار گرفته‌اند و توانستند به نتیجه‌ی مطلوبی برسند و اصولا اختراعات و اکتشافات بشری به مراحل یاد شده بستگی دارد و در شناخت مباحث علمی نهج البلاغه نیز باید بکار گرفته شود و با آمدن و رفتن عصرها و قرن‌ها اینگونه تحقیقات متوقف نگردد.

ما می پذیریم که این قبیل بررسی‌ها و آزمایش‌ها به میلیاردها تومان پول و تاسیس مراکز فراوان آموزشی و آزمایشگاهی نیازمند است و بکارگیری صدها دانشمند متخصص در لابراتوارها مدرن و مجهز بزرگ جهان، لازم دارد، در نتیجه این حرکت ارزنده را باید دولت اسلامی و وزارت خانه‌های مربوطه با همه‌ی امکانات کشوری و دانشگاهی بعهده گیرند اما:

آب دریا را اگر نتوان کشید

هم بقدر تشنگی باید چشید

و جالب اینکه در بررسی مباحث علمی نهج البلاغه هیچگونه اضطراب و دلهره و تزلزل در سر راه ما وجود ندارد و با روح [صفحه ۱۰۸]

امیدواری بی مانندی می‌توانیم به تحقیقات خودمان تداوم بخشیم زیرا:

اول- جهان هستی و نظام آفرینش از دیدگاه نهج البلاغه، خداوند عالم عاقل همیشه بیداری دارد که مدبر عالم است.

دوم- جهان بینی نهج البلاغه بر نظم عمومی استوار است پس تحقیقات ما به بیهوده نمی‌رود و نتیجه دارد.

سوم- از دیدگاه نهج البلاغه اصل هدفداری عمومی است و پوچی و عبث در کل نظام الهی راه ندارد پس شناخت ممکن و راه تحقیقات برای همیشه باز می‌ماند.

چهارم- از دیدگاه امام علی (ع) جهان، جهان علت و معلول است و با کوشش و تلاش می‌شود علت‌ها را شناخت پس تحقیقات و تلاش‌های ما نتیجه‌ی مطلوب خواهد داشت.

در نتیجه، محقق و تلاشگر الهی، الگو دارد، میزان سنجش دارد و از یک امیدواری مثبتی برخوردار است.

[صفحه ۱۰۹]

روش تحقیق در اسناد و مدارک نهج البلاغه

۱- ضرورت جمع آوری اسناد و مدارک نهج البلاغه

الف- تدریس کلاسیک اسناد و مدارک نهج البلاغه برای اثبات:

اول- اصالت و ارزش‌های نهج البلاغه

دوم- سلامت و درستی مطالب نهج البلاغه

سوم- روش صحیح پاسخگویی به اشکالات پیرامون نهج البلاغه

۲- آگاهی به روش نویسندگان اسناد و مدارک نهج البلاغه

الف- نقد و بررسی روش‌ها

ب- انتخاب ویژگی‌های روش‌ها

ج- بکارگیری یکی از روش‌های جامع و کامل

۳- کیفیت کشف و شناسایی مدارک نهج البلاغه

. جمع آوری همه کتب مصادر

. تطبیق نهج البلاغه با دیگر منابع روایی با کمک معجم المفهرس

. بررسی مشکلات جمع آوری اسناد

- طبقه بندی مدارک و اسناد نهج البلاغه

[صفحه ۱۱۰]

. طبقه‌بندی از نظر تاریخ صدور

. طبقه بندی از نظر راویان

. طبقه بندی از نظر کثرت راوی یا فراوانی نقل

۵- روش تدریس کلاسیک اسناد و مدارک

۶- ویژگی‌های اسناد و مدارک نهج البلاغه

(به کتاب روش‌های تحقیق در اسناد و مدارک نهج البلاغه، جلد چهارم مجموعه آشنائی مراجعه فرمائید).

[صفحه ۱۱۲]

دیگر روش‌های تحقیقاتی پیرامون نهج البلاغه

مطالعه جریان‌ی

اشاره

مطالعه جریان‌ی یعنی کشف و استخراج مطالب و مباحث مربوط به یک ماجرای سیاسی، عقیدتی، اجتماعی، تاریخی، در سراسر نهج البلاغه و شناسائی تمام ابعاد و جوانب آن.

مانند: پی‌گیری و تعقیب ماجرای خوارج و منافقین زمان امام (علیه‌السلام) و بررسی خط نفاق و دو روئی در روزگاران نخستین ظهور اسلام و ارزیابی و جمع بندی مباحث و مسائل وابسته به خط نفاق و منافقین در سراسر نهج البلاغه، که در اینگونه مطالعات جهت دار و جریان‌ی، تنها یک موضوع سیاسی تحت بررسی و تعقیب و موشکافی قرار خواهد گرفت و مسائل و مباحث دیگری که بگونه‌ای با آن در رابطه می‌باشند نیز شناسائی خواهند شد مطالعه جریان‌ی را بگونه‌های مختلفی می‌شود عرضه نمود از قبیل:

۱- اگر تنها مطالب و مباحث مربوط به یک ماجرای سیاسی در سراسر نهج البلاغه کشف و شناسائی شده و فهرست کامل آن را استخراج کنیم. اینگونه فهرست نویسی را «فیش برداری موضوعی» یا «فهرست موضوعی» می‌نامند که برای همه‌ی محققان و مراجعه کنندگان به نهج البلاغه در قدم‌های آغازین تحقیق مفید خواهد بود

[صفحه ۱۱۳]

۲- اگر پس از استخراج مباحث مربوط به یک جریان سیاسی و تهیه فهرست نام‌های کامل، به پروراندن و بازسازی مطالب آن روی بیاوریم و با بکارگیری «سیستم بایگانی» و «کشف رابطه‌ها» و تطبیق فهرست نام‌ها یاد شده با دیگر مباحث سیاسی، همه‌ی مراحل تکاملی تحقیق را در آن پیاده کرده و تحقق بخشیم، ره آورد تلاش ما تبدیل به «فیش تخصصی» خواهد شد.

۳- و هر گاه، تخصصی و کامل پیرامون جریان خط نفاق و منافقین «خوارج» را با فتن نویسنده‌گی پرورانیم و موضوعات و عناوین جزئی را در کنار عناوین کلی، با سازماندهی و تنظیم فهرست‌ها قرار داده به رشته قلم در آوریم، ره آورد آن، جزوه یا مقاله‌ی تحقیقی خواهد بود که برای عموم مردم قابل استفاده می‌باشد.

مراحل انجام مطالعه جریان‌ی

۱- انتخاب یک موضوع، سیاسی، اجتماعی، عقیدتی «خط نفاق و دو روئی خوارج»

۲- مطالعه‌ی دوره‌ی نهج البلاغه و استخراج مطالب مربوط به موضوع انتخابی.

الف- جمع آوری اظهار نظرهای صریح و روشن امام (ع) «خطبه‌های ۶۱ و ۴۰ و ۱۹۴».

ب- جمع آوری اظهار نظرهای غیر صریح که با کنایت و رمز جریان نفاق و خوارج را مطرح فرموده‌اند و بعد با توجه به زمینه‌های غیر مناسب و جو ناسالم سیاسی

[صفحه ۱۱۴]

نتوانستند این جریان را بطور روشن و مشخص بگویند

«خطبه‌های ۱۷۲ و ۱۷۷»

- ج- جمع آوری سخنانی که در آنها نسبت به حط نفاق و خوارج اشارتی داشته‌اند «خطبه‌های ۱۷۷ و ۱۲۲ و ۱۹۴».
- د- جمع آوری اشعار و ضرب‌المثل‌هایی که جهت افشای چهره‌ی منافقین بکار رفته است «خطبه‌های ۳ و ۲۵ و ۱۹۰».
- ه- جمع آوری مواردی که رسماً از منافقین و خوارج اسم می‌برد و آنها را با اسم مورد نکوهش قرار می‌دهد «خطبه ۱۹ و حکمت ۴۰۵» (در شرائط مناسب سیاسی)
- و- جمع آوری کلمات امام (ع) که اسم اشخاص یا گروه خوارج را نمی‌آورد اما خط فکریشان را طرد و رد می‌کند (چون جو سیاسی ناسالمی وجود داشت و بد آموزی‌های سیاسی مطرح می‌گشت).
- «خطبه‌های ۱۹۴ و ۱۲۲ و ۲۱۰ و ۱۷۶ و کتاب ۲۷ و حکمت ۴۵ و ۷۹».
- ۳- بررسی احکام متفاوت صادره از طرف امام (ع) در رابطه با خوارج و منافقین.
- الف- آنجاها که امر به مدارا کردن می‌فرماید «حکمت ۴۲۰»
- ب- آنجاها که امر به فرمان جنگ با آنها را صادر می‌کند «خطبه ۵۹ و ۳۶».
- ج- آنجاها که می‌فرماید پس از شهادت متعرض خوارج نشوید «خطبه ۶۱».

[صفحه ۱۱۵]

- ۴- روش برخورد امام (ع) با خط نفاق و خوارج
- الف- آزاد گذاشتن آنها تا آنجا که در مسجد نماز جداگانه می‌خواندند و اشکال و اعتراض می‌کردند «حکمت ۴۲۰»
- ب- سفارش به برخورد اخلاقی عادلانه با آنها تا زمانی که به حمله و هجوم روی نیاورده بودند.
- ج- فرمان به جنگ و مقابله‌ی با آنان، آن‌گاه که به حریم اسلام و مسلمین هجوم آوردند و راه‌ها را بستند و جنگ را شروع کردند.
- ۵- جمع آوری و تنظیم سخنان امام (ع) در رابطه با علل پیدایش خط نفاق و خوارج.
- الف- ایمان ظاهری «خطبه ۲۱۰ و ۱۲۲ و کتاب ۳۹ و حکمت ۴۰۵ و خطبه ۱۱-۱۱۳»
- ب- عدم تفکر صحیح و حساب شده در پیرامون مسائل اجتماعی.
- ج- قیاس‌های دروغین «خطبه ۱۰-۱۹۴»
- د- افراط و تفریط گرائی «خطبه ۱۹۴ و حکمت ۷۰».
- ه- ساده اندیشی و غفلت از فریب دشمن «خطبه ۱۲۲ و کتاب ۱۹-۲۸ و خطبه ۲۷ و ۳۶».
- و- غرور و خود پسندی.
- ز- عدم قدرت تحلیل مسائل سیاسی «حکمت ۲۶۲ و خطبه ۱۲۲».
- ح- دنیاگرایی «حکمت ۴۰۵».
- ط- احساساتی بودن و شعارگرایی «خطبه ۱۲۲ و ۲۱۰».
- ۶- جمع آوری سخنان امام (ع) در پیرامون سران و متفکران
- [صفحه ۱۱۶]
- این خط انحرافی.
- الف- افشاگری‌های امام (ع) «حکمت ۴۰۵ و خطبه ۱۹ و ۱۸۴ و ۴۴».
- ب- اخبار غیبی نسبت به آینده ذلت‌بار آنها «خطبه ۵۹ و ۳۶».
- ۷- جمع آوری کلمات امام (ع) در رابطه با نقش منافقین در شکست صفین و ماجرای حکمت «خطبه ۱۲۲ و ۱۲۷ و ۱۲۵».

۸- مناقق شناسی در نهج البلاغه.

الف- صفات و خصلت‌های منافقین «خطبه ۱۹۴ و ۲۱۰»

ب- مناقق شناسی «خطبه ۱۹۴ و کتاب ۲۷ و حکمت ۴۵ و ۷۹ و خطبه ۲۱۰ و ۱۷۶ و ۱۲۲».

۹- نقد و رد افکار و آراء خوارج و منافقین در نهج البلاغه

الف- تفکر آنارشیستی و مخالفت با ضرورت حکومت «خطبه ۴۰»

ب- افکار و عقائد باطل «خطبه ۱۹۴ و ۱۲۲».

۱۰- راه‌های مقابله با خطر نفاق و دو روئی در نهج البلاغه

الف- افشاگری «موارد شماره ۶»

ب- آموزش مسائل اعتقادی و اخلاقی.

ج- برخورد قاطعانه در برابر هر گونه هجوم و فتنه انگیزی «خطبه ۱- ۹۳ و ۷».

۱۱- بررسی و ارزیابی خطراتی که از خط نفاق و منافقین دامنگیر جامعه می‌شود و راه‌های مقابله با آنها.

۱۲- افشای ریشه‌های پیدایش خط نفاق و درمان آن با خودسازی و طرح مباحث اخلاقی در جامعه اسلامی.

[صفحه ۱۱۷]

فکر تدوین دائرة المعارف نهج البلاغه

اشاره

یکی دیگر از روش‌های تحقیق در نهج البلاغه، تقویت و بازسازی «فکر تدوین انواع دائرة المعارف‌ها» برای نهج البلاغه می‌باشد. گرچه تا کنون شروح ارزشمند و مفیدی نوشته شد و کتب و مقالات گوناگونی در شرح و تفسیر مباحث نهج البلاغه، به جامعه‌ی بشری اهداء گردید. اما هم‌چنان خلاء یک منبع بسیار کامل و غنی بنام «دائرة المعارف نهج البلاغه» به چشم می‌خورد. [۲۱]. و فارسی‌زبانان تشنه‌ی علوم علوی چنین کتاب جامع و مرتبی در دست ندارند تا در هر فرصت مناسب بتوانند موضوع و مطلب دلخواه خود را یافته و به بررسی آن پردازند این هدف ارزنده را در شکل‌های زیر می‌توان لباس عمل پوشاند.

تدوین دائرة المعارف بزرگ علوم علوی

برای تهیه و تدوین دائرة المعارف بزرگ علوم علوی توجه به نکات زیر ضروری است.

[صفحه ۱۱۸]

۱- اجراء و تحقق روش‌های تحقیق شماره‌ی ۱ و ۲ و ۳ و ۴ و ۵ و ۶ و ۷ و ۱۱.

۲- اجراء و تحقق کلیدهای شناسائی نهج البلاغه

۳- ترجمه‌ی کتاب المعجم المفهرس با ترتیب فهرست‌های آن به زبان فارسی و بر اساس تنظیم حروف الفباء.

۴- تاسیس مرکزی برای جذب متخصصان و دست‌اندرکاران تهیه و تدوین دائرة المعارف‌های موجود.

۵- جمع‌آوری کلیه کتب و مقالات و جزواتی که از سال تدوین نهج البلاغه تا کنون (۱۴۱۰-۴۰۰ هجری) منتشر شده‌اند.

دائرة المعارف علمی نهج البلاغه

در این دائره المعارف، مباحث علمی نهج البلاغه با نظم و ترتیب شایسته‌ای باید گرد آوری شده و همراه با آخرین اطلاعات علمی جهان دانش چاپ و منتشر گردد که برای تحقق این آرزوی ارزشمند، اجراء عملی تذکرات زیر ضروری است.

۱- جمع آوری کلیه‌ی روزنامه‌ها و مجلات و کتب علمی مراکز آموزشی کشور و جهان.

۲- جذب نیروهای متخصص و صاحب نظر در علوم روز.

۳- اجراء و تحقق بخشیدن کلیدهای شماره‌ی ۱۴ و ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ از کتاب کلیدهای شناسائی نهج البلاغه.

۴- اجراء و تحقق عملی روش‌های تحقیق شماره‌ی ۱۱ و ۱۰.

در روش‌ها و کلیدهای یاد شده که در نها کیفیت مطالعه و استخراج علوم نهج البلاغه مورد بررسی قرار گرفته است.

[صفحه ۱۱۹]

دائرة المعارف تخصصی

در دائرة المعارف تخصصی، هر گونه مطلب و بحثی جمع آوری نمی‌گردد، بلکه پس از استخراج موضوعات انتخابی مورد نظر در نهج البلاغه، فقط پیرامون آنها، مقالات و جزوات تحقیقی نوشته و آنگاه با نظم و ترتیب خاصی تالیف می‌گردند.

دائرة المعارف تخصصی می‌تواند بعنوان تفسیر موضوعی نهج البلاغه، در محافل علمی راه پیدا نموده و به بسیاری از نیازمندیهای فکری پژوهندگان علوم اسلامی پاسخ مثبت دهد.

مراحل پیدایش

۱- کتاب شناسی

الف- تهیه کلیه کتب و مقالات تخصصی

ب- شناسائی و فراهم نمودن شروح نهج البلاغه مخصوصا شروحي که بگونه‌ای موضوعی، تخصصی به بررسی مباحث نهج البلاغه پرداختند مانند کتاب عظیم و ارزشمند بهج الصباغه، علامه شوشتری که در پیرامون ۷۴ موضوع مهم عقیدتی، سیاسی، اجتماعی با عالیترین شیوه‌ی ممکن بحث و بررسی نموده است.

۲- شناسائی اساتید صاحب نظر حوزه و دانشگاه در رابطه با موضوعات تخصصی نهج البلاغه و بکارگیری تلاش مداوم آنها.

۳- اجراء و تحقق دقیق روش ۷ از روش‌های تحقیق در نهج البلاغه «فیش تخصصی» و روش شماره‌ی ۴ «فن مطلب یابی»

[صفحه ۱۲۰]

تدوین فرهنگ جامع نهج البلاغه

با همکاری جناب حجه الاسلام محمدی فرهنگ نهج البلاغه حدود ۲ سال است که در دست تهیه داریم.

تا کنون ترجمه‌های بسیار ارزشمند و شروح گران سنگی در رابطه با لغات نهج البلاغه از طرف دانشمندان و محققان اسلامی تهیه و تدوین گردیده‌اند و فرهنگ نامه‌های مفیدی به پژوهندگان تشنه‌ی علوم علوی تقدیم گشته و دارد می‌شود، اما هم چنان جای یک فرهنگ جامع نهج البلاغه با ویژگی‌های زیر خالی است از قبیل:

۱- ترجمه‌ی تحت اللفظی لغات و واژه‌ها

۲- آوردن معانی اصطلاحی در کنار معانی لغوی.

(تا مراجعه کننده بداند که در کجا معنی لغوی مورد استفاده قرار گرفته و در کجا معنی اصطلاحی مورد توجه است).

۳- تحقیق و بررسی در پیرامون لغات نهج البلاغه و استخراج گوناگون استعمال واژه‌ها، گاهی یک واژه، در ده‌ها معانی مختلف و ضد هم استعمال شده است، اگر با کمک شروح و تفاسیر نهج البلاغه موارد گوناگون استعمال واژه‌ها مشخص نگردند کمتر مراجعه کننده‌ای می‌تواند از معارف نهج البلاغه بهره مند شود.

[صفحه ۱۲۱]

۴- جمع آوری و در کنار هم قرار دادن واژه‌های مشترک و همگون. که با انجام این مهم یکی از مشکلات بسیار مهم تحقیق از سر راه مراجعه کننده گان نهج البلاغه برداشته خواهد شد و تحقیقات محققان، از ارزش و غنای بایسته‌ای برخوردار می‌گردند. بسیاری از مراجعه کنندگان قدرت استخراج همه‌ی سخنان امام (ع) را ندارند و نمی‌توانند واژه‌های مشترک و همگون را یافته و در یک بررسی همه جانبه، به جمع بندی و نتیجه گیری درستی نائل آیند، گر چه فرهنگ نامه‌هایی برای رفع اینگونه از مشکلات تحقیقاتی تدوین گشته‌اند [۲۲] اما مشکل اساسی مراجعه کنندگان وقتی برطرف می‌گردد که در فرهنگ جامع نهج البلاغه لغات مشترک و همگون در کنار هم با نمونه سازی مطلوب قرار گیرند. مثلا:

. خشم غضب، الحده، غیظ)

. کودک (الصبی، حدث، طفل، ولد، رضیعه، ولید، مولود)

. جنگ (جهاد، قتال)

[صفحه ۱۲۲]

استخراج و شناخت تشابهات نهج البلاغه

اشاره

تشابهات شامل واژه‌ها و عبارات و مباحثی می‌شود که دارای چند معنی و شبیه بهم می‌باشند و گاهی درست در ضد معنی لغوی خویش استعمال شده که می‌توانند غلط انداز نیز باشند. اگر اینگونه از تشابهات نهج البلاغه با مطالعه‌ی کامل آن شناسائی و استخراج و اهداف اصلی و کلی امام (علیه‌السلام) فهمیده نشود، بسیاری از مراجعه کنندگان به نهج البلاغه از درک و شناخت مفاهیم حقیقی آن محروم می‌مانند.

چرا در منابع اسلامی و نهج البلاغه تشابهات وجود ندارد؟

جواب صحیح پرسش یاد شده به واقعیت‌هایی بستگی دارد که باید دقیقا مورد توجه قرار گیرند مانند:

۱- امام در شرائط سیاسی خاصی قرار گرفته بودند که برای رعایت مصالح عامه جامعه اسلامی نمی‌توانستند بسیاری از مسائل را صریح و روشن بیان نمایند و به افشاگری پردازند در نتیجه پیدایش تشابهات یک امر بدیهی است.

۲- بسیاری از مسائل را اگر در آن روزگاران پر از فتنه و آشوب با تمام ابعاد و جوانبش، بیان می‌کردند، مفسد اجتماعی فراوانی را به‌مراه می‌آورد و خون‌های بیگانه‌انی ریخته

[صفحه ۱۲۳]

می‌شد که برای حفظ جانو مال مسلمین، ناچار به کلی گوئی و اشاره و کنایه، روی می‌آوردند که سبب پیدایش برخی از تشابهات

است.

۳- برخی از تشابهات به توان محدود عقول بشری مربوط می‌گردد که پاسداران وحی نمی‌توانستند برخی از مسائل بلند و سنگین عقیدتی را آنگونه که خود می‌دانستند باور داشتند، مطرح نمایند که علل مجاز گوئی عرفاء و روی آورد نشان به کنایه و استعاره نیز از اینجها منشاء می‌گیرد.

۴- مردم زمان امام (علیه‌السلام) در یک جو فکری خاصی قرار داشتند و دارای ذهنیتی بودند که سخنان امام (ع) را درک می‌کردند اما در مردم و فرهنگ زمان ما همان سخنان و عبارت قابل فهم و درک نمی‌باشد و بعنوان تشابهات مطرح می‌گردد.

مراحل استخراج و شناخت تشابهات

پس از آگاهی به علل پیدایش تشابهات حال باید به مراحل استخراج و شناخت آنها توجه کامل نمائیم مانند:

اول- مطالعه‌ی کامل نهج البلاغه و استخراج تشابهات.

دوم- مطالعه‌ی شروح نهج البلاغه و کشف علل تشابهات و اهداف اصلی امام (علیه‌السلام)

سوم- کشف شان نزول خطبه‌ها (توجه به کلید شماره‌ی ۲۱ از کتاب کلیدهای شناسائی نهج البلاغه).

چهارم- آشنائی و بکارگیری روش‌های شناخت تشابهات.

الف- بررسی تشابهات از دیدگاه قرآن کریم.

[صفحه ۱۲۴]

ب- بررسی تشابهات از دیدگاه روایات اسلامی.

ج- بررسی تشابهات از دیدگاه عقل و اجماع.

د- بررسی تشابهات از دیدگاه مباحث محکم و مستدل.

و صریح نهج البلاغه «ضرب المتشابه بالمحکم».

ه- مطالعه قبل و بعد عبارات متشابه.

و- بررسی تشابهات از دیدگاه امام علی (علیه‌السلام).

ز- بررسی تشابهات از دیدگاه اصول مسلم اسلامی

طبیعی است که استخراج تشابهات نهج البلاغه و بحث و بررسی پیرامون آن و بکارگیری روش‌های شناخت تشابهات، یک تحقیق گسترده و عمیقی است که ره آورد آن، چندین جلد کتاب مفصل خواهد بود. [۲۳].

[صفحه ۱۲۵]

نهج البلاغه در شعر شاعران فارسی

اشاره

جاذبه‌ی هنری شعرهای حکمت آمیز، هم در مرحله‌ی فراگیری مباحث نهج البلاغه نقش موثری دارد و هم در مراحل آموزش مباحث آن، می‌تواند مفید باشد زیرا جذب دل و جان شرکت کنندگان کلاس‌های آموزشی و یا مراجعه کنندگان به متون درسی نهج البلاغه، احتیاج به انگیزه‌های نوین و حساب شده دارد که جاذبه‌ی هنری شعر می‌تواند چنین باشد.

اگر مفاهیم بلند و وحی گونه‌ی نهج البلاغه را همراه با جاذبه‌های هنری اشعار زیبا و گویای شاعران فارسی زبان در کلاس‌ها و در

جامعه مطرح نمائیم، در جهت آموزش، موفق‌تر بوده و افکار عمومی مردم حالت پذیرش بیشتری را دارند، مخصوصاً فارسی‌زبانان که با ادبیات عرب و جاذبه‌های «فن بلاغت و فصاحت» آشنائی ندارند و ترکیب زیبای کلمات امام (ع) را در خطبه‌ها نمی‌شناسند، شعر و جاذبه‌ی هنری اشعار می‌تواند اینگونه خلاءهای فکری، روانی، را پر کند. [۲۴].

و اگر بخواهیم فرهنگ و مفاهیم نهج‌البلاغه را در عینیت جامعه‌ی اسلامی برای عموم طبقات اجتماعی مطرح نمائیم، باز هم نیازمند به

[صفحه ۱۲۶]

جاذبه‌های هنری اشعار شاعران می‌باشیم زیرا مردم کوچه و بازار فرصت و قدرت و تحمل و آمادگیهای فکری لازم را برای فراگیری و حفظ عبارات مفصل و خطبه‌های طولانی را ندارند، باید در کنار مفاهیم ارزشمند نهج‌البلاغه، جاذبه و کشش روانی خاصی بوجود آوریم و یا مفاهیم گران سنگ و وحی گونه نهج‌البلاغه را در قالب یک شعر زیبا که حفظ و نگهداری آن آسان است ریخته و بجامعه عرضه نمائیم، در آن صورت به همهی طبقات اجتماعی برای فراگیری معارف نهج‌البلاغه کمک لازم را نموده‌ایم در نتیجه یافتن مفاهیم ارزشمند نهج‌البلاغه در شعر شاعران و یا به شعر در آوردن معارف نهج‌البلاغه، ره آوردهای فراوانی دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱- در آموزش معارف نهج‌البلاغه بیشتر موفق خواهیم بود.

۲- با بکارگیری جاذبه هنری اشعار، به شیوه‌های تدریس ایده‌آل و آسان دست رسی پیدا نموده که یکی از بهترین روش‌های ممکن آموزشی است.

۳- قدرت فراگیری عموم طبقات تا اندازه‌ی مطلوبی بالا می‌آید.

۴- نهج‌البلاغه همراه با جاذبه‌ی هنری اشعار، در عینیت جامعه اسلامی و در فرهنگ کوچه و بازار مردم راه یافته و اثر چشم‌گیری بهمراه دارد که هر مسلمانی در هر رابطه‌ای از مسائل سیاسی اجتماعی، همراه با خواند شعر زیبایی از شاعران فارسی‌زبان، فرازی از نهج‌البلاغه را نیز مطرح نماید مثلاً- المرء مخبوء تحت لسانه «حکمت ۱۴۸ و ۳۹۲».

[صفحه ۱۲۷]

تا مرد سخن گفته باشد

عیب و هنرش نهفته باشد

(سعدی)

۵- با استفاده از جاذبه‌ی هنری اشعار، مفاهیم و معارف نهج‌البلاغه را به سادگی بر سر زبان‌های مردم انداخته که در زندگی روزمره‌ی آنان نقش بسزائی خواهد داشت.

۶- با استفاده از اشعار شاعران، می‌توانیم مباحث ارزشمند نهج‌البلاغه را بگونه‌ای مجسم نمائیم که فراگیری آن برای عموم طبقات فکری ممکن باشد.

۷- برای فراگیری مباحث یک کتاب گرانقدر احتیاج به جمع‌بندی و خلاصه کردن مطالب و نتیجه‌گیریهای مطلوب داریم که اینگونه اهداف ارزنده‌ی آموزشی را شعر شاعران بعهدہ دارد گاهی یک بیت شعر گویای چندین صفحه بحث و بررسی است.

روش اجرای طرح

۱- شناسائی دیوان شعر شاعران فارسی زبان

(که تا حدودی ۲ هزار دیوان شناسائی شده است)

۲- مطالعه و بررسی اشعار شاعران توسط گروهی که از مزایا و ویژگیهای زیر برخوردار باشند.

الف- داشتن ذوق سرشار هنری، شعری

ب- قدرت انتخاب اشعار زیبا و مفید

ج- آشنائی کامل با مفاهیم و معارف نهج البلاغه

د- توان لازم برای کشف رابطه‌های ضروری

ه- توان لازم برای تطبیق و هماهنگ کردن اشعار با مباحث نهج البلاغه

[صفحه ۱۲۸]

۳- استخراج عناوین و موضوعات مهم و ارزشمند از دیوان شعراء

۴- تطبیق عناوین استخراج شده از دیوان شعراء با مباحث نهج البلاغه «با کمک کتاب المعجم المفهرس و دیگر فهرست نامه‌ها».

۵- تنظیم اشعار استخراج شده بر اساس موضوعات انتخابی مانند:

آزادی، استقلال، ارزش علم و دانش، تقوی، توکل و ...

۶- تنظیم موضوعات و عناوین بدست آمده بر اساس حروف الفباء که در پایان این حرکت تکاملی، دایره المعارف بزرگ و

ارزشمندی تقدیم جوام علمی و ادب دوستان فرهنگی خواهد شد.

۷- گرد آوری همه‌ی اشعار معاصر تا پس از تقسیم کار، هر کدام با تلاش مداوم ۷ نهج البلاغه را مطالعه و مفاهیم ارزشمند آن را

در قالب اشعار زیبا و هماهنگ بیان کرده تقدیم بشریت تشنه‌ی حقیقت نمایند.

[صفحه ۱۲۹]

بررسی ضرب‌المثل‌های نهج البلاغه

اشاره

در ادبیات هر ملت و قومی انواع ضرب‌المثل‌ها وجود داشته و دارد.

و متفکران و دانشمندان جوامع بشری سعی کرده‌اند معارف بلند اخلاقی و مباحث حکیمانه انسان ساز را در قالب مثل یا

ضرب‌المثل‌ها به مردم تفهیم نمایند و یا حوادث سیاسی عبرت امیز و وقایع تلخ و شیرین روزگاران گذشته را در اینگونه قالب‌ها

ریخته و به انسانهای طرفدار سعادت و بهروزی تقدیم نمایند.

ضرب‌المثل‌های زیبا و حکیمانه همواره مورد توجه عموم طبقات اجتماعی است زیرا:

۱- زبان تمثیل زبان ساده‌ی عموم مردم است.

۲- ضرب‌المثل نوعی ساده گوئی است که مورد نیاز عموم مردم می‌باشد.

۳- زبان تمثیل قدرت تخیل را فعال نموده و مطالب سنگین را هماهنگ و هم سطح افکار عموم مردم می‌سازد.

۴- مطالب فراوان و پراکنده را می‌شود در قالب ضرب‌المثل‌ها با کمترین عبارات و الفاظ مطرح نمود گاهی یک ضرب‌المثل

گویاتر از چندین کتاب یا چندین سخن‌رانی است.

[صفحه ۱۳۰]

۵- ضرب‌المثل‌ها قدرت فراگیری عموم طبقات را تقویت می‌نماید.

۶- چون ضرب‌المثل‌ها متناسب با فرهنگ و آداب و رسوم هر قومی است اثر چشمگیری در دگرگونی دلها دارد.

۷- در ضرب المثل‌ها، جمع بندی، کل نگری و نتیجه گیریهای لازم وجود دارد که در فراگیری عموم طبقات اثر بسزائی داشته و توان و قدرت آموزشی را بالا می‌برد.

از این رو توجه به ضرب المثل‌های نهج البلاغه ضروری است و پروراندن آن‌ها، یکی از اهداف آموزشی ارزنده می‌باشد که امام (ع) متناسب با مباحث خطبه‌ها و با توجه به فرهنگ و آداب مردمی با آنان سخن می‌گفت و در رابطه با حوادث سیاسی گوناگون از ضرب المثل‌ها کمک می‌گرفت و با جاذبه‌ی هنری آن، معارف بلند اخلاقی، سیاسی، اجتماعی را برای عموم مردم مطرح می‌فرمود

خداوند بزرگ در قرآن کریم به خلق ضرب المثل‌ها توجه دارد تا با زبان تمثیل و تشبیه، عقلها را بحرکت در آورد و قدرت تفکک را بارور سازد و فطرت الهی انسان را با رهنمودهای لازم ب رشد و کمال فراخواند که فرمود:

. و لقد ضربنا للناس فی هذا القرآن من کل مثل لعلهم یتذکرون «زمر ۲۷»

. و یضرب الله الامثال للناس لعلهم یتذکرون «ابراهیم ۲۵»

. و تلك الامثالا نضربها للناس لعلهم یتفکرون «حشر ۲۱»

امام علی (علیه السلام) به کاربرد ضرب المثل‌ها اشاره می‌فرماید که:

و وعظتم بمن کان قبلکم و ضربت الامثال لکم [۲۵] (من با یاد آوری زندگی و حوادث تلخ و شیرین گذشتگان شما را نصیحت کردم و ضرب المثل‌هایی

[صفحه ۱۳۱]

مفید برای شما مطرح نمودم تا هدایت شوید).

مراحل تکاملی بررسی ضرب المثل‌های نهج البلاغه

۱- مطالعه ی دوره و استخراج ضرب المثل‌ها [۲۶].

الف- ضرب المثل‌های امام (ع)

ب- ضرب المثل‌های عرب که امام (ع) از آنها استفاده نمود.

۲- تطبیق ضرب المثل‌های نهج البلاغه با ضرب المثل‌های فارسی

۳- تنظیم الفبائی ضرب المثل‌ها

۴- تشریح و تفسیر ضرب المثل‌ها با کمک شروح نهج البلاغه

۵- کشف و شناسائی علل پیدایش ضرب المثل‌ها

۶- تهیه فیلم و سریال و نمایشنامه از ضرب المثل‌های نهج البلاغه

[صفحه ۱۳۲]

فرهنگ علمی مصور نهج البلاغه

اشاره

همزمان با پیشرفت علوم و ترقیات شگفتی آور انسان در فن چاپ و نشر و چاپ و ظهور عکس‌های رنگی و فیلم برداری‌های مختلف از زندگی حیوانات و مظاهر زیبای طبیعت و بخدمت گرفتن صنعت و تکنیک فیلم سازی در مراکز آموزشی و لابراتواری،

تحول نوینی در دروس آموزشی پدید آمد که دانشجویان و محققان رشته‌های مختلف بتوانند در تمام درس‌ها با تئوری و عمل به ارزیابی مباحث علوم بپردازند و همه چیز را بگونه‌ی دلخواه مشاهده و مورد مطالعه قرار دهند. از آن پس دیگر چشم بینا و کنجکاو بشر رد دل فضای لایتناهی و قعر ژرف اقیانوس‌ها و در درون سیبزه زارها و دل کوه‌ها امواج آبشاران و درون بدن حیوانات و دل زمین و همه جا حضور پیدا کرده و از همه جا و همه چیز فیلم‌های زنده و رنگی و عکس‌های زیبا و ضروری تهیه کرده است. بسیاری از شنیدنی‌ها دیدنی شدند و مرز نادیدنی‌ها محدود گشت و سرانجام روزنامه‌ها و مجلات با انواع عکس‌های رنگارنگ قدم بعرصه‌ی وجود گذاشتند و در تداوم راه، فرهنگ نامه‌های علمی مصور به بازار آمدند و تحول چشم‌گیری در شناخت علوم و پدیده‌ها بوجود آوردند.

[صفحه ۱۳۳]

دیگر فکر تدوین فرهنگ نامه‌های مصور در رابطه با علوم و کتب منابع قوت گرفت، لغت نامه‌ها و دایره‌المعارف‌های گوناگون، بگونه‌ای مصور، تدوین یا تجدید چاپ شدند و آنگاه در رابطه با معارف قرآن کریم در کشورهای اسلامی نیز چنین حرکت سازنده‌ای آغاز و تداوم یافت که توانستند بسیاری از مباحث علمی، طبیعی قرآن کریم را بگونه‌ای مصور به علاقمندان قرآن کریم عرضه نمایند [۲۷].

و هم اکنون جای خالی فرهنگ علمی مصور نهج البلاغه را همگان مشاهده می‌کنیم که باید برای جبران آن فکر اساسی و بنیادینی صورت پذیرد.

مراحل تدوین فرهنگ مصور نهج البلاغه

۱- استخراج و کشف کلیه‌ی مباحث نهج البلاغه که قابل به تصویر کشیدن است.

الف- مباحث مربوط به انسان

ب- مباحث مربوط به نظام خلقت

ج- مباحث مربوط به فضا و سیارات و افلاک و منظومه‌ها

د- مباحث مربوط به زمین، دریاها، کوهها، دشت‌ها و چشمه سارها.

ه- مباحث مربوط به زندگی حیوانات

و- مباحث مربوط به زندگی انسانها و تحولات سیاسی، اجتماعی آنان.

ز- مباحث مربوط به فلزات و عناصر طبیعت و معادن

[صفحه ۱۳۴]

ح- مباحث مربوط به گیاهان و درختان، گل‌ها و لاله‌ها

ط- مباحث مربوط به پرندگان و زیبایی‌های آنان

۲- جمع‌آوری کلیه‌ی کتب و مجلات علمی مصور مانند (در ایران)

الف- مجله شکار و طبیعت و دیگر مجلات مربوطه به زندگی حیوانات.

ب- مجله فضا و دیگر مجلات مربوط به فضاشناسی

ج- مجله دانشمند و دیگر نشریات علمی

د- دانستیها

۳- طرح مباحث نهج البلاغه همراه با اطلاعات علمی و عکس‌های مربوط به آن

[صفحه ۱۳۵]

بررسی تاریخ از دیدگاه نهج البلاغه

اشاره

مباحث تاریخی نهج البلاغه یکی از غنی‌ترین و ارزشمندترین مباحث منابع اسلامی است که در چهار قسمت جداگانه «در چهار مجلد مفصل» قابل تحقیق و بررسی است مانند:

۱- اول- بینش تاریخی نهج البلاغه

۲- دوم- فلسفه‌ی تاریخ از دیدگاه نهج البلاغه

۳- سوم- مواد تاریخی (مربوط به حوادث و اشخاص و اعلام) [۲۸].

۴- چهارم- تاریخ سیاسی

کمتر منبع تحقیقاتی مثل نهج البلاغه یافت می‌شود که در موارد یاد شده بطور گسترده و مفید بحث کرده باشد و علل و عوامل واقعی را نشان داده و واقعیت‌ها را به همگان معرفی نماید، زیرا کتب تاریخ و دیگر منابع تاریخی با سیاست‌های استحمار آمیخته شد و مورخان کتب تاریخی را سلاطین بنی امیه و بنی عباس تحت سلطه فرهنگی خود قرار دادند آزادی و آزاد اندیشی را از آنان سلب کرده و جیره خوار سفره خود نمودند تا بنویسند آنچه را که آنها دوست دارند و تحلیل کنند آنچه را که اجازه می‌دهند که این تراژدی تلخ، غم‌بارترین

[صفحه ۱۳۶]

مصیبت‌های فرهنگی مسلمین است، زیرا تنها پل ارتباطی بین نسل‌ها و عصرها یعنی تاریخ را به تزلزل و تحریف کشاندند و واقعیت‌ها را دگرگون جلوه دادند و در حضور خورشید، خورشید را باور نداشتند و برای نفی و انکار آن استدلال‌ها آوردند و به جهات و گمراهی همه‌ی نسلها رضایت دادند، تا شکمی پر نمایند و کرسی قدرتی را چند روزی اشغال کنند و یا چند صد هزار درهم و دینار را زیر و رو نمایند و یا جان خود را به قیمت گمراهی همه‌ی نسل‌ها حفظ نمایند که نوشتند:

(. جبرئیل بر معاویة جنایتکار نازل می‌شد و آیات الهی را بر او قرائت می‌کرد.

. برخی از آیات قرآن در شان فلان منافق نازل شد.

(که البته ابوهریره صد هزار درهم گرفت و چنین حدیثی را مونثاژ نمود).

. و علی (علیه السلام) نماز نمی‌خواند و پدرش ابوطالب ایمان نیاورد.

. و حسین (علیه السلام) چون در برابر یزید شارب الخمر و خونخوار تاریخ قیام کرد قیام او علیه حاکم اسلام بود و مرتکب گناه شده و کشتن او جایز بود که شمر در جدا کردن سر مبارک امام از خدا طلب اجر و پاداش دارد).

و در تداوم سیاست‌های خائنانه‌ی دولت‌های ستمگر، یهودی‌های اسلام شناس! و مستشرقین استحمارگر و مبشرین تحریف‌گر بمیدان آمدند و تحریف‌ها و دروغ پردازی‌ها را از سر گرفتند.

. از خادم خائن ساختند و خائن را خلیفه اسلامی نامیدند

. بسیاری از اصول مسلم اسلامی را تحریف کردند

[صفحه ۱۳۷]

. جعل حدیث نمودند و بنام اسلام بخورد مردم دادند

. فضل اهل بیت (علیهم السلام) و امام علی (علیه السلام) را یا نوشتند و یا بنام دیگران ثبت نمودند.

و اینهمه دروغ نامه‌ها را از همان آغاز انحراف در سقیفه و کودتای خلفاء ثلاثه، با برنامه ریزیهای دقیق طراحی کردند و با پول و قدرت در مغزها و دل‌ها، رسوخ دادند و جز و عقائد مذهبی آنان در آوردند که در قنوت نماز به ساحت قدس امام علی (ع) اهانت می کردند و در ۷۰ هزار منبر و محراب، فرزندان رسول خدا (ص) را به باد تهمت و اهانت می گرفتند و هنوز هم:

(اللهم العن اول ظالم ظلم حق محمد و آل محمد و آخر تابع له علی ذلک)

چه باید کرد؟

آیا می شود از منافقان حاکم قرن اول اسلام و یهودی زاده‌های نفوذی دربار عثمان و ابوهیره‌های دربار معاویه، انتظار میان حقیقت‌ها و واقعیت‌ها را داشت؟

آیا می شود به سلامت و صدقات مورخان دوره‌های اسلامی که با پول و قدرت حاکمان ستمگر دست به قل بردند، شک نکرد؟

آیا در میان اینهمه آب‌های گل آلود می شود انتظار نوشیدن آب زلال و گوارا را داشت؟

اگر نبودند امامان معصوم (علیهم السلام) این پاسداران همیشه بیدار سنگر وحی الهی.

و اگر نبودند اصحاب و یاران آگاه و صادق آن بزرگواران.

و اگر نبود افشاگریهای اهل بیت (علیهم السلام) این کوثر با برکت قرآن

و اگر نبود درد دل‌های امام علی (ع) در خطبه‌های نهج البلاغه

[صفحه ۱۳۸]

و افشاگری‌ها و تحلیل‌های راستین این اول مظلوم جهان

و اگر نبود روایات وحی گونه‌ی اهل بیت (علیهم السلام) و منابع روایی شیعیان و نهج البلاغه، واقعیت و حقیقت‌های تاریخی بعثت پیامبر اکرم (ص) و حوادث سیاسی پس از آن و علل گسترش اسلام و پیروزی قرآن، همه و همه در پشت پرده‌های جهل و تاریکیهای حسادت‌ها می ماند و بشریت از نوشیدن آب زلال و گوارای حقیقت برای همیشه محروم می ماند.

استخراج مواد تاریخی از نهج البلاغه از آن جهت مهم و سرنوشت ساز است که گواه صادق و معصومی چون علی (علیه السلام) واقعیت‌های آن روزگاران را بیان می فرماید و بدون واسطه، افشاگریها را مطرح می کند و دوست و دشمن را معرفی می فرماید و علل پیروزی و شکست‌ها را تحلیل می نماید.

مراحل اجرای طرح تاریخی

۱- کتاب شناسی

الف- جمع آوری کتب تاریخی شیعه

ب- جمع آوری کلیه روایات و احادیث تاریخی

ج- جمع آوری کتب تاریخ و منابع غیر شیعی

۲- مطالعه‌ی نهج البلاغه و استخراج مباحث تاریخی در ۴ فصل یاد شده

۳- ارزیابی و بررسی و تاریخ از دیدگاه نهج البلاغه

[صفحه ۱۳۹]

بررسی مسائل تفسیری در نهج البلاغه (قرآن شناسی)

اشاره

تفسیر قرآن کریم و شناخت آیات نورانی آن، کاری ساده و برای همه‌ی افراد ممکن نخواهد بود. گرچه ظواهر آیات قرآن را بسیاری از مردم با کمک فرهنگ نامه‌ها و ترجمه‌های گویا می‌توانند درک نمایند اما کشف اهداف اصلی قرآن کریم و معانی عمیق آن احتیاج به شرائط و ویژگی‌های گوناگون دارد که برای بسیاری از محققان و پژوهندگان بشری فراهم نیست مانند:

۱- اول- طهارت جسم و جان

۲- دوم- عصمت و عدم آلودگی به گناهان «در غفلت و هشیاری»

۳- سوم- علم غیب و گشوده بودن درهای علوم الهی

۴- چهارم- هم سطح بودن با وحی و مفاهیم بلند و والای آیات الهی

۵- پنجم- آگاهی به معانی ظاهری و باطنی آیات

۶- ششم- فراگیری بدون واسطه از رسول خدا گرامی اسلام (ص).

۷- هفتم- آشنائی با ظاهر و باطن و ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه قرآن کریم

[صفحه ۱۴۰]

و می‌دانیم که شرائط و ویژگی‌های یادشده را هیچکس جز ۱۴ خورشید تابناک معصومین (علیهم‌السلام) ندارند.

و تنها اهل بیت عصمت و طهارت هستند که می‌توانند به تفسیر و ارزیابی قرآن کریم پردازند.

آنها بودند که به نعمت علم غیب و عصمت برای تکامل و هدایت انسانها مفتخر گردیدند.

و آنگاه آیات الهی را از رسول گرامی اسلام (ص) فراگرفتند و به تفسیر و تبیین آن پرداختند بنابراین تفسیری بهتر و سالم‌تر و

اساسی‌تر از تفسیر امامان معصوم (ع) و نهج‌البلاغه وجود ندارد. که از ارزش‌های والای سلامت و اصالت بر خوردارند، این این امام

علی (علیه‌السلام) است که در خطبه ۱۹۲ نهج‌البلاغه می‌فرماید:

اری نور الوحی و الرساله

(بهنگام نزول جبرئیل و آوردن آیات قرآن من نور وحی الهی را مشاهده می‌کردم).

و اشم ریح النبوه

(من بوی عطر آگین نبوت را استشمام می‌کردم).

و رسول خدا (ص) فرمود:

انك تسمع ما اسمع و تری ما آری

(ای علی (ع) تو می‌شنوی آنچه را که من می‌شنوم و می‌بینی آنچه را که من می‌بینم).

امام علی (ع) به یکی از مدعیان دروغین تفسیر فرمودند:

آیا تو ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه قرآن را می‌شناسی که ادعای تفسیر قرآن داری؟

سپس فرمود:

[صفحه ۱۴۱]

من شما را با ناسخ و منسوخ و آیات مکی و مدنی آشنا می‌سازم. [۲۹].

۱- مطالعه‌ی کامل نهج البلاغه و استخراج مباحث تفسیری

. الف- مباحث مخصوص تفسیر قرآن.

. ب- مباحث مربوط به قرآن شناسی (ارزش و عظمت قرآن).

. ج- مباحث و تذکراتی که با تفسیر قرآن ارتباط دارند.

. د- مباحث و تذکراتی که به شرایط تفسیر و مفسرین مربوط می‌شود.

۲- استخراج آیات قرآنی که در نهج البلاغه آمده است.

الف- علل مطرح کردن آیات

ب- شناخت زمینه‌های اساسی بحث

۳- مطالعه‌ی آیات استخراج شده در تفاسیر اسلامی

۴- ارزیابی و بررسی نهائی از دیدگاه نهج البلاغه

بدیهی است که اجرای طرح یاد شده یکی از تفاسیر ارزشمند شیعه خواهد شد که از سرچشمه‌ی علوم علوی پر بار گردیده و با

رهنمودهای آن بزرگ انسان الهی انجام پذیرفته است

[صفحه ۱۴۲]

استخراج شان نزول خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها

۱- بررسی علل پیدایش خطبه‌ها

۲- کشف زمینه‌های مناسب برای امام (علیه السلام)

۳- کشف زمان و مکان صدور خطبه‌ها

(به کلید ۲۱ ص ۱۴۳ کتاب کلیدهای شناسائی نهج البلاغه مراجعه شود).

[صفحه ۱۴۳]

شناخت مخاطب‌های نهج البلاغه

۱- مخاطب‌های دوست و آشنا و بررسی زندگانی آنها

۲- مخاطب‌های دشمن و بررسی زندگانی آنها

۳- مخاطب‌ها در قرون گذشته

۴- مخاطب‌های مربوط به نسل‌های آینده

۵- مخاطب‌های غیر انسانی

(به کلید ۲۳ ص ۱۵۵ کتاب کلیدهای شناسائی نهج البلاغه مراجعه شود).

[صفحه ۱۴۴]

بررسی جاذبه‌های نهج البلاغه

انواع جاذبه‌های نهج البلاغه بشرح زیر می‌باشد:

- ۱- جاذبه‌هایی که در میان اصحاب ایجاد شد و همه به گریه در آمدند (پس از شنیدن خطبه‌های ۹۱ و ۱۹۲ و ۱۹۳)
 - ۲- جاذبه‌هایی که در اصحاب خاص امام (ع) ایجاد شد و پس از شنیدن خطبه‌ی امام (ع) روح از بدنشان پرواز کرد (همام و خطبه ۱۹۳).
 - ۳- جاذبه‌هایی که در میان نظامیان ایجاد شد و یکباره از جا کنده شدند و صفوف دشمن را در هم شکستند ۰ مثل خطبه ۵۱ روو السیوف من الدماء).
 - ۴- جاذبه‌هایی که در میان دشمنان ایجاد شد و دست از مخالفت برداشتند و از جمله‌ی یاران امام شدند (مثل خطبه ۱۲۲ قبل از آغاز جنگ با خوارج)
 - ۵- جاذبه‌هایی را که متفکران غیر اسلامی به آن اشاره نمودند
 - ۶- جاذبه‌هایی که متفکران اهل سنت به آنها اعتراف کردند
- با بررسی کتب و آثار نویسندگان با تجربه‌ی بشری، در می‌یابیم کمتر کتابی است که انواع جاذبه‌ها را در خود جمع کرده باشد، هر کتاب و اثر ارزنده‌ای تنها از یک یا چند نظر جاذبه دارد و بخشی از

[صفحه ۱۴۵]

متفکران را مجذوب خود کرده است و همه‌ی کتاب‌هایی که بعنوان شاهکارهای علمی و هنری بزرگترین نویسندگان بشری معرفی شدند و جایزه‌های بزرگ گرفتند، تک بعدی محدود بوده و تنها برخی از جاذبه‌ها را در خود جمع کرده‌اند. اینجاست که نهج البلاغه را با هیچ کتابی نمی‌شود مقایسه نمود و هیچ فکر و قلمی یارای هم پروازی با آن را ندارد که فرمود:

و انا الامراء الکلام «خطبه ۲۳۳»

کمتر کتابی یافت می‌شود که جاذبه‌های معنوی را در کنار جاذبه‌های مادی گرد آورده باشد و با در بر داشتن انواع جاذبه‌ها، باز ساده و روان و قابل فهم و عموم مردم باشد و به هیچ طبقه‌ی خاص اجتماعی تعلق نداشته، اما برای همه‌ی طبقات قابل استفاده و ضروری باشد راست جاذبه‌های نهج البلاغه چگونگی‌اند که ادیب و شاعر و متکلم و فیلسوف و عارف و طبیعی دان و ریاضی دان و همه‌ی دانشمندان را مجذوب خود کرده است و هر کدام به قدر تشنگی خود از چشمه سار زلالش نوشیدند؟

کتابی که در هنگام صدورش دل‌ها را می‌لرزاند و روحيات عموم جامعه را عوض می‌کرد و دوستان خاص امام (ع) چون همام تاب و توان شنیدن آن را نداشته به ملکوت پر کشیدند و دشمنان را به اعتراف وادار کرد تا آنجا که معاویه را وادار به اعتراف نمود که از فصاحت و بلاغت علی (علیه‌السلام) سخن بگوید.

و اظهار نماید که: علی (ع) به قریش آبرو داده و فصاحت را در قریش زنده نموده است.

و بگوید:

مادر گیتی از آوردن فرزندی همانند علی (ع) عقیم است.

[صفحه ۱۴۶]

در طول ۱۴ قرن گذشته دل‌های عاشقان معارف الهی و دشمنان حق شناس را همچنان مجذوب خود کرده است هنوز هم جاذبه‌های ادبی، هنری، عرفانی، علمی خود را حفظ نموده و بشریت عصر ما را نیز به خود می‌خواند.

در طول قرون گذشته و هم اکنون چراغ روشن و روشنگر راه انقلابیون آزادیخواه و مبارزان استقلال طلب بوده و هست.

دیروز کتاب نهج البلاغه سند جرم روحانی و دانشجو در دادگاه‌های شاه بود.

امروز هم در عراق و ترکیه و فرانسه و کشورهای آفریقائی سند جرم مبارزان محسوب می‌شود.

و زندانهای طویل المدت بهمراه دارد.

که دانشجویان اسلامی را بجرم داشتن نهج البلاغه در خوابگاهشان کتک می‌زنند و بجرم خواندن نهج البلاغه در ترکیه امنیت ندارند.

و پس از پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری فرزند راستین علی (علیه السلام)، امام خمینی (روحی له الفداء) نهج البلاغه به دنیا معرفی شده و دل‌های جهانیان را مجذوب کرده است.

و هر گونه کتاب و جزوه و خط و ربطی را کنار زده و اثبات کرده است که مبارزه جهان تنها با هدایت نهج البلاغه می‌تواند قیام کنند و تداوم دهند و پیروز گردند و اصالت خود را حفظ نمایند.

و هم اکنون نیز فقیه و فیلسوف و عارف و انقلابی و ادیب و طبیعی دان و روانشناس و سیاستمدار، همه و همه جیره خوار سفره‌ی پربرکت این چشمه سار جاری علوی می‌باشند.

اما آیا عوامل مزدور اسعمار و انتخاب کنندگان کتابهای نمونه

[صفحه ۱۴۷]

سال و اهداء کنندگان جایزه نوبل نامی از نهج البلاغه بمیان آورده‌اند؟ معلوم است چرا؟

روش بررسی جاذبه‌های نهج البلاغه

۱- کشف و شناسائی انواع جاذبه‌هایی که برای انسانها مطرح است.

۲- کشف و شناسائی کتابهایی که شهرت جهانی دارند.

۳- کشف و شناسائی جاذبه‌های نهج البلاغه.

۴- بررسی و مقایسه‌ی جاذبه‌ها.

(در این رابطه به کتاب شناخت نهج البلاغه، مقاله نهم ص ۱۴۱ الی ۱۶۳ مراجعه فرمائید).

[صفحه ۱۴۸]

کشف و شناسائی ویژگی‌های نهج البلاغه

جاذبه‌های شگفتی آفرین نهج البلاغه، به ویژگی‌های حیرت زای این کتاب وحی گونه مربوط می‌شود که باید مورد مطالعه و شناسائی قرار گیرند از قبیل:

۱- ویژگی‌های معنوی نهج البلاغه.

۲- ویژگی‌های مادی «زیبائی عبارات و نظم کلمات و ... نهج البلاغه.

۳- ویژگی‌های هنری و ادبی.

۴- ویژگی‌های علمی (طرح اطلاعات علمی، تجربی که در طول ۱۴ قر زنده است).

۵- ویژگی‌های سیاسی (تحلیل‌ها و افشاگری‌های واقع بینانه)

۶- ویژگی‌های فوق عقل بشری (اخباریهای غیبی و آینده نگری‌ها).

کتابهای معروف و نوشته‌های بی نظیر بشریت یا بر اساس یک تئوری و فرضیه‌شکل گرفته‌اند و یا با طرح یک داستان موهوم رمانتیکی ظهور کرده‌اند، یا پیشگوئی‌های بی‌اساس را در خود گنجانده‌اند و یا برخی از واقعیت‌ها را نتوانسته‌اند کشف و تحلیل نمایند.

[صفحه ۱۴۹]

نویسنده‌ی ادیب و توانائی در فلان گوشه‌ی جهان، باورهای خود را با زیباترین عبارات بشکل کتابی نوشته است که بسیاری از آن فرضیه‌ها، دروغین از آب در آمد و البته برخی نیز لباس عمل پوشید و کتاب او نیز بنام بهترین اثر برنده بهترین جایزه نیز گردید و یا دانشمندی در محافل علمی بزرگ جهان توانسته است برخی از علوم و واقعیت‌ها را به زیور قلم بیاراید و حرکت و تحولی چشم گیر در جامعه خود پدید آورد، اما در مقایسه با نهج البلاغه، تک بعد و محدودند و تعلق به همه‌ی زمان‌ها ندارند و برای همه‌ی نسل‌های بشریت قابل استفاده نمی‌باشند.

نهج البلاغه یک کتاب معمولی نیست که با ذهنیت یک نویسنده در گوشه‌ای از جهان، دور از واقعیت‌های جامعه نوشته شده باشد و برای طرح فرضیه‌ها و تئوری‌ها دویین نگردیده است کتابی است که از واقعیت‌ها و حقیقت‌های ثابت سخن می‌گوید و رهنمودهای آن با بهره‌گیری از وحی الهی در عینیت جامعه اسلامی شکل گرفته است. به باورهای فطری تکیه دارد و از حق جوشیدن آغاز می‌کند، دردها را همراه با درمان‌های اساسی می‌شناسند و راه حل‌های ضروری را در از میان برداشتن بن بست‌ها ارائه می‌فرماید و همیشه قابل اجراء است نور است و روشنائی می‌آفریند و در جاودانگی و بالندگی نظیر ندارد.

در بررسی‌ها و اظهار نظرها، میزان و ترازوی سنجش دارد و آن را می‌شناساند.

و رد تحلیل‌ها به واقعیت‌ها تکیه می‌کند که جاویدند و بی‌همتا.

در ارزیابی و بررسی‌ها به اصول ثابت عقیدتی، علمی، توجه دارد که بی‌تزلزلند و زوال ناپذیر.

و در آینده‌نگری‌ها و اخبار غیبی، منبع راستین همیشه جاوید علم غیب دارد که از آن منبع می‌جوشد و در برابر کجی‌ها می‌خروشد

[صفحه ۱۵۰]

که اختصاص به پیامبران الهی و امامان (علیهم‌السلام) راستین دارد و در بحث‌ها و بررسی پدیده‌ها علت یابی می‌کند و دست پیدای پروردگار را می‌بیند و همه جا به معرفی آن می‌پردازد.

چون از نعمت «عصمت» برخوردار است، صداقت دارد.

و با برخورداری از علم غیب سلامت و اصالت آن جاودانه است و آینده و آیندگان را آنگونه که هستند و خواهند بود معرفی می‌کند.

و چون علم و آگاهی امام (ع) لدنی است و بهمهی جوانب مسائل ضروری، نظ می‌دوزد سخنان امام (ع) جامعیت دارد و به نعمت جامعیت، جاودانه می‌ماند.

و چون با نور علم الهی می‌نگرد «هست‌ها» را بدرستی می‌بیند و می‌یابد و بهمین دلیل فقط او می‌تواند «بایدها» را تشخیص داده معرفی فرماید.

«تو ترازوی احد خو بوده‌ای

بل زبانه هر ترازو بوده‌ای»

و چون از حق است و از جانب او پیام دارد، همه را بحق می‌خواند و هدفداری صحیح را از او باید آموخت و هدف‌ها را در رابطه با او باید تصحیح نمود.

با توجه به دلائل و ویژگیهای یادشده، نهج البلاغه و قرآن کریم و دیگر منابع روائی، الگوی واقعی و ترازوی سنجش حقیقی و میزان هر گونه بایدها و نبایدهای بشریت می‌باشند و بشریت را جز این، راه دیگری نیست از این روست که می‌گوئیم:

راز بگشا ای علی مرتضی

ای پس از سوء القضاء حسن القضاء

(به کتاب شناخت نهج البلاغه، مقاله‌ی نهم ص ۱۴۱ الی ۱۶۳ مراجعه فرمائید).

[صفحه ۱۵۱]

استخراج حکم‌های امام در نهج البلاغه

اشاره

ما که در پی کشف احکام الهی تلاش می‌نمائیم و در بررسی‌های فقهی احکام الهی را دنبال می‌کنیم و می‌خواهیم بدانیم که وظیفه ما چیست؟ روش ۲۶ (استخراج حکم‌های امام (ع) در نهج البلاغه) اهمیت بسزائی دارد و نقش قابل توجهی در بررسی‌های فقهی ما خواهد داشت، زیرا همانگونه که در روش‌های گذشته اشاره کردیم، نهج البلاغه در عینیت جامعه‌ی اسلامی و اداره‌ی جامعه‌ی توحیدی شکل گرفته است و احکام صادره از طرف امام (ع) در رابطه با اصلاح و بازسازی جامعه و رفع نابرابری‌ها و از میان برداشتن فساد و کجی‌ها و اجرای عدالت اجتماعی تحقق پذیرفته است که همواره برای بشریت تشنه‌ی حقیقت ضروری است، مخصوصاً برای نهضت‌ها و انقلاب‌های رهائی بخش پس از پیروزی و تشکیل حکومت عدل، جنبه‌ی حیاتی دارد و اگر احکام صادر جرح و تعدیل شوند و از نظر سند و دلالت مورد ارزیابی دقیق قرار گیرند، تحول چشم گیری در فقه و بررسی‌های فقهی مربوط به حکومت و دولت خواهد داشت.

روش استخراج احکام نهج البلاغه

۱- مطالعه‌ی کامل نهج البلاغه و جمع آوری اوامر و نواهی موجود در آن.

[صفحه ۱۵۲]

۲- استخراج احکام صادره از طرف امام (ع) (بایدها و نبایدها نهج البلاغه).

۳- تشخیص احکام حکومتی و غیر حکومتی.

۴- تشخیص احکام موقت و محدود به زمان و مکان و شرائط خاص آن زمان با احکام عمومی و جاویدان.

۵- تشخیص احکام مربوط به دولتمردان و کارگزاران حکومتی با احکام فردی.

۶- تشخیص احکام ارشادی و اخلاقی با احکام واجب الهی.

۷- بررسی احکام جمع آوری شده از نهج البلاغه از دیدگاه قرآن کریم.

۸- بررسی احکام جمع آوری شده از نهج البلاغه از دیدگاه معیارهای فقهی.

۹- بررسی احکام جمع آوری شده از نهج البلاغه از دیدگاه روایات اسلامی.

[صفحه ۱۵۳]

کشف و شناسایی رسالت نهج البلاغه

هر کتاب و اثری، دارای رسالت و پیام مخصوصی است ه سیستم فکری مولف و صاحب اثر را روشن می‌سازد، در مباحث گذشته متذکر شدیم که جاذبه‌ها و ویژگیهای شگفتی آفرین این کتاب وحی گونه، همه طبقات فکری جوامع بشری را مجذوب خود ساخته است، حال می‌پرسند:

نهج البلاغه چه کتابی است؟

و رسالت آن کدام است؟

و آیا در جهان معاصر ما پیام و رسالتی دارد یا نه؟

برای پاسخ دادن به سئوالات فوق باید به کشف و شناسائی رسالت نهج البلاغه روی بیاوریم و مباحث ارزنده‌ی آن را به دقت بررسی نمائیم تا اهداف اصلی اما (ع) برای همگان روشن گردد در این رابطه روش‌هایی مطرح است که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱- اول- مطالعه دوره‌ها اسم گذاری کلی مباحث (روش اول)

۲- دوم- استخراج مطالب موجود در نهج البلاغه و تنظیم و سازماندهی آنها (روش دوم).

[صفحه ۱۵۴]

۳- سوم- استفاده از فن مطلب یابی (روش چهارم).

پس از استخراج و سازماندهی مباحث نهج البلاغه باید به نوع میزان تکرار و عدم تکرار آنها توجه نمود تا روشن شود تکیه گاه‌های اصلی امام (ع) کدامند؟ از قبیل:

۱- توجه به نوع احکام صادره که بیشتر اخلاقی است یا سیاسی و اقتصادی؟

۲- توجه به تذکرات و هشدارها

۳- توجه به میزان تکرار مباحث و تذکرات

۴- توجه به نوع پیام‌ها و دستورالعمل‌ها

۵- توجه به میزان حساسیت امام (علیه السلام) و عدم آن

در نتیجه در می‌یابیم که امام علی (علیه السلام) بیشترین توجه را به انسان و تکامل همه جانبه‌ی او در پرتو اسلام و قرآن دارد و رسالت نهج البلاغه انسان سازی و زنده کردن ارزش‌های اخلاقی است.

همان رسالتی که جهان معاصر تشنه کام و سرگردان، بدنبال آن می‌دود و در حصارهای آهنین مکاتب دروغین مادی و بشری، به آن دسترسی ندارد.

همان رسالت بزرگی که پیامبران و رهروان الهی برای تحقق آن تلاش کرده‌اند و با استعمار گران. مستبدان زمان خود به نبرد بر خواسته‌اند.

همان آرزو و ایده آل همه‌ی انسانها که برای حفظ و پاسداری از آن، قربانی‌ها داده‌اند.

و چه رسالت بزرگی که از دیدگاه نهج البلاغه، اعزام انبیاء و

[صفحه ۱۵۵]

ابلاغ احکام الهی و تدوین قانون اسلام و تاسیس حکومت و تعیین امامت و تداوم رهبری معصوم (علیه السلام) همه و همه برای تکامل و سعادت ابدی انسانهاست.

«برای اطلاع بیشتر به کتاب شناخت نهج البلاغه مقاله‌ی هشتم ص ۱۲۱ الی ۱۴۰ مراجعه فرمائید».

[صفحه ۱۵۶]

تفسیر نهج البلاغه با نهج البلاغه

تفسیر نهج البلاغه با نهج البلاغه، مانند «تفسیر قرآن با قرآن» روشی است که رسول گرامی اسلام (ص) و امامان معصوم (علیهم السلام) و امام علی (ع) یادمان داده‌اند و در تفسیر قرآن از دوره‌های آغازین اسلام متداول بوده است و در عصر ما مرحوم علامه طباطبائی این روش را در تفسیر قرآن کریم بنحو احسن مورد استفاده قرار داده‌اند.

تفسیر نهج با نهج یعنی:

- . سؤال‌ها را از نهج البلاغه و جواب آن را نیز از نهج البلاغه استخراج کنیم.
- . کلیات بحث از نهج البلاغه و استخراج جزئیات آن نیز از نهج البلاغه باشد.
- . اصل بحث و استخراج جوانب گوناگون آن از نهج البلاغه تحقق یابد.
- . کشف تشابهات از نهج البلاغه و ارزیابی آنها نیز بوسیله محک‌های نهج البلاغه صورت پذیرد.

[صفحه ۱۵۷]

. تفسیر واژه‌ها و ارزیابی مسائل نهج البلاغه با کمک نهج البلاغه انجام گیرد.

ره آورد تفسیر نهج با نهج

- ۱- با بکارگیری این روش، تفسیرهای انحرافی و دروغین مطرح نخواهند شد.
 - ۲- با بکارگیری این روش، هرگونه تزلزل و اضطراب از بین می‌رود.
 - ۳- با بکارگیری این روش، از هرگونه التقاط گرائی و تحمیل نظریات شخصی محفوظ می‌مانیم و همه جا نظریات امام (ع) اصالت دارند.
 - ۴- با بکارگیری این روش، مباحث ما از سلامت و اصالت مطلوبی برخوردارند.
 - ۵- با بکارگیری این روش، اهداف اصلی امام (ع) کشف می‌گردند.
 - ۶- با بکارگیری این روش، هرگونه قیاس و تفسیر به رای نفی می‌گردد.
 - ۷- با بکارگیری این روش، از تفسیر واقعی نهج البلاغه برخوردار می‌گردیم.
- زیرا که:

آفتاب آمد دلیل آفتاب

گر دلیلت باید از وی رخ متاب

روش تفسیر نهج البلاغه

اول- انتخاب موضوع (حکمت، دنیا)

[صفحه ۱۵۸]

- دوم- استخراج موضوع انتخابی از نهج البلاغه
 - سوم- استخراج واژه‌های مشترک (جهاد، قتال)
 - چهارم- استخراج همه‌ی جوانب موضوع انتخابی.
 - پنجم- کشف رابطه‌ها (مباحث دیگری که نوعی با موضوع انتخابی ما در رابطه می‌باشد)
- مراحل یادشده را یا با مطالعه دوره و یا با کمک المعجم المفهرس به انجام می‌رسانیم.

بازسازی و پرداختن

پس از استخراج موضوع انتخابی و جوانب گوناگون آن از نهج البلاغه، باید برای تحقیق مطلوب و نتیجه گیری درست، به بازسازی و پرداختن آن روی بیاوریم مانند:

الف- طرح احتمالات.

ب- بررسی هر یک از احتمالات از دیدگاه نهج البلاغه و نفی و طرد یا اثبات و قبول آن.

ج- جمع بندی و نتیجه گیری از دیدگاه نهج البلاغه.

نمونه‌ها

نکوهش از دنیا» ۱

در برخی از خطبه‌ها دنیا مورد نکوهش امام قرار گرفته است

. طرح احتمالات و بررسی آن‌ها در نهج البلاغه

۱- آیا امام دنیا را قبول ندارد؟ اگر آری پس چرا رئیس یک حکومت الهی است؟ و زندگی می‌کند و زن و فرزند دارد؟ این

سؤال را از نهج البلاغه می‌کنیم و همراه با بررسی

[صفحه ۱۵۹]

واژه‌ی دنیا، امام پاسخ می‌دهد که:

. دنیا خلق خداست

. نردبان ترقی انسان است

. مزرعه آخرت است و محل خود سازی

امام به شخصی که در حضور او دنیا را مذمت کرده است تند می‌شود و او را سرزنش می‌کند که دنیا را نکوهش نکند (پس دنیا

بطور مطلق نکوهش نشده است).

۲- آیا دنیا را قبول دارد که تعریف می‌کند؟

می‌بینیم که بطور مطلق قبول ندارد و در موارد فراوانی به نکوهش آن می‌پردازد.

۳- پس نکوهش و تعریف چرا؟

باز بسراغ نهج البلاغه می‌رویم امام (ع) خود پاسخ می‌دهند که:

الف- دنیا خلق خدا و یکی از نعمت‌های عظیم الهی است و همه‌ی ترقیات و سعادت ما به دنیا بستگی دارد و به بهترین وجه ممکن

باید از آن بهره برداری حلال کرد

ب- اما دنیا و زیباییهای آن فریبنده و غافل کننده است که اگر انسان دقت نکند، خودسازی ننماید و در چهارچوب قوانین الهی

حرکت ننماید به فساد و تباهی کشانده می‌شود و همه‌ی ارزش‌های او سقوط می‌کنند که مورد نکوهش است پس تعریف و

نکوهش به نوع بهره برداری و زندگی ما مربوط می‌شود.

. نمونه‌ها- (مباحث خطبه‌ی ۲۲۸)

لله بلاء فلان فلقد قوم الاود و داوی العمد (خداوند به او پاداش خیر دهد که کجی‌ها را راست کرد و بیماریها را درمان نمود)

[صفحه ۱۶۰]

این شخصی چه کسی است که امام دارد او را مطرح می‌کند؟ و اینگونه او را می‌ستاید؟

الف- مورخان و شارحان شیعه می‌گویند، مالک اشتر یا سلمان فارسی و یا رسول گرامی اسلام است.

ب- برخی از مورخان اهل سنت در گذشته و حال ادعا می‌کنند که این شخص عمر خلیفه‌ی دوم است. چه باید کرد؟ و چگونه باید شخص مورد نظر امام را شناخت، نقل‌ها اختلاف دارد و تاریخ نیز دچار انحراف و اختلاف می‌باشد و اظهار نظرهای علماء و شارحان نیز متفاوت است تنها روش صحیح حل این مشکلات خود نهج البلاغه می‌باش اما چگونه؟

۱- باید تعریف‌ها و ستایش‌های امام (ع) را استخراج نمود که چه کسانی را ستوده است؟

۲- باید نکوهش‌ها و افشارگیهای امام (ع) را مورد توجه قرار داد که چه افرادی را در چه رابطه‌هایی مورد نقد و نکوهش قرار داده است.

با توجه به نهج البلاغه و موارد ستایش و نکوهش افراد، این شخص یکی از یاران صادق امام، سلمان فارسی یا ملک اشتر باید باشد که در مباحث دیگر نهج البلاغه اینگونه مورد ستایش قرار گرفته‌اند و عمر خلیفه دوم قطعا در خطبه ۲۲۸ مورد توجه امام نیست زیرا امام (ع) در خطبه‌ی سوم نهج البلاغه، خلیفه دوم را مورد نکوهش قرار داده و کودتای او را و غضب خلافت را و خشونت‌های مصیبت بار او را مورد ارزیابی قرار داده‌اند و خط و سیر فکری او را باطل شمرده‌اند چگونه ممکن است در خطبه ۲۲۸ بفرماید که او پایه‌های دین را استوار نمود و کجی‌ها را راست کرد؟

[صفحه ۱۶۱]

امام علی (ع) در خطبه سوم می‌فرماید: او کجی‌ها و انحرافات را پایه‌گذاری نمود و باعث انحراف امت اسلامی از خلافت بحق امامان معصوم (علیهم‌السلام) شد.

می‌بینیم که خود نهج البلاغه با ادعای برخی از مورخان و شارحان اهل سنت مخالف است.

آیا می‌توانیم در برابر نص صریح خطبه‌ی سوم نهج البلاغه، اجتهاد کنیم؟ و یک ادعای بی‌اساس و بدون دلیل را مطر نمائیم؟ (اشتباهی که بعضی از شارحان شیعه نیز مرتکب شدند) با صرف نظر از روش تفسیر نهج با نهج، تاریخی طبری در نقل این فراز تردید دارد و می‌گوید اینگونه از کلمات و عبارات را خواهر خلیفه دوم پس از مرگ او ایراد کرد که یکی از شاهدان، آن را در مجلس امام (ع) نقل کردند و امام (ع) با تعجب و حالتی انتقاد آمیز آن عبارات را تکرار می‌فرمود و خواهر عمر را مورد نکوهش قرار داد که چرا چنین قضاوت‌های دروغینی دارد. [۳۰].

(برای اطلاع بیشتر به کلیدهای شماره‌ی ۱۳ و ۸ و ۷ و ۶ و ۳ کتاب کلیدهای شناسائی نهج البلاغه مراجعه کنید).

[صفحه ۱۶۲]

کشف و شناسائی استدلال‌های امام

اشاره

شناسائی انواع استدلال‌هایی که در نهج البلاغه آمده است، اثر بسیار چشم‌گیری در فهم و تدریس مبانی اعتقادی دارد، تا اصول عقائد اسلامی را بگونه‌ای مستدل مورد ارزیابی قرار داده و از هر گونه تقلید و دنباله‌روی بپرهیزیم

پس از شناسائی و استخراج استدلال‌های موجود در نهج البلاغه متوجه می‌شویم که آنها در سطوح مختلفی قرار دارند مانند:

۱- استدلال‌های قابل فهم عموم مردم

۲- استدلال‌هایی که در سطح دانشمندان و علماء اسلامی است.

۳- استدلال‌هایی که فقط خواص اصحاب آن حضرت می‌توانستند از آنها تسافده نمایند (مانند خطبه اول و ۹۱ و ۸۳ و ۱۹۲ و ...) با توجه و دقت در سطوح متفاوت و استدلال‌ها، با این این حقیقت آشنا می‌گردیم که مخاطبین و شاگردان و اصحاب امام (ع) در سطوح گوناگونی قرار داشتند.

برخی مباحث عمومی و ساده را می‌فهمیدند

[صفحه ۱۶۳]

و بعضی دیگر می‌توانستند استدلال‌های محکم و متنوعی را درک و مورد بهره‌برداری قرار دهند. و دسته‌ای دیگر از توان و قدرت فکری بی‌نظیری برخوردار بودند که امام (ع) در سطح بالائی با آنها سخن می‌گفت. راستی چه کسی می‌تواند ادعا کند که قسمت اول خطبه‌ی ۱ نهج‌البلاغه را فهمیده است؟ و می‌تواند در معارف بلند خطبه‌ی ۹۱ و ۸۳ به شناگری پردازد؟

انواع دلیل و برهان در نهج‌البلاغه

۱- برهان حسی

۲- برهان عقلی

۳- برهان فلسفی

اقسام یاد شده را با عنوان برهان نظم، علیت، هدایت، برهان وجود، فطرت، هدفداری در نظام، می‌توان مطرح کرد و برای هر یک ده‌ها خطبه و نامه و حکمت‌های نورانی را مورد استشهاد قرار داد.

حقیقت دیگری که پس از بررسی استدلال‌های نهج‌البلاغه روشن می‌شود این است که امام (ع) در مباحث نهج‌البلاغه بیشتر از روش‌های حسی و استدلال‌های قابل مشاهده استفاده نموده و انواع دیگر استدلال‌ها را کمتر بکار گرفته‌اند یعنی روش قرآن کریم را در شیوه‌های استدلال‌الگو قرار داده و مانند وحی الهی حرکت خود را بازسازی نموده‌اند که به برخی از علل وجودی آن اشاره می‌کنیم:

الف- اکثر مخاطبین امام (ع) توده‌ی مردم بودند که تنها روش قابل استفاده‌ی آنها «روش حسی» است.

ب- روش حسی قابل فهم و درک عموم طبقات فکری است.

[صفحه ۱۶۴]

که روش‌های دیگر، این ویژگی عمومی بودن را ندارند

ج- در استدلال‌های حسی، مطالب بگونه‌ای مجسم و قابل مشاهده، به اثبات می‌رسند که کمتر به جای تردید و اضطراب فکری است.

چگونگی شناسائی استدلال‌های نهج‌البلاغه

۱- آشنائی با مباحث فلسفی و منطقی و کلامی

۲- آشنائی با انواع استدلال‌ها، حسی و عقلی و فلسفی و ...

۳- جمع آوری انواع استدلال‌ها، از کتب فلسفی و عقیدتی

۴- مطالعه‌ی کامل نهج‌البلاغه

۵- استخراج انواع استدلال‌های امام (ع) در نهج البلاغه

۶- شناخت شیوه‌های بکارگیری استدلال‌ها

[صفحه ۱۶۵]

شناخت تکیه گاه‌های امام در نهج البلاغه

اشاره

کسی که در برابر جهان استکبار و استعمار قد علم می‌کند و در برابر تمام توطئه‌ها می‌ایستد و با هیچکس و هیچ خط و ربطی در راه باطل سازش نمی‌کند و هر گونه انحراف و کجی را با قاطعیت و شدت می‌گوید و در مقابل تمام احزاب شرک و کفر و نفاق یک تنه به دفاع و جهاد بر می‌خیزد و همه ضعیفان و محرومان و پا برهنه را به فریاد و قیام دعوت می‌کند، باید دید تکیه گاه‌های او کدامند؟ و با تکیه بر کدام قدرتی اینگونه می‌خروشد که:

و الله لو تظاهرت العرب علی قتالی لما ولیت عنها

(بخدا قسم اگر همه‌ی عرب در جنگ با من هماهنگ شوند و هجوم آورند یک تنه در مقابلشان خواهم ایستاد و از میدان تبرد نمی‌گریزم) [۳۱].

شناخت تکیه گاه‌های امام (ع) در جنگ و صلح، در تنهایی و

[صفحه ۱۶۶]

قدرتمند در خانه و جامعه، در سلامت و بیماری، برای همه‌ی انسانها ضرورت دارد تا راه حل‌های مناسب را بشناسند و چون مولی خود به مقابله با مشکلات بپردازند.

این روش برای مبارزان آزادی خواه و مجاهدان در محاصره‌ی استکبار جهانی، بسیار ضروری و سرنوشت ساز است.

که دل به چه خوش سازند؟

و چشم امیدواری به کدامین قدرت بدوزند؟

و برای ما و فرزندان داغدار فرزند راستین علی (علیه السلام) موسس جمهوری اسلامی ایران، امام خمینی (روحی له الفداء) حیاتی و

آینده ساز است که پس از امام چگونه به جنگ مشکلات جهانی برویم؟

و تکیه گاه‌های ما چه قدرت‌هایی می‌توانند باشند؟

هر چه با این دیدگاه به مباحث نهج البلاغه می‌نگریم با جاذبه‌های قوی تری روبرو می‌گردیم که باید تکیه گاه‌های امام علی (ع) را

بیشتر و بهتر مورد ارزیابی قرار داده، رمز مقاومت‌ها و شجاعت‌ها و ایثارگری‌ها را بدانیم و در آینده‌ی انقلاب همه‌ی آنها را بکار

بندیم.

چگونگی استخراج تکیه گاه‌ها

۱- آشنائی با کانال‌های قدرت سیاستمداران جهان

۲- شناخت انواع قدرت‌ها و تکیه گاه‌ها

۳- شناخت علل وابستگی نهضت‌ها و احزاب سیاسی

۴- مطالعه‌ی دوره‌ی نهج البلاغه

۵- کشف موضع گیریها امام در برابر خطرات و مشکلات

۶- کشف موضع گیریهای امام در برابر قدرت‌های بزرگ

[صفحه ۱۶۷]

الف- در برابر مشکلات و خطرات، امام (ع) چه مسائلی را مطرح می‌فرماید؟

ب- در برابر قدرت‌های بزرگ توجه ما را بکدامین قدرت جلب می‌نمایند؟

ج- روح امیدواری امام از چه کانال‌هایی منشاء می‌گیرد؟

۷- استخراج و کشف تکیه گاه‌های امام (علیه‌السلام) مانند:

. ایمان به الله

توجه به قدرت لایزال الهی

. توجه به حاکمیت مطلقه خدا و نیروهای غیبی

. توجه به حضور ملائکه الهی و نقش آنها در زندگی انسانها

. توجه به اجر و پاداش اخری (قیامت)

. توجه به مسئولیت‌های الهی، اجتماعی

. روح شهادت طلبی، که عامل رشادت‌ها و پیش روی‌هاست

. توجه به قدرت مردمی و بپاخاستن توده‌ها و بکارگیری نیروی مردم در مبارزه با کجی‌ها

امام در این رابطه فرمودند:

و لکنی اضرب المقبل الی الحق المدبر عنه

(من با کمک طرفداران حق، باطل گرایان و مخالفان حق را می‌کوبم و از میان بر می‌دارم) [۳۲].

[صفحه ۱۶۸]

بررسی جامعیت نهج البلاغه

اشاره

تالیفات بشری هر کدام در یکی از مسائل علمی، سیاسی، اقتصادی و ... اظهار نظر نموده و در آن رابطه تهیه و تدوین شده‌اند.

کمتر کتابی است که به همه‌ی نیازمندیهای فرد و جامعه نظر دوخته باشد.

و برای تمام بن بست‌های فکری و اجتماعی انسان راه حل‌های مناسبی را مطرح کرده باشد.

و طرح و راه حل‌های آن تداوم یافته و برای تمام قرون و اعصار قابل اجراء و استفاده باشد این واقعیت شگرف را در کتب آسمانی

و منابع روایی امامان معصوم (ع) و نهج البلاغه می‌نگریم که از یک جامعیت معجزه آسائی بر خوردارند.

. انسان را در تمام ابعادش می‌نگرند

. و به همه‌ی نیازمندیهای مادی و معنوی، فردی و اجتماعی او توجه کامل دارند.

. انسان را می‌شناسند و درد و درمان او را بخوبی می‌شناسانند.

. سعادت و کمال انسان را می‌دانند و راه‌های رسیدن به تکامل واقعی را معرفی می‌کنند.

[صفحه ۱۶۹]

. آفات تکامل و رشد انسان را بخوبی شناخته و راه‌های مقابله با آنها را از نظر تئوری و عملی بخوبی آموزش می‌دهند. با توجه به واقعیت‌های یاد شده بررسی «جامعیت نهج البلاغه» یکی از روش‌های ارزنده‌ی تحقیق در منابع روایی است که ره آورد ارزشمندی به‌رماه دارد و زمینه‌های مطرح شدن و استفاده‌ی درست این نسخه‌ی شفافبخش را فراهم می‌کند.

روش بررسی جامعیت نهج البلاغه

از نظر رشد و تکامل

- ۱- کشف نیازهای مادی و معنوی انسان
- ۲- کشف نیازهای مادی و معنوی فرد و جوامع بشری
- ۳- جمع آوری و تنظیم نیازها و نیازمندیهای انسان
- ۴- مطالعه‌ی کامل نهج البلاغه
- ۵- استخراج راه‌حل‌ها و روش‌های رفع نیازمندیها

شناخت آفات و روش‌های درمان

- ۱- کشف و شناسایی آفات و بیماریهای جسمی و روانی انسان
 - ۲- کشف و شناسایی آفات و بیماریهای اجتماعی
 - ۳- تنظیم و جمع آوری آفات و موانع رشد فرد و جامعه
 - ۴- مطالعه‌ی کامل نهج البلاغه
 - ۵- استخراج روش‌های درمان و راه‌های مقابله با آفات
- پس از تداوم کشف نیازها و آفات و راه‌های درمان و به‌روزی
- [صفحه ۱۷۰]

انسان، آنگاه این واقعیت به اثبات می‌رسد که:

جامعیت نهج البلاغه چون جامعیت قرآن کریم و دیگر منابع روایی قابل انکار نیست. و کمتر کتاب و نوشته‌ای می‌تواند چنین جامع و کامل به مسائل فرد و جامعه بپردازد.

و همه می‌دانیم که نهج البلاغه مجموعه کامل سخنان امام (ع) نیست و علامه بزرگوار سید رضی با امکانات موجود آن روزگاران و با اعمال ذوق و سلیقه ادبی و سیاسی خود، این مجموعه‌ی گرانقدر را سازماندهی نمود، در صورتی که سخنان و خطبه‌های امام بسیار فراوان و پر بار است و اگر از تمام منابع روایی شیعه و اهل سنت استخراج گردد، تبدیل به یک دایره المعارف بسیار عظیم و جامعی خواهد شد. [۳۳].

. ابن جوزی می‌گوید:

حدود ۴۰۰ خطبه‌های امام (ع) در میان مردم موجود است. [۳۴].

. یعقوبی «از دانشمندان قرن سوم هجری است» در تاریخ معروفش می‌گوید:

مردم ۴۰۰ خطبه از خطبه‌های امام علی (ع) را حفظ کرد و در سخن رانی‌ها و زندگی روزمره‌ی خود از آنها استفاده می‌نمایند. [۳۵].

[صفحه ۱۷۱]

. و مسعودی (مورخ نامدار قرن سوم) نیز به این واقعیت اعتراف دارد. [۳۶].

به امید روزی که همه سخنان و کلمات علوی از لابلای هزاران جلد کتاب موجود جمع‌آوری شده و انسانها از این اقیانوس همیشه موج بهره مند گردند.

[صفحه ۱۷۲]

شناخت تاریخ زندگی امام و بررسی آن در نهج البلاغه

اشاره

همه‌ی مراجعه کنندگان به کتب و تالیفات مفید و ارزشمند بشری، ابتداء می‌خواهند نویسنده و پدید آورنده‌ی آن را بشناسند و با نوع تفکرات و سیستم فکری او آشنا شده، سپس به مطالعه‌ی آثار او پردازند.

در رابطه با تاریخ زندگی امام (علیه‌السلام) کتب تاریخی و منابع روایی فراوانی وجود دارد که دوست و دشمن به فضائل آن بزرگ انسان الهی اعتراف کرده‌اند، اما چه بهتر که از دیدگاه نهج البلاغه، به ویژگی‌های امام (ع) بنگریم و از اصالت و سلامت و جامعیت نهج البلاغه کمک بگیریم و فضائل امام را بدون هر گونه واسطه و فاصله‌ای، از زبان درر بارش استخراج کنیم.

روش استخراج تاریخ زندگی امام

۱- کتاب شناسی

الف- شناسائی کتب تاریخی

ب- شناسائی منابع روایی مربوط به زندگی امام (ع)

ج- شناسائی کتب تفسیری مربوط به زندگی امام (ع)

۲- مطالعه کتب شناسائی شده و استخراج تاریخ کامل زندگی امام (ع)

[صفحه ۱۷۳]

۳- تنظیم و بازسازی ره آورد مطالعات

پس از طی ۳ مرحله‌ی سرنوشت ساز که تا حدودی زوایای زندگی امام و تاریخ کامل آن حضرت را کشف کرده ایم، حال می‌توانیم با آگاهی و شناخت لازم به بررسی نهج البلاغه روی بیاوریم.

۴- مطالعه کامل نهج البلاغه.

۵- استخراج تاریخ زندگی امام (ع) و فضائل آن حضرت از زبان خودش.

۶- بررسی و ارزیابی اطلاعات تاریخی فراهم آمده از دیگر منابع روایی و تاریخی

اگر ۶ مرحله‌ی یاد شده را با رعایت ترتیب تکاملی آن دقیقاً مورد توجه قرار دهیم و سرانجام ملاک و الگوی بررسی ما نهج البلاغه باشد

الف: بسیاری از واقعیت‌های تاریخی را می‌توانیم کشف کنیم.

ب- بسیاری از تحریف‌ها و غرض ورزی‌ها را می‌شناسیم.
ج- فضائل و ویژگیهای امام آنگونه که بوده‌اند و وجود داشته‌اند را می‌توانیم بیابیم.
در پایان به برخی از موارد موجود در نهج البلاغه اشاره می‌کنیم:

- ۱- زندگی نوجوانی امام خطبه ۱۹۲.
- ۲- زندگی در منزل رسول خدا (ص) و تربیت آسمانی او خطبه ۱۹۲.
- ۳- زندگی معنوی و مشاهدات تجلیات وحی.
- ۴- زندگی در جاهلیت عرب و مشاهده انحرافات جاهلی.
- ۵- زندگی در هنگامه بعثت.
- ۶- امام و رویدادهای پس از بعثت.
[صفحه ۱۷۴]
- ۷- امام و رویدادهای هجرت و نقش اساسی در حفظ جان رسول خدا (ص).
- ۸- زندگانی و رویدادهای پس از هجرت.
- ۹- تاریخ زندگانی امام پس از تشکیل حکومت اسلامی رسول خدا (ص).
- ۱۰- امام و جنگ‌ها و دفاع‌های مقدس.
- ۱۱- امام و خطوط مقدم جبهه.
- ۱۲- امام و فرماندهی صحیح لشگریان اسلام.
- ۱۳- امام و طرح نظامی ابتکاری در شکست دشمنان اسلام.
- ۱۴- امام و قاطعیت در مبارزه.
- ۱۵- امام و حفظ اسلام و گسترش آن.
- ۱۶- امام و سرکوبی فتنه‌های یهود و مسیحیت آن دوران.
- ۱۷- امام و جانشینی موقت در ایام غیبت رسول خدا (ص).
- ۱۸- امام از دیدگاه رسول خدا (ص).
- ۱۹- فضائل فراوانی را که رسول خدا (ص) در میان مردم منتشر نمود.
- ۲۰- راه‌های اثبات امامت بحق امام (ع).
- ۲۱- علم و آگاهی به غیب.
- ۲۲- عصمت و پاکدامنی امام (ع).
- ۲۳- سبقت داشتن در ایمان و اسلام و جهاد.
- ۲۴- امام و واقعه‌ی اسف بار سقیفه و غصب خلافت.
- ۲۵- امام و افشای علل سقیفه.
- ۲۶- امام و افشای خط نفاق و دورویی‌ها.
- ۲۷- امام و ۲۵ سال سکوت انقلابی.
[صفحه ۱۷۵]
- ۲۸- امام و نظارت بر امور مسلمین.

- ۲۹- امام و ماجرای قتل عثمان.
 ۳۰- امام و رهنمودهای ارزنده‌اش به خلفاء ثلاثه.
 ۳۱- امام و ماجرای پس از قتل عثمان.
 ۳۲- امام و مدعیان دروغین خون عثمان.
 ۳۳- امام و ماجرای بیعت مردم.
 ۳۴- امام و اعلان مواضع حکومت عادلانه.
 ۳۵- امام و تشکیل حکومت اسلامی.
 ۳۶- امام و هجوم ناکثین و سرکوبی آنان (جمل).
 ۳۷- امام و هجوم قاسطین و سرکوبی آنان (صفین).
 ۳۸- امام و ماجرای حاکمیت.
 ۳۹- امام و خوارج و کیفیت برخورد با آن.
 ۴۰- امام و هجوم مارقین و سرکوبی آنان.
 ۴۱- امام و سازماندهی لشکر برای جهاد با معاویه.
 ۴۲- امام و آینده نگری‌ها.
 ۴۳- امام و شهادت.

(در این رابطه کلید شماره ۲۵ از کتاب، کلیدهای شناسائی نهج‌البلاغه را مطالعه فرمائید.)

[صفحه ۱۷۶]

شناخت رمز جاودانگی نهج‌البلاغه

اشاره

اکثر نوشته‌ها و تالیفات بشری با گذشت اعصار و قرون و پیدایش تحولت علمی و سیاسی کهنه‌گی می‌پذیرند و جاذبه خود را از دست می‌دهند و دیگر برای نسل‌های آینده مفید نمی‌باشند، گرچه در این میان هستند کتب و تالیفات ارزشمند علمی دیگری که هم‌چنان به حیات و حضور علمی خود در برخی از زمینه‌ها تداوم می‌بخشند کهنه شدن تالیفات بشری ربطی به ادعای دروغین طرفداران «دیالیک تیک» ندارد که می‌گویند:

از نظر گاه دیالیک تیکی همه چیزی کهنه می‌شوند و نو جای کهنه را می‌گیرد.

زیرا اگر این اصل را بپریم مکتب الحادی مادیون را نیز شامل می‌گردد و دیالیک تیک بقول علامه شهیدی مطهری، گور خود را با دست خود می‌کند. زیرا اگر هر چیزی ناپایدار است دیالیک تیک هم نمی‌تواند پایدار بماند.

علل کهنه شدن تالیفات بشری

بلکه علل و عواملی در کهنه شدن تالیفات بشری جدای از تفکر مادی دخالت دارند مانند:

۱- عدم واقع بینی

[صفحه ۱۷۷]

- ۲- عدم کشف واقعیت‌ها
 - ۳- تکیه بر فرضیه‌ها و تئوری‌های به اثبات نرسیده
 - ۴- محدود بودن به زمان و مکان و شرائط خاص
 - ۵- محصور بودن به تحولات سیاسی یک زمان
 - ۶- عدم آینده نگری صحیح
 - ۷- عدم کشف اصول مسلم و ثابت نظام هستی
 - ۸- عدم درک نیازهای اصلی انسانها
 - ۹- محدود بودن به اظهار نظرهای شخصی
 - ۱۰- تک بعدی بودن
 - ۱۱- ذهن گرایی
 - ۱۲- رنگ پذیری تالیفات بشری
 - ۱۳- عدم توجه به نسل‌ها در قرون و اعصار
 - ۱۴- عدم تکیه بر قوانین ثابت نظام احسن و آفرینش
- پس جاودانگی یا کهنه‌گی فرضیه‌ها و تالیفات بشری ربطی به مباحث دروغین دیالیک تیکی ندارد و به محدود بودن نقص وجودی خودشان مربوط می‌شود هر محقق و پژوهنده‌ای اگر موانع و آفات یاد شده را در تالیفات خود بر طرف سازد و واقع بینانه به تشیع و تحقیق روی بیاورد و برای کشف حق و واقعیت‌ها حرکت نماید و بتواند قوانین ثابت و اصول مسلم نظام هستی و نیازهای اصیل بشری را شناسائی کند، ره آورد کارش می‌تواند جاودانه بماند و هرگز کهنه‌گی نپذیرد، مانند بسیاری از کتاب‌های علمی و فنی در رابطه با اختراعات و اکتشافات ارزنده بشری که همواره قابل استفاده می‌باشند الگوی کامل و سمبل واقعی کتب و تالیفات بشری. وحی الهی و منابع غنی روایی شیعه و نهج البلاغه باید باشد که با گذشت قرون و اعصار نه تنها

[صفحه ۱۷۸]

رنگ تعلق نمی‌پذیرند بلکه هر مقدار که سطح آگاهی و دانش انسان بالا می‌آید و کشفیات بشر رو به تکامل می‌رود بیشتر و بیشتر جلوه می‌نمایند و بهتر از پیش مطرح می‌شوند.

از این رو بای شناخت رمز جاودانگی نهج البلاغه را یکی از روش‌های تحقیق بحساب آورد و علل و عوامل جاویدان ماندن مباحث آن را شناخت و شناساند.

روش شناخت جاودانگی نهج البلاغه

- ۱- اجراء و تحقق روش ۲۴ (بررسی جاذبه‌های نهج البلاغه).
- ۲- اجراء و تحقق روش ۲۵ (کشف ویژگیهای نهج البلاغه).
- ۳- اجراء و تحقق روش ۲۷ (شناخت رسالت نهج البلاغه).
- ۴- اجراء و تحقق روش ۳۱ (بررسی جامعیت نهج البلاغه).
- ۵- توجه به این واقعیت که ۱۴ علل کهنه‌گی یاد شده در نهج البلاغه وجود ندارد.
- ۶- مطالعه کامل نهج البلاغه و استخراج علل و عوامل جاودانگی آن مانند:
 - ۱- واقع بینی (و نفی هر گونه ذهنی گرایی) و تفکر رئالیستی

۲- حق گرائی و واقعیت شناسی و جاودانگی واقعیت‌ها

۳- نامحدود بودن دیدگاه‌های نهج البلاغه

۴- تعلق نداشتن به زمان و مکان خاص

۵- تعلق نداشتن به تحولات سیاسی خاص

[صفحه ۱۷۹]

۶- آینده نگری صحیح و اخبارهای غیبی

۷- اصالت و رابطه با وحی الهی

۸- سلامت و محفوظ ماندن از تحریف و انحرافات فکری

۹- صداقت و راستگویی

۱۰- تکیه به اصول مسلم اعتقادی، علمی، سیاسی

۱۱- تکیه به قوانین ثابت نظام هستی

۱۲- درک تمام نیازهای مادی و معنوی، فردی و اجتماعی

۱۳- توجه به تمام جوانب روح آدمی.

۱۴- شناخت صحیح انسان و راه‌های رشد و مبارزه با آفات

۱۵- محدود نبودن به نظریات شخصی

۱۶- ارائه راه حل‌های درست در رابطه با بن بست‌ها و مشکلات بشری

۱۷- ارائه راه حل‌های درست در رابطه با تضادهای فکری انسان

۱۸- ارائه راه حل‌های درست در رابطه با اختلافات جوامع انسانی

۱۹- جهان شمول بودن معارف الهی

۲۰- جاویدان بودن حق و قوانین الهی

۲۱- بررسی همه جانبه مسائل ضروری فرد و جامعه انسانی

الف- نیازهای مادی و معنوی

ب- نیازهای فردی و اجتماعی

ج- نیازهای عرفانی و سیاسی

[صفحه ۱۸۰]

د- نیازهای دنیا و آخرت

ه- بررسی ترحم و خشونت

و- بررسی عقل و شهوت

ز- بررسی قتال و کشتار و عفو و ایثار

خ- بررسی غضب و عواطف ظریف انسانی

ط- بررسی مهربانی‌ها و تندی‌ها

ی- و ...

[صفحه ۱۸۱]

استخراج شیوه‌های برخورد با مخالفان در نهج‌البلاغه

اشاره

استخراج شیوه‌های برخورد با مخالفان یکی از روش‌های مهم و بسیار ارزنده، در نهج‌البلاغه می‌باشد گرچه همه‌ی روش‌ها و شیوه‌های برخورد امام باید مورد ارزیابی و بررسی قرار گیرد مانند:

۱- روش‌های برخورد با دوستان

۲- روش‌های برخورد با مردم

۳- روش‌های برخورد با نظامیان

۴- روش‌های برخورد با فرماندهان نظامی

۵- روش‌های برخورد با کارگزاران حکومتی، استانداران و فرمانداران

۶- روش‌های برخورد با قدرت‌ها و حکومت‌ها

۷- روش‌های برخورد با احزاب سیاسی

۸- روش‌های برخورد با طرفداران ادیان و مذاهب

برای نتیجه‌گیری درست روش‌ها و شیوه‌های برخورد با مخالفان باید در تمام ابعادش مورد ارزیابی قرار گیرد از قبیل:

۱- روش‌های برخورد با دشمنان در زمان صلح (عدل و مساوات)

[صفحه ۱۸۲]

۲- روش‌های برخورد با دشمنان در هنگام جنگ (هدایت و دعا

۳- روش‌های برخورد با دشمنان پس از جنگ (دلسوزی و مهربانی)

۴- روش‌های برخورد با دشمنان در حال قدرت یا ضعف (تساوی و اجرای حکم الهی)

با استخراج شیوه‌های برخورد با مخالفان در نهج‌البلاغه، باید به‌همه‌ی جهانیان ثابت کرد که:

امام علی (علیه‌السلام) به دوست و دشمن مساوی می‌نگریست «تا وقتی که دست به فساد و هجوم و خونریزی نزده باشند».

و عدالت اجتماعی را در حق آنها رعایت می‌کرد.

باید نشان داد که چگونه امام دشمن دوست بود.

و از غذای خود به دشمنش می‌خورانید.

که شاعر با تعجب و تردید بگوید: تو خدائی مگر ای دشمن دوست؟

و دشمنان امام به عظمت و بزرگواری او اعتراف می‌کردند و جوانمردی و مهربانی او را می‌ستودند.

این‌گونه ارزش‌های والای او را باید به‌آنهائی فهماند که همواره از خشونت و قاطعیت امام دم زدند و شیعه را به خشونت معرفی

نمودند و در تداوم خط تحریف تبشیری و استحراری خود، تنها از شمشیر علی (ع) گفتند و آن را به تصویر کشیدند و در فیلم‌ها

آوردند.

این قبیل از روش‌های الهی را باید به گوش آنهائی خواند که حتی یک کلمه از روح عرفانی و هنری امام ننوشتند و نخواستند

جوانب تکاملی و ویژگیهای امام را مطرح کنند و می‌خواستند اسلام را

[صفحه ۱۸۳]

دین شمشیر بشناسانند و ملت‌ها را بترسانند و سد را ملت‌های تشنه‌ی حقیقت شوند.

با طرح اینگونه از روش‌های انسانی، الهی امام، باید ثابت کرد: که مدعیان دروغین حقوق بشر چقدر عقب مانده‌اند. و حقوق بین الملل آنها نیز قدرت پرواز در فضای روش‌های انسانی امام را ندارد. و عقل بشری نمی‌تواند عمق محبت و دلسوزی و مهربانی اما نسبت به دشمنانش را درک نمایند.

روش استخراج و بررسی شیوه‌های برخورد با مخالفان

- اول- جمع آوری کتب تاریخی و تاریخ سیاسی
- دوم- استخراج انواع برخوردهای غربی‌ها و شرقی‌ها با مخالفان و با ملت‌های محروم خودشان مانند:
 - ۱- تندی و خشونت.
 - ۲- سرکوب و کشتار مبارزان و مخالفان.
 - ۳- زندان‌های طویل‌المدت با اعمال وحشیانه
 - ۴- شکنجه‌های روحی و جسمی (سوزاندن بدن مخالفان)
 - ۵- اخراج و غارت اموال
 - ۶- جرح و کتک زدن‌های طاقت فرسا
 - ۷- قتل عام‌های دسته جمعی (مدعیان حقوق بشر).
 - ۸- آدم سوزی‌ها.
 - ۹- آدم ربائی‌ها و نابودی مخالفان.
 - ۱۰- پخش گازهای سمی.
 - ۱۱- پخش بمب‌های کوچک بشل اسباب بازی برای

[صفحه ۱۸۴]

نسل کشی مخالفان در همه جا مخصوصا در فلسطین و لبنان.

۱۲- بمباران‌های شیمیائی مخالفان و ملت خود (مانند تراژدی حلبچه).

۱۳- شکنجه اسراء و فراریان جنگی.

۱۴- قتل عام اسراء.

۱۵- ناقص کردن مخالفان، چشم‌کندن‌ها و ...

تمام موارد یاد شده را هم در جنگ‌های جهانی اول و دوم شاهد بودیم و هم در سرکوبی نهضت‌ها و مبارزان آزادی خواه.

هم در برخورد با دشمن اعمال کردند.

و هم در سرکوبی ملت خودشان.

هم نسبت به دشمن روا داشتند و هم دوستانشان و

جنایات یاد شده را هم مدعیان دروغین حقوق بشر مرتکب شدند و در سازمان ملل سکوت نمودند و یا با حق و تو این قبیل از

جنایت‌ها را امضاء کردند.

و هم نازی‌ها و نرون‌ها و ناپلئون‌ها.

هم احزاب سیاسی طرفدار آزادی به این قبیل از جنایت‌ها در خانه‌های تیمی روی آوردند.

و هم مزدوران اسعمار
 آری، دیدیم سکوت مدعیان حقوق بشر را.
 و لبخند رضایت اربابانشان را.
 و طرفداران آزادی انسان و پدید آوردن گان مکاتب طرفدار آزادی بشر، هم چون ژان پل سارترها را مشاهده کردیم که با زبان دم
 از مکتب آزادی انتخاب انسان می‌زدند و در عمل در اولین کنگره‌ی
 [صفحه ۱۸۵]

صیهونیست‌ها شرکت کردند و موجودیت آنها را و قتل عام‌ها و جنایات آنها را امضاء نمودند.
 او و امثال او که دم از آزادی و انتخاب انسان می‌زدند برای میلیون‌ها مسلمان اسیر در بند یهودیان حق انتخاب نمی‌شناختند.
 و شنیدیم پیام آزادی احزاب سیاسی ایران را که در جنگل‌ها و خانه‌های تیمی و زیر زمین‌های خانه‌های کردستان و گنبد، چگونه با
 مخالفانشان برخورد می‌کردند، می‌زدند و ناقص می‌کردند.

و دست و پا می‌بریدند.

و خون مجروحین ما را می‌کشیدند.

و بیمارستان را آتش می‌زدند.

و جنازه‌ها را زنده زنده می‌سوزاندند.

و یا در بیابان اطراف تهران دفن می‌کردند.

وقتی بر روی برادران کمیته خاک می‌ریختند، همه‌ی ملت، اعتراف جنایتکاران سازمان منافقین را شنیدند که می‌گفت:
 آنها زنده بودند.

و دیدیم آزادی گروهکها را که نقشه دقیق زندان «دوله تو» را به عراق دادند تا اسراء ما را بمباران کنند و از میان بردارند.
 و باز هم دیدیم ۹ کیلو گرد سرطان زای باند سید مهدی هاشمی را که قصد داشتند با آن مخالفان خود را از میان بردارند.
 حال همه‌ی این قبیل مدعیان دروغین دم از روش‌های انسانی بر خورد با مخالفان می‌زنند.
 سوم- مطالعه‌ی نهج البلاغه و استخراج شیوه‌های برخورد امام با مخالفان.

[صفحه ۱۸۶]

الف- روش برخورد امام در شرائط عادی و صلح

۱- عفو و گذشت

۲- ایثار و از خودگذشتگی

۳- تغافل و نادیده گرفتن

۴- محبت و مهربانی

۵- سازندگی و تربیت

۶- تساوی و عدالت

۷- عمل به حق و واقعیت

۸- دلسوزی

۹- نصیحتو اندرز به دشمنان

۱۰- صبر و بردباری

- ۱۱- دعا برای اصلاح آنان
 - ۱۲- واقع گوئی در مشورت
 - ۱۳- بخشش و کمک
 - ۱۵- آزادی دادن در حدود قوانین الهی
 - ب- برخورد‌های امام در شرائط جنگ و هجوم مخالفان
 - ۱- نصیحت و اندرز
 - ۲- هدایت و راهنمایی
 - ۳- صبر و بردباری
 - ۴- دعا برای ترک خون ریزی‌ها
 - ۵- اجرای عدالت
 - ۶- قاطعیت در دفاع و رفع تهاجم
- [صفحه ۱۸۷]
- ۷- شجاعت در برابر دشمنان متحد و هماهنگ
 - ۸- تداوم مبارزه تا رفع فتنه
 - ۹- رعایت قوانین الهی، انسانی در جنگ
 - ۱۰- برخورد انسانی با اسراء جنگی
 - ۱۱- برخورد انسانی با زنان و ضعیفان
 - ۱۲- عفو و گذشت پس از خاتمه جنگ
 - ۱۳- هدایت و نصیحت پس از خاتمه جنگ
 - ۱۴- برخورد مساوی با دوست و دشمن پس از جنگ
 - ۱۵- پذیرش صلح و متارکه جنگ
- [صفحه ۱۸۸]

کشف و استخراج روش‌های تربیتی نهج‌البلاغه

اشاره

استخراج روش‌های تربیتی امام (ع) و مقایسه‌ی آن با روش‌های تربیتی مکاتب بشری و روانشناسی جهان معاصر، اثر چشم‌گیری در شناخت جاودانگی و معجزه بودن نهج‌البلاغه دارد و عالی‌ترین رهنمودهای اخلاقی و تربیتی و روانی و سیاسی برای نسل عصر ماست تا در موارد زیر به سازندگیهای اساسی و مطلوب نائل آید مانند:

- ۱- روش تربیت و خودسازی
- ۲- روش تربیت سیاسی (بازسازی سیاسی جامعه)
- ۳- روش تربیت اجتماعی
- ۴- روش تربیت خانواده

۵- روش تربیت دوستان

۶- روش تربیت دولتمردان و کارگذاران حکومتی

روش استخراج روش‌های تربیتی

اول- کتاب شناسی

الف- جمع آوری کتب روانشناسی

ب- جمع آوری کتب تربیتی

[صفحه ۱۸۹]

دوم- استخراج روش‌های تربیتی و آشنائی با انواع روش‌ها

سوم- مطالعه نهج‌البلاغه و استخراج روش‌های تربیتی

چهارم- مقایسه و ارزیابی روش‌های بدست آمده از دیدگاه نهج‌البلاغه.

نمونه‌ها

اول- رازداری وعدم افشای گناهان و زشتی‌های مردم.

(با اینکه می‌دانست فلانی چه کارهای زشتی مرتکب شده است بگونه‌ای برخورد می‌نمود که گویا چیزی نمی‌داند).

دوم- برخورد غیر مستقیم با برخی از مفاسد اجتماعی

(برای اینکه فلان عمل زشت را بگوید و در این کوبیدن آن عمل زشت رواج هم پیا نکند اسم آن را مطرح نمی‌نمود و به مردم هشدار می‌داد).

سوم- عفو و گذشت در حالتی که قدرت انتقام داشت که بسیاری از دوستان را بی تاب و دشمنان را مرید و شیفته خود می‌ساخت. حکمت ۴۲۰.

چهارم- خود گذشتگی و ایثار و دیگران را بر خود مقدم داشتن، فرمود اگر جان شما در خطر است بمن دشنام بدهید تا نجات پیدا کنید. خطبه ۲- ۵۷

پنجم- زنده کردن شخصیت مردم و ارزش قائل شدن برای همه و احترام به دوست و دشمن به دهقانان انبار اجازه نداد در برابرش خود را کوچک کنند حکمت ۳۷.

[صفحه ۱۹۰]

ششم- تغافل از دشمنی‌ها و زشتی‌ها و تداوم نیکی و احسان به آن‌ها.

با همین روش بسیاری از دشمنان تغییر کرده توبه نمودند.

هفتم- خط انحرافی را می‌کوبید و هشدار می‌داد بدون آنکه اسم افراد و اشخاص را بیاورد، هم مردم را بیدار می‌کرد و هم سران خطوط بهانه‌ای آشوب نداشتند «اما فلانه. ابن فلان. ثالث القوم» مگر در برخی از موارد که چاره‌ای بجز افشاگری وجود نداشت.

پاورقی

[۱] حدیث متواتر از پیامبر عظیم‌الشان انی تارک فیکم الثقلین: کتاب الله و عترتی اهل بیتی، ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا ابدا و

انهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض (من میان شما دو امانت «و دو حجت» بسیار با اهمیت می‌گذارم: کتاب خدا و عترت من که اهل بیت منند. مادامی که باین دو امانت تمسک کنید گمراه نخواهید گشت و این دو امانت از یکدیگر جدا نخواهند شد تا در روز قیامت در کنار بر من وارد شوند.

[۲] حدیث مساوات امیرالمومنین (علیه‌السلام) را اهل سنت نیز نقل نموده‌اند. از آن جمله در کتاب الریاض النضره ۲/ ص ۲۱۸ و ۲۰۲ و در تاریخ مدینه دمشق- تیف العالم الحافظ ابی القاسم علی بن الحسن بن هبه الله الشافعی المعروف به ابن عساکر- با تحقیق آقای شیخ محمد باقر محمودی ج ۲ ص ۲۲۵ و ص ۲۸۰ با اسناد متعدد و در شرح تجرید الاعتقاد- خواجه نصیرالدین طوسی ص ۳۸۸- شارح ملاعلی قوشچی که بی شک یکی از برجسته‌ترین علمای اهل سنت است، حدیث را چنین نقل کرده است: «من اراد ان ینظر الی آدم فی علمه و الی نوح فی تقواه و الی ابراهیم فی حلمه و الی موسی فی هیئته و الی عیسی فی عبادته فلینظر الی علی بن ابیطالب» (هر کس بخواهد بنگرد به آدم در علمش و به نوح در تقوایش و به ابراهیم در حلمش و به موسی در هیئتش و به عیسی در عبادت، بنگرد به علی بن ابیطالب، «علیه‌السلام».

[۳] ایهی مباحله چنین است: فمن حاجک فیه من بعد ما جاء من العلم فقل تعالوا ندع ابنائنا و ابنائکم و نساءکم و انفسنا و انفسکم ثم نبتهل فنجعل لعنه‌الله علی الکاذبین (آل عمران- ۶۱)

(و اگر کسی در باره‌ی دین پس از آنکه علم بحقیقت آن برای تو رسید، احتجاج کند، پس بگو بیایید ما فرزندانمان را بخوانیم شما هم فرزندانتان را بخوانید و زنانمان را بخوانیم و شما هم و خودمان را بخوانیم شما هم خودتان را بخوانید، سپس یکدیگر را نفرین نموده لعنت خدا را بر دروغگویان قرار بدهیم) همه‌ی مفسران بدون استثنای قابل توجه بر آنند که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) ابناءنا را بر امام حسن و امام حسین و نساءنا را بر فاطمه‌ی زهرا و انفسنا را به حضرت علی (علیه‌السلام) اطلاق فرمود [۴] این حقیقت را باید در نظر داشت و با هر کس که می‌خواهد درباره‌ی انسان و انسانیت نظری ابراز کند، در میان گذاشت که برای شناخت و اقیات صحیح در دو موضوع مزبور (انسان و انسانیت) لازم است سراغ انسانی را گرفت که فوق انسان و بنده‌ی حقیق خالق انسانها و مجذوب کامل او باشد و سخنانش فوق سخنان انسانها و زیر سخنان خدا و جلوه‌هایی از آنها باشد. [۵] در موسسه تحقیقاتی امیرالمومنین (علیه‌السلام) در دست تهیه و تدوین است.

[۶] این نسخه را با ۱۰ نسخه‌ی معتبر مقابله نموده و خطاهای صبحی الصالح را تصحیح کردیم که با عنوان نهج البلاغه «نسخه المعجم» منتشر گردیده است.

[۷] وقتی به مترجم کتاب (امام صادق مغز متفکر جهان شیعه) آقای ذبیح الله منصوری اعتراض شد که چرا در این کتاب ... جواب داد باور کنید من وقتی این کتاب را ترجمه می‌کردم نمی‌دانستم شیعه یعنی چه!؟

[۸] به جلد سوم مجموعه آشنائی کتاب «ابزار و اطلاعات مقدماتی تحقیق» مقاله موانع تحقیق در نهج البلاغه ص ۱۴۹ الی ۱۷۴ مراجعه فرمائید.

[۹] در رابطه با مطالعه دوره و اسم گذاری خطبه‌ها به کتاب کلیدهای شناسائی نهج البلاغه ص ۳۵ الی ۴۰ مراجعه فرمائید.

[۱۰] به کتاب کلیدهای شناسائی نهج البلاغه ص ۴۳ الی ۴۷ مراجعه کنید.

[۱۱] به کتاب ابزار و وسائل تحقیق فصل سیستم بایگانی ص ۱۶۵ از مجموعه بینش توحیدی و کتاب ابزار و اطلاعات مقدماتی تحقیق در نهج البلاغه ص ۸۳ از مجموعه آشنائی با نهج البلاغه جلد ۳ مراجعه فرمائید.

[۱۲] در این رابطه از کتاب کلیه‌های شناسائی ص ۱۷۳ کلید ۲۹ (بررسی توانائی عقل) می‌توانید کمک بگیرید.

[۱۳] به کتاب ابزار و اطلاعات مقدماتی تحقیق و در نهج البلاغه مراجعه شود.

[۱۴] برای تحقق فن مطلب یابی در نهج البلاغه از کتاب کلیدهای شناسائی نهج البلاغه در فصل‌های زیر می‌شود کمک گرفت.

۱۰۵ . کلید شماره‌ی ۶ جمع آوری همه‌ی سخنان امام (ع) ص ۱۰۵

۱۰۸ . کلید شماره‌ی ۷ کل نگری ص ۱۰۸

۱۱۰ . کلید شماره ۸ کشف رابطه‌ها ص ۱۱۰

۱۱۵ . کلید شماره‌ی ۱۳ بررسی همه جانبه سخنان امام (ع) ص ۱۱۵.

[۱۵] مطالعه فصل اول کتاب ضروری است.

[۱۶] به کتاب کلیدهای شناسائی ص ۴۵ الی ۴۸ مراجعه فرمائید.

[۱۷] در رابطه با ضرورت طرح‌ها و چگونگی پیدایش آنها به کتاب طرح‌های نوی آموزشی جلد دوم مجموعه بینش توحیدی مراجعه فرمائید.

[۱۸] به کتاب طرح‌ها و شیوه‌های آموزش نهج‌البلاغه، جلد هفتم مجموعه آشنائی مراجعه کنید.

[۱۹] به کتاب کلیدهای شناسائی نهج‌البلاغه، کلیدهای شماره ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ و ۱۸ و ۱۹ مراجعه فرمائید.

[۲۰] تحقیق و اجرای کلیات همین فصل بدیل به کتاب مفصل و ارزشمندی بنام علوم در نهج‌البلاغه، خواهد شد.

[۲۱] فکر تدوین دایره المعارف نهج‌البلاغه سال‌هاست که از طرف بنیاد نهج‌البلاغه در دست تهیه و اقدام است و از جناب آقای معادپخواه نیز اثری بهمین نام در دست نشر می‌باشد.

[۲۲] مانند فرهنگ طلائی یا قاموس الفارسیه که لغات مشترک و هم‌گون را آورده‌اند.

[۲۳] برای اطلاع بیشتر به کلید شماره‌ی ۳ کتاب کلیدهای شناسائی نهج‌البلاغه صفحه ۹۵ مراجعه فرمائید.

[۲۴] امام علی (علیه‌السلام) در خطبه‌های ۳ و ۲۵ و ۳۳ و ۳۵ و ۱۶۲ و نامه‌های ۲۸ و ۳۶ و ۶۴ و حکمت ۱۹۰ و غریب کلامه ۶ از شعرهای زیبا و روایح عرب استفاده کردند.

[۲۵] خطبه ۲۵-۱۷۶ نهج‌البلاغه المعجم المفهرس.

[۲۶] جناب استاد غروی قدم‌های اولیه را با تدوین کتاب الامثال المستخرجه فی نهج‌البلاغه، برداشته‌اند.

[۲۷] در این رابطه زحمات جناب آقای بی‌آزار شیرازی قابل تشکر است در تدوین مجموعه قرآن و طبیعت.

[۲۸] به کتاب کلیدهای شناسائی، کلید ۱۴ ص ۱۲۳ الی ۱۲۹ مراجعه شود که بگونه‌ای مشروح آورده شد.

[۲۹] بحار الانوار، ج ۱۰ ص ۱۱۸.

[۳۰] تاریخ طبری، ج ۳ ۲۸۵ قال علی (علیه‌السلام) اما و الله ما قالت و لكن قولت (بخدا قسم که دختر ابی حتمه «خواهر عمر» چنین سخنی را نگفته است بلکه به او نسبت داده شد) با نقل این روایت خود طبری نیز در این مورد تردید دارد که (فلان) در این خطبه عمر باشد.

[۳۱] نامه‌ی ۱۹-۴۵ نهج‌البلاغه معجم المفهرس.

[۳۲] خطبه ۲-۶ نهج‌البلاغه معجم المفهرس.

[۳۳] کتاب الاستیعاب. و الاصابه ج ۳ ص ۱۱۱. و تحف العقول ص ۴۳.

[۳۴] تذکره الخواص ص ۱۳۸.

[۳۵] و (۴) مروج الذهب ج ۳ ص ۴۱۹ و کتاب حدائق الاذهان و مظاهر الاخبار و طرائف الاثار مسعودی.

[۳۶] مدرک سابق «۳».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار- ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز:

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۰۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام: - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رهنایی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجت های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رها کردن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گامگاه

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

